

1875

1876

1877

1878

1879

1880

नत्वा सभायांते पप्रच्छ पुनर्योमुदा १ नैमिषेऽ
पसंगम्य पप्रच्छुरिदमाहताः २ अथ यदुः
नादानेन तपसा विनातीर्थैर्विनामखैः ३ वि
शाश्वतममृतैश्च कथं मुक्तिरवाप्यते ४ देवादिदे
तपस्थानपरायणाः ५ नादवा इदमेव पु
नरात् ६ कैलासशिखरासीनदेवदेवतगादुतं॥

अणिपत्यमहादेवं पर्यष्टुः ७

प्रणिपत्य महादेवं परमेश्वरम् ॥ ३ ॥
सर्वकर्मपरिहृत्कृत्प्रीतिप्रदायकः सदापि मुनिवद्भाति कैलासस्थः शिवः प्रभुः ॥
देवाभिर्दत्तः श्रीगुरुः प्रभुः सर्वभूतहिते रतः ॥ ४ ॥

पातकं च ॥ भगवंश्चण्डो देवः सर्वज्ञः सर्वशक्तिः ॥ तस्मिन् भगवते देवे सर्वसूर्यादिकैरपि ॥ ततो लभंतेऽभिमतो सिद्धिं सर्ववत्प्रदं ॥
त्वं जन्ममृत्युहरितः सुखं भूः सर्वशक्तिमान् ॥ १० ॥ सराध्यायमि किंश्चापि रदिशामा मदनान्तकः ॥ तपश्चरामि कस्मात्त्वं जदिमि स्रग्धरः ॥ ११ ॥ किं वा
नयसि देव शपणं को तदहं हि मे ॥ अनुग्राह्या प्रिया ते स्मितत्वं कथय सुव्रत ॥ १२ ॥ श्री महादेव वा ॥ नेदं कस्यापि कश्चित् गोपनीयं ॥ दमप्र ॥ किं तु
वक्ष्यामि ते भद्रं त्वभक्तामि प्रियासि मे ॥ १३ ॥ पुरा सत्ययुगे देवि विशुद्धमतयोऽखिलाः ॥ यजति विष्णुमेवैकं ज्ञात्वा सर्वेश्वरेश्वरं ॥ १४ ॥ यथा निघ्नमासृ
दि मे हि क्वा मुष्मि कौपणं ॥ यानयाप्यसुरैः सर्वैरक्षया क्लेशवर्जिता ॥ १५ ॥

धियाते स्मीत्यनेनात्मनो रहसाख्यानयोगेता माह ॥ तदेव दर्शयति भगवान् वने शमित्पादिनावश्यमाणस्य वस्तुन उपोद्घातः ॥ १॥ भगवान् पुरा सत्ययुग
 इत्यादिना पुराश्चादिमृद्योसत्ययुगे विशुद्धमतयो विलाजनाः विमुमेवैकमयजन्मवैश्वरतात् ॥ परमा मुक्त्या मृद्विरेहिकी प्रजा दिलरूपा आमुभिकी स
 र्गलरूपाः परमौ कूलरूपाः प्राक् भवन्ति न उत त्या प्राक् ये सुपायाः संतीत्या शंकाहयान प्राप्येति ॥ मुदेवैः कर्मभिश्च यागतिर्न शप्यतां भागवताः जनान विना न प्रपद

असिद्धि

तैत्तिहभागवताख्यप्रपाद्योत्पत्त्यः अक्षया विनाशिनी लोश
वर्जिता मुकरा ॥ ८ ॥

स-टी

२

सुरैरप्यत्वं दर्शयति मन्त्रादपीति मन्त्रात्संक्रत्यापि मन्त्रपदेशेनापि विष्णुवहिर्मुखात्वे हेतुमाह ए वेदैरपि भिन्नैर्भिन्नार्थनिधैर्विभ्रांतचेतसो विपर्यस्यचेत
सः किंतु कः परमार्थः किंपरंपदं प्राप्य कर्मभिरप्राप्यतां दर्शयति १० तलापुरुषदानाद्यैरिति ११ विभ्रैः पितृकर्मभिः स्वाध्यायादिभिः मन्त्रादिभिर्वै
दपादिभिर्जपैः उग्रैश्च योभिः कृद्धादिभिर्नियमैः शौचादिभिः शौचसंतोषतपश्चाध्यायेश्वरप्राणिधानानि नियमा इति भूतदयादिभिरहिंसादिभिर्द
मैः अहिंसा सत्यासेयव्रतवर्षादिभिः १२ सत्यैर्निःकपटैर्गुरुश्रुश्रूषणैः भूतहितावरणैर्वा सत्यं भूतहितं प्रोक्तं भूतमुक्तं यथार्थं वाक्यं इति हि महा
नतां गतिं पद्यत्वे विना भागवता न रात्रा मन्त्रादपि संक्रत्या देवा विष्णुवहिर्मुखाः १५ वेदैः पुराणैः सिद्धांतौ भिन्नैर्विभ्रांतचेतसः ॥ नि
अयं नाधिगच्छति किंतु किंपरंपदं १६ तलापुरुषदानाद्यैरश्चमेधादिभिर्मखैः वाराणासीप्रयागादितीर्थस्नानादिभिः प्रिये १७ गथा
आहारादिभिः पित्र्यैर्वैदपादिभिर्जपैः तपोभिरुग्रैर्नियमैर्मैर्भूतदयादिभिः १८ गुरुश्रुश्रूषणैः सत्यैर्दमैर्वर्णाश्रमादितैः ज्ञानध्या
नादिभिः सम्यक्चारितैर्जन्मजन्मभिः १९ नयात्रितत्परं श्रेयो विष्णुमर्च्यं श्वरे श्वरं सर्वभावे रनाश्रित्य पुराणं पुरुषोत्तमं २० ॥
भारते वराणां नामाश्रमाणां चाधिकृत्य शास्त्रेण प्रतिपादितैर्दमैर्दमसाधनैः कर्मभिः ज्ञानं शास्त्रजनितां ध्यानं च ज्ञानस्योपासनं सम्यक्चारितैः राम
रिति प्रत्येकं संवध्यते जन्मजन्मभिरितिव कुपुजन्मसु चरितैः २३ एतैरपि कर्मभिः सर्वभावेः सर्वप्रकारैर्विष्णुमनाश्रित्य विष्णुर्गणरहितैरित्यर्थः २
॥ तत्परं श्रेयो वैश्वं परं न योति न प्राप्नुवति ॥ एवं विष्णुभक्तिपरमपदं प्राप्या श्रितिरैक्या सिमुक्ताः ॥ त्रयस्यापि माह १४ ॥

अनन्यगतय इति न विद्यते विस्मो रन्या गतिः शरणं ये धांतो अनन्यगतयो भोगिनो पितयो रहिता अपि विज्ञानादिभिर्वर्जिता अपि १५ विस्मोर्नाम
मात्रमेकं जल्पंतीत्येवं विधायां प्रतिपद्यं प्राप्नुवति न तां सर्वे पि धार्मिकाः इति पूर्वोक्तां भगवदकिं प्रीति ॥ श्रोतव्यं विधिमाह १६ स्मर्तव्य इति सर्वे वि
धयः संध्योपासनादयो निषेधाश्च लघुन प्रकृणादयः ॥ एतयोः स्मरणविस्मरणायोः किं करा अगताः स्युः यदि भगवांश्मृतः तर्हि सर्वे विधयो

अनन्यगतयो मर्त्या भोगिनोऽपि परत्वे ॥ ज्ञानवैराग्यपरहिता ब्रह्मचर्यादिवर्जिताः २१ सर्वध
र्माणि ता विस्मोर्नाम मात्रैकजल्पकाः ॥ सुखेन यां गतिं याति न तां सर्वे पि धार्मिकाः २२ स्मर्त
व्यः सततं विष्णुर्विस्मर्तव्यो न जातवित् ॥ सर्वे विधिनिषेधाः स्युरेतयोरेव किं कराः २३ किंतु ब्रह्मादि
भिर्देवैः पुराहृत्वा निरं हसः ॥ निर्भयं विष्णुना प्रैव यथेष्टं पदमागता २४ ॥

उनुष्टिताः यदि च विस्मृतं तर्हि सर्वे निषेधाः ॥ ननु यदि विष्णुभक्तिरेव सर्वधर्मभ्यः श्रेयसी तर्हि सर्वैरपि शतरात्रधर्मा विहाय सैव कुतो नाउद्धीयते
शास्त्रेषु सैव कुतो न उद्धीयत इत्याशंकाह २५ किं विति ॥ निरं हसः निःपापाः विष्णुना प्रैव विष्णुना मज्जमावेण यथेष्टं यथा मिलयितं निर्भयं
दंशाभा उद्धृत्वा इति संवध्यते २८ ॥

स.टी. मया च हरि राशितरति संवंधः अहं कृतो हं का स्वात्मायस्य सतथा तेन १७ जगन्नाथेति विष्णुः अंशं शेन राप्रकृष्णादिना अवतीर्येति
३ ति शेषः॥ आदिष्टौ हि सा त्विकैर्नने विष्णुरेवा प्रज्यते तत्तर देव रूपया भगवान्तीर्य स्वयं तान प्रजयत १८ ततः प्रभृति तेऽपि प्रज्यते १९
यथा शृज्जो भविष्यसि यथा च त्वतो वरं गृहीष्यामि तथोपदेक्ष्यामीति वाक्य शेषः २० उपदिशयति दापरादाविति कलया अंशेन हृत्वा अ

अलङ्घ्यात्मानः पूजां सम्पराश्रितो हरिः मया वास्मादपि अष्टौ वां ह्यता हं कृतात्मना २५ ततः साक्षाजगन्नाथः प्रमनो
भक्तवत्सलः अंशं शेनात्मनैवैता नृजयामास केशवः २६ देवान्पितृन् दिजाह्वय कथाद्यैः करुणामयः ततः प्रभृति प्रज्यते
वैलोको स चराचरे २७ मां बोवाच यथा मन्त्रः पूज्यः श्रेष्ठो भविष्यसि त्वामाराध्यतथा शंभो गृहीष्यामि वरत्नव २८ दापरादौ
युगेभूत्वा कलयामासुषादिषु आगमैः कल्पितैस्त्वं जनान्मदि मुखाकुरु २९ मां च गोपय येन स्यात्सृष्टिरेषो नरोत्तरः ३० तत
संप्रणिपत्या ह म बोचं परमेश्वरं ३१ रामायनमः गोपालायनमः रामायनमः ॥

वतीर्य आगमैः सत्राश्रमैः कल्पितै रचितैः ३२ गोपय गुप्तरं कुरु येन एषा अधिका सृष्टिर्भवेत् अन्यथा हि विष्णु साक्षात्कारे स
ति सृष्टिः प्रतिकूलो मोक्षो भवेत् ३३ रामेति राम भद्रेति राम चंद्रेति वा स्मरन् ३४ जानकीनाथाय नमः ॥ कृष्णाय ॥

राम
३

किंतु देवज्ञानं तदाह ३५ यस्मादिति स्पर्धा जनिता त्यागाद्यविचः प्रतः कथं स्या ३६ मत्पदं ब्रह्मतिषापयतीति मत्पदावहं ३७ भ
जामिशारीरेण कर्मणा सेवेत्यर्थः श्लोमिवाचारितये मनसा अद्वितीयोऽवल्यो महिमायस्य मः ३८ तथा लोकोत्तै लोकोदशः

श्रीमहादेव उवाच ॥ ब्रह्महत्या सहस्रस्य पापं शम्भो कथं वन न पुनस्त्वदवज्ञाने कल्पकोटि शतैरपि ३९ यस्मान्मया कृतास्य
ही पवित्रः स्या कथं हरे शुद्धं तिस्र्वपापानि तन्मे वद सुरेश्वर ३१ श्री भगवानुवाच ॥ सदानामसहस्रं मे पावनं मत्पदा
वदं तत्पठानुदिनं शंभो सर्वे श्रयं यदीह सि ३३ श्री महादेव उवाच ॥ तमेव तपसा नित्यं भजामि श्लोमि चिंतये तेनादि
तीयमहिमा जगत्सृज्यास्मि पार्श्वेति ३४ पार्वत्युवाच ॥ तन्मे कथय देवेश यथाहमपि शंकर सर्वेश्वरी निरुपमा तव स्या
सदृशी प्रभो ३५ श्री महादेव उवाच ॥ साधुसाधु त्वया पृष्टं विष्णोर्भागतः प्रिये नाम्ना सहस्रं वक्ष्यामि मुखं वैलोका मुक्ति
दं ३६ विष्णोर्भागतः सहस्रस्य चापिरीश्वर रितः परमात्मा तथा विष्णुर्देवता कथ्यते च तत् ३७ धर्मार्थकाम मोक्षाणां सि

प्रपंचः स्रष्टात्मा सि भूता सि देव लक्षणः यश्च तेलोकाश्च विलोकाः तदेव वैलोको वार्थोपाय दार्थे विनियोजयेत् ॥
प्रत्ययः वैलोका त्रिविधा दध्यात्मभेदात् प्रपंचात् मुक्तिं ददातीति तं तेषां मुख्यमिति मुखं साधनं मुक्तौ स्तराणि त्वमुत्पा नि डः कृत्वा त

३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५

स.टी.
४

वासुदेवनामसहस्रस्येत्यादिना जप्यादिदर्शयन्नामसहस्रस्य जाप्यमंत्रां दर्शयति मंत्रो हि ब्रह्मदेवतादिविना
जप्यादिस्मरणमन्तरेणानभूयसे फलाय भवति तत्र वासुदेवश्चादीनि साधारण्येन निर्गुणसगुणपरमेश्वरप्रतिपादकानि

अस्य सहस्रनामसोत्रस्य श्रीमहादेवजापिः अनुष्ठुष्टुः परमात्मा
श्रीविष्णुर्देवतासूर्यकोटिप्रतीकाशो वीजं गंगातीर्थोत्तमाशक्तिः
श्रीविष्णुप्रसादार्थे जपे विनियोगः ३९॥ वासुदेवः परं ब्रह्म परमात्मा
परात्परः परं धाम परं ज्योतिः परं तत्त्वं परं पदं ४०॥ गोपाल ॥

राम

४

नारायणोऽंजकेशश्चादीनि पृथक्कृतत्वं दत्तारविषयानि आत्मा तत्त्वादिपदवादीनि तद्विभूतिविषयानि विभिन्नो मे
भवता श्रीमहादेवेन जगद्विधीषया विष्णोर्नामसहस्रमुपदिष्टं तच्च यद्यपि अविदिता ४०॥ जानकीनाथ ॥

येन तस्य नृपमानवस्तुभवावत एव पापनाशकप्रमिमतफलदातृत्वं तथापि विदितार्थसंगतीनां फलातिशयभक्तिरितिलोकोक्तोऽपि गम्यते य
थाप्यगमो मणिर्ज्ञानतोऽपि शिवस्त्किंचित्फलं प्रयच्छत इति तस्य विभोति शयितफलदायीतिलोको दृश्यते शास्त्रे वा यमर्थः प्रसिद्ध एवेत्यतो यथा
प्रज्ञानात्मा मर्थे निरूप्यते सर्वेषु भूतेषु साक्षिरूपेण वसतीति वासुः सर्वाणि वा भूताद्यस्मिन् वसंतीति वासुः वसनि वासेत्यस्माद्वातोर्वज्रवचना
दुणप्रत्ययः दीयति दीप्यते प्रकाशतेनेनेति देवः दिद्यते स्वप्रत्ययः वासुश्चासौ देवश्चासौ वासुदेवः सर्वाणि तत्र भूतानि वसंति परमात्मानि सर्वभूते
षु सर्वात्मा वासुदेवस्तस्मै नमः इति विष्णुपुराणात् वासुदेवस्यापत्यं वासुदेवश्चायमर्थो नावो वितः न त्ववावतारनामानि निरूप्यंते अत्रैव प
रं ब्रह्म परमात्मा सर्वात्मेत्यादिषु अथपौनरुक्तैरपि शब्दानामपुनरुक्तत्वाच्च दोषः यत एकस्यैव भगवतो नामसहस्रकमुपदृश्यते अत एव केषां
चिन्नाम्नां प्रवृत्तिमिन्नैकोपि न दोषः न हि घटः कुंभ इति प्रवृत्तिमिन्नैकोपि देनामनी भवतः ब्रह्मत्वान्महत्वाद्भेदकत्वात् व्यापत्वात् ब्रह्मण्यत्वात्
प्रकाशेनाद्येषां समर्पितत्वाच्च ब्रह्मत्वाच्च निरुक्तैर्ब्रह्मपरिहृतं सर्वत इति ब्रह्मह्मद्वैतस्य स्वरूपः स्यात् औणादिकः तच्च परममुक्तं शब्द
ब्रह्मादीन् च ब्रह्मण्यपेक्षाश्चादिषु परशब्दः सर्वोक्तिर्यथायः अतः तिथ्यामोतिवा आदत्ते वा न गत्संहारकाले अग्निवा विषयाच्च जीवरूपेणो
त्पात्मा यदा मोतिपदादत्ते यच्च विषयानि ह यस्मात्स्यात्संगतो भावस्तस्मादात्मेति कीर्त्यते इति वचनात् अतः तर्कमिति च प्रत्ययः आप्रोतीत्या
त्मा इत्यादिभिः ॥

स-टी-

५

स्वरवरणसामान्यानिरुक्तिः एवमन्यथापि नाममुत्तेयतउक्तं पाक्षेन अथास्वरवरणसामान्यानिरूपान्नसंस्कारमादित्येतेति॥ सचपरमः उपवर्गितात्मभा-
वानन्यानात्मनोऽप्येवः तथावाक्तेभूतात्मावेदियात्माव प्रधानात्मा तथापुमात्र आत्माचपरमात्मावत्वमेकः पंचधास्थित इति ३ परात्पूलापेक्षया उक्तशक्ति-
दियादेरुत्तरोत्तरापरत्वेनाभिमतत्वरुक्तः इत्यर्थः इदियाणि पराणपाङ्गिरिदियेभ्यः परमनः मनसक्तपरादुर्योदुद्वेः परतस्तसः इति गीतासु ४ धीयतेस्मिनि
तिशामश्चाथयत्तत्परमितरधामभ्यः सर्वाथयत्तत्परः सश्चाथयः परं वक्ष्यपरमात्मा परात्परः इति भागवतेत्योतिप्रकाशस्वरूपः ५ द्योततेहीतोर्निपातनात्तच्च
परं सूर्यादीनांप्रकाशकत्वात् यदादित्यगतं तेजो न गच्छात्यतेऽविलं पञ्चदमसि यच्चाग्रौततेजो विहिमामकं इति गीतासु ६ तस्य भावस्तत्वेव स्वरूपं मुच्यते
तच्च परं तरेषामागेपित भावानां तत्स्वरूपेणैव स्वरूपत्वात् न हि शुक्लादौ रोपितस्य रजतस्य पृथक् स्वरूपत्वमस्ति ७ पद्यतेगम्यते प्राप्यतेमकैरिति पदं परंपदं

परः शिवः परोध्येयः परं ज्ञानं परागतिः ॥

परमार्थः परं श्रेयः परानंदः परोदयः ॥ ४ ॥

परं प्राप्त्यं न हि परमेश्वरस्वरूपात्परं प्राप्त्यमस्ति ८ परः शिवः परमकल्याणरूपः मंगलानां च मंगलमिति वचनात् यद्वा शम उपशमेशाम्यते अनेन कल्मषा-
तिशिवः सर्वेत्यादिनादयत्यये निपातः उक्तः पापनाशयिता ९ परोध्येयः ध्येयानां ध्यानविषयाणां आदित्यादीनां उक्तः परः नातः परोध्येयमस्ति १० आ-
पितज्ञानभावाभ्यामंतः करणद्विभ्यः कृणिकेभ्यो नित्यज्ञानस्वरूपत्वेन परतत्वात् परं ज्ञानं ११ गतिः शरणं यथा भर्तृगतिः स्त्रीणामिति परागतिः परमशरण-
मार्गाणां स्मरणमावेणामयनात् १२ परमार्थः सत्यस्वरूपः तत्वातिरेकेनायेषां मिथ्यास्वरूपत्वात् १३ परं श्रेयो मोक्षस्वरूपं विस्मृतं परमानंदस्वरूपत्वा-
त् परमानंदस्वरूपो हि मोक्षः १४ लोकिकेभ्यः कृणिकेभ्यः आनंदेभ्यो नित्यानंदस्वरूपत्वेनोक्तत्वात् परश्चासायानंदश्चेति परानंदः १५ उदयतीत्यदयः एतेर-
उदयः परश्चासायानंदश्चेति परोदयः उदयनं वा एतेरुदयः सूर्यादिरयात्पर उदयो यस्य स तथाफलते स्वेक एवाथो नित्योदित इत्यर्थः १६

राम

५

यक्तः स्थूलपंचतस्मात्परोवहिर्भूतोऽयक्तः अयक्तादंतीदियाज्ञात्पृकतेर्मायाशब्दाद्यात्परः १७ ये च संवरणो सं-
वराणोतिथ्योतिजगत्संहरतिवापरं चोम परं वक्ष्यतीदियत्तन्निर्लेपत्वादिना चोमसामायेन चोमवक्ष्य १८ परानिरति-
शया सद्धिः सद्धिरानंदाद्यायस्य स तथा १९ परमश्चासावीश्वरश्चेति परमेश्वरः न हि भागवतः कश्चिदीष्टे २० निर्गतश्रम-
योडः त्वं नित्यमुत्तरूपत्वात् यस्मात्स निरामयः २१ निर्गताजन्मादयो विकारा अजत्वाद्यस्मात्स निर्विकारः तथा हि तासाम

परोद्यक्तात्परं चोमपरर्द्धिः परमेश्वरः ॥ निरामयो निर्विकारो निर्विकल्पो निराश्रयः ॥ ४ ॥

पाल्यतामोक्तुः कर्मादिवशतो भवेत् सृष्टेर्दमायया सर्वमविकारो महेश्वरः अपरुय विनाशाभ्यां परिणामर्द्धिः जन्मभिः
वर्जितः शक्यते वक्तुं यः स सदा सतीति केवलमिति विष्णुपुराणाः २२ विकल्पो भेदः स निर्गतो यास्मादिति निर्विकल्पः सदैक-
सदैकरूपरतित्यर्थः २३ निर्गतश्चाश्रयो यस्मात्स निराश्रयः स्वाधारः सहिसर्वेषामाश्रयो न तस्य कश्चन आश्रयोस्ति २४ ॥ ५ ॥

स० टी०
६

निर्गतमंजनं मायोपाधिर्यस्मात्स निरंजनः ॥ १५ ॥ निश्चित आलंब आश्रयो निरालंबः इति सर्वाधारो निर्गमो वा निश्चयनिषेधयो
रिति वक्ष्यामाणा तपोनरुक्तं तदपरिहृतं एव सम्यक् ॥ १६ ॥ निर्लेपः पापादिवर्जितः न मोक्षकर्मणि लिपंति न मे कर्मफले स्थितेति व
चनात् ॥ १७ ॥ अतश्च निरवग्रहो निरुपरोधः कर्मणा त्कृपकृत्यते पुरुषः ॥ १८ ॥ निर्गता गुणाः सत्त्वादयो यस्मात्स निर्गुणः स्वरूप

निरंजनो निरालंबो निर्लेपो निरवग्रहः ॥ नि
र्गुणो निष्कलो न तो भयो विं तो च लोच्यतः ॥ ४३ ॥

तः परमात्मा ॥ १९ ॥ निर्गताः कला अदयवा अंशायस्मात्स निष्कलो निरवयवः व्यापक इत्यर्थः ॥ २० ॥ न विद्यते अंतो देशादिना प
रिच्छेदो यस्य सोऽनंतः व्यापकत्वात् त्रित्वात् त्रिर्मेदत्वात् ॥ २१ ॥ न विद्यते भयमस्य यस्माच्च सर्वं विभेति सोऽभयः ॥ २२ ॥ न चित्तियं शक्य
ते अविं त्यः मनसोऽगोचर इत्यर्थः ॥ २३ ॥ न चलति न कंपते कालेनापीत्यचलः ॥ २४ ॥ अत एवाच्युतः स्वरूपा न च्यवते ॥ २५ ॥

इंदियाणपतिकम्पवर्तते इत्यतींद्रियोऽपरिगृहीत्यादींद्रियादिभ्योऽवरः ॥ २६ ॥ अमितो वकेनापि प्रमाणेन मीयते मप्रकाशकत्वात् ॥ २७ ॥ न विद्यते पा
रं तो यस्येत्यपारः अथवा प्रपन्ननष्टरायोऽपारः पालनं तत्र विद्यते यस्य न केनापि पाल्यते सर्वं च पालयतीत्यर्थः ॥ २८ ॥ न विद्यते ईशो यस्य स अनीशः
॥ २९ ॥ शरीरगृहीतत्वात् विनापि वेष्टां सर्वं विदधाति ॥ ३० ॥ अच्यो अरुयः कृयो विनाशः तो न विद्येते यस्यासौऽच्ययः ॥ ३१ ॥ अरुयश्च अथ माया मुपाश्रित्य
वर्चमानस्य स गुणस्य भगवतः प्रतिपादकानि कानि विनामा निवर्णं ते तत्र सत्त्व प्रधानमायोपाधिकः सर्वज्ञः सर्वज्ञानातीति सर्वविषयज्ञानमस्येति

अतींद्रियो मितो पारो नीशो नीहो च यो ह्ययः ॥ स
र्वज्ञः सर्वगः सर्वदः सर्वभावनः ॥ ४ ॥

ति सर्वज्ञः ॥ ४३ ॥ सर्वग इति या प्रोति सर्वगः अथवा सर्वगायति वक्ति शब्दब्रह्मसूत्रेणोति सर्वगः अतोऽप्यसर्गे कथययः ॥ ४४ ॥ सर्व
सर्वस्वरूपः स गुण निर्गुण स्वरूपेण स्रयमेवेति वा सर्व इत्यर्थः ॥ ४५ ॥ सर्वं ददाति भक्तेभ्यः दापयति सोऽथ यतियो नाम मावेणोति सर्वदः ॥ ४६ ॥
भुवो बुद्धिः सर्वभावयति वर्द्धयतीति सर्वभावनः ॥ अथवा सर्वभावना उपासना यामि अतथा अथ देवता विषयापि भावना सार्वात्म्यात् ईश
रगा मिथ्येवेत्यर्थः ॥ तथा हि योग्यं देवता भक्तापजंते अद्वयादिताः ॥ तेषामेव कौंतेय जंस्प विधि पूर्वकं ॥ इति भगवद्गीता सु ॥ ४७ ॥

स० टी
७

सर्वशाम्ना सर्वस्यादित्यादेर्नियंताश्च स्यात्पारेषु प्रवर्तयिता मज्जयाद्वातिवातो यस्य सूर्यस्य पतिमज्जयाद्वर्षतीन्द्रोदहत्याग्निर्मृत्फलमिति मज्जया
तइति भगवद्वचनात् ४८ सर्वस्य जगतः साक्षी साक्षादद्यधानेन प्रकाशकः ४९ सर्वस्य जगतः सर्वदेवतात्मभावेन प्रत्योर्च्य इत्यर्थः ननु विष्णुदे
वेषो गतो तदेव प्रजकैरप्रत्यक्षविस्मोः कथं सर्वप्रजत्वमिति चेन्नैवं विस्मोरपित इतैः प्रज्यमाणो देवतां तत्तात्मकसर्वप्रजोपपत्तये ५० सर्वं पश्यति
सर्वप्रमाणैरिति सर्वदृक् ५१ सर्वाः स्रष्टृत्वाद्याः शक्तयो यस्मिन् सर्वशक्तिः ५२ सर्वस्य जगतः सारो नित्यत्वात्कालांतरस्थायी स्थिर इत्यर्थः ॥

सर्वशाम्ना सर्वसाक्षी प्रजः सर्वस्य सर्वदृक् ॥ स
र्वशक्तिः सर्वसारः सर्वात्मा सर्वतो मुखः ४५ ॥

सृष्टिस्थिर इत्यनेन च नृप्रत्ययसर्ववासारं खलं अस्मिन्निति सर्वसारः ५३ सर्वस्य जगत आत्मा स्वरूपं सर्वत्मा परमार्थतो ह्यात्मा सर्वेषां ५४
रूपं त्वद्वातिरेकेणानिःस्वरूपत्वात् ५४ सर्वतो मुखारमिदियमस्य सर्वतो मुखे विश्वरूपः पश्यन्तु होरूपमदभ्रचक्रुषः सहस्रपादो रुभुजा ७
ननाङ्गुलं सहस्रमूर्द्धाश्रवणाक्षिनासिकं सहस्रमौल्यं वरकुण्डलो ह्रस्वतः सति भगवतो यद्वा रं दियवा विना मुखशब्देन तत्कार्यं लक्ष्यते तेनाभि
दियस्यापि श्रवणाद्यस्यासीति सर्वतो मुखः ५५ ४५ ॥

एतव संत्यस्मिन्निति आवासः सर्वेषामावासः सर्वावासः सर्वावासः सर्वस्य जगत आवासः आश्रयो विराड् रूपेणा ५६ अतएव सर्वरूपो वैराजः सर्व
शरीरसमस्थितत्वात् ५७ सर्वस्य जगत आदिरुद्रवो यस्मात्स सर्वादिः ५८ सर्वेषां भक्तानां दुःखं हंतीति सर्वदुःखहा यद्वा सर्वेषां जीवानां दुःखं
दुःखात्मकं संसारं हंतीति जानातीति स तथागत्यर्थानां ज्ञानार्थत्वात् ५९ सर्वः सर्वरूपः अर्थः परमार्थः सर्वश्चासावर्थश्च सर्वार्थः सर्वेषां भक्तैः शब्दा
द्यर्थस्वप्ने मास्य दत्वेनाभिगतः सर्वार्थः यात्रीतिरेविवेकानां विषये धनपायिनीत्वा मनुस्मरः सामेह दयात्मा परमार्थ इति भक्तवचने विष्णुपुरा

सर्वावासः सर्वरूपः सर्वादिः सर्वदुःखहा ॥ स
र्वार्थः सर्वतो भद्रः सर्वकारणकारणं ४६ ॥

गो ६० सर्वतः सर्वैः प्रकारैः श्रवणाकीर्तनस्मरणैः कल्याणादायीति सर्वतो भद्रः ॥ सार्वविभक्तिकसमिः इत्येके ६१ सर्वेषां कारणानां
कारणं सर्वकारणकारणं स्थूलकार्यापेक्षया तन्मात्रादीनामुन्नरोत्तरकारणानां यस्मिन्नवधिसतथाकारणशब्दश्चरशब्दविशेषणमपि स
न्वे लिंगे वेदाः प्रमाणा मिति च तत्र ब्रह्मवाविशेषां एवमन्यथापि ज्ञेयं ६२ ४६ ॥ रामाय राम भद्राय राम चंद्राय वैधसे ॥ ॥

संटी.
८

अतिशेते अतिशायकः बुणप्रत्ययः सर्वस्यातिशायकः सर्वातिशायकः सर्वज्ञत्वादिना सर्वमतिशेते ६३ सर्वमध्यह्नप्रत्ययस्य समर्थाध्यह्नः सर्वस्याधिष्ठानभूतः ६४ सर्वेश्वराणामिंद्रादीनामपीश्वरः समर्वेश्वरेश्वरः ऐश्वर्यस्यावधिरित्यर्थः ६५ षड्विंशतेः प्ररणाः षड्विंशः षड्विंशः एव षड्विंशः कः पंचभूतानि पृथिव्याश्ते जोवाद्याकाशाद्यानि शब्दस्पर्शस्पर्शसंगंधाख्यापंचगुणाः श्रोत्रं तक्कुषी जिह्वा नाभिका वेति पंचामी ॥ पायूपस्थं हस्तपादौ वाक्चैव दशामी स्मृताः तथा रतिदशेदियाणि मनो बुद्धिरहंकारश्चित्तरत्नंतः करणालक्षणा निचतुर्विंशतिप्रकृतिः पंचविंशः पुमान् षड्विंशश्च

सर्वातिशायकः सर्वाध्यह्नः सर्वेश्वरेश्वरः ॥ ष
ड्विंशको महाविष्णुर्महागुह्यो महाहविः ॥ ४७ ॥

रः तस्य सर्वाभेदे सत्यपि मायिकं भेदमाश्रित्य एतदुच्यते ६६ महंश्चासौ विष्णुश्च महाविष्णुः लीलागृहीता विष्णुख्याः केशवादि महाभूत रवेक्ष्य सर्वेश्वरस्य महाविष्णुत्वं ६७ गुह्यः संवत्स्रयो मायया अभक्तानामनकाशत्वा महंश्च सूरूपेण महंश्चासौ गुह्यश्च महागुह्य ६८ महंश्च अविद्यालक्षणा हविर्यस्य स महाहविः ज्ञानाग्नौ हि अविद्याह्वयते ज्ञानसूरूपो भगवाननेतस्मिन् अस्मानाधिकरणोपि एषोदरादिवा दकारो महाविधुरितिरिति वापाठः सर्वथापक इत्यर्थः ६९ ॥ ४७ ॥

नित्योदितः सरोदितः न कदा विदस्यमिति इत्यर्थः ७० नित्यं सदा युक्तः सर्वज्ञत्वादिभिर्गुणैरनपेक्षं ज्ञानत्वा न्नित्ययुक्तः ७१ नित्यं आनंदो यस्य स नित्या नंदः सदैकरूपानंद इत्यर्थः ७२ सनातनः सर्वदा भवतीति सनातनः साश्चर्यः ७३ मायात्र अविद्या तस्याः पतिर्विद्यंता स मायापतिः मायया च जगत्कृष्टा दिविधत्ते कर्त्राकाराण्यपतिर्भवति ७४ योगोऽष्टांगः कैवल्यं साधनं तस्याध्यवकैवल्यं मोक्षमृगोः साधनफलयोः पतिः योगिनो योगसिद्धिर्माक्ष सिद्धिर्विश्वेश्वरस्य सादा देवभवति ७५ कैवल्यपतिः ७६ आत्मभूः स्वयंभूः न कर्मपारतंत्र्येण तद्भवति अथवा आत्मभूः स्थानमस्येति आत्मभूः स्वा

नित्योदितो नित्ययुक्तो नित्यानंदः सनातनः मायापतिर्योगपतिर्कैवल्यपतीरात्मभूः ॥ ४८ ॥

जन्ममृत्युजरातीतः कालातीतो भवातिगः पूर्णः सत्यः शुद्धबुद्धस्वरूपो नित्यविन्नमयः ॥ ४९ ॥

अयः ७७ जन्ममृत्युजरातीतः जन्माद्याभावविकाराण्यस्य संतीत्यर्थः ७८ कुतोयतः कालातीतः कालेनापरिहृत्यः यद्विकालपरिहृत्यंत ततजन्मादिमत् ७९ भवं संसारमतिक्रम्य गच्छतीति भवातिगः असंसारी ८० पूर्णः पूर्णकामः आनंदरूपत्वात् ८१ सत्यो अवाध्यस्वरूपः परमार्थस्वरूप इत्यर्थः ८२ शुद्धमायामलरहितं बुद्धं ज्ञानात्मकं स्वरूपमस्य शुद्धबुद्धस्वरूपः ८३ नित्यवितनित्यज्ञानं तत्पुनरेवाध्यायवस्येति नित्यविन्नमयः प्राचुर्यप्राधान्येवामयः एतेन अनित्यज्ञानस्वरूपतायावर्तते ८४ ४८ ४९ ॥

संटी
ए

योगिनां प्रियो योगिप्रियः तैरात्मत्वेन ज्ञानत्वात् ८५ परमानंदमोक्षस्वरूपत्वेन योगप्राप्तत्वात् योगमयत्वं मोक्षस्वरूपो योगमय इति योगप्राप्त्य-
नन्विकारत्वं साध्यसाधनभावस्य समनंतरभावित्वेनोपचारिकत्वात् ८६ भवसंसारः स एव वंधः संसारात् भक्ता मोचयतीति मोचकः एको नाश्रयः ए-
कश्चासौ मोचकश्च एक मोचकः भवबंधस्य एक मोचको भवबंधैक मोचकः नही अत्र ज्ञानात् माते संसारमोक्षोऽस्मि ८७ उरिशेते हरपतिव्यामोतिव-
पुरुषः पुराणः पुरापिनवोन केवलमधुना सदैकरूप इत्यर्थः ८८ पुराणाश्चासौ पुरुषश्चेति स तथा ८९ प्रत्यक्षैतत्तु अचेतनेषु देहादिषु युक्त्या अ-

योगिप्रियो योगमयो भवबंधैक मोचकः ॥ ९ ॥
राणा पुरुषः प्रत्यक्षैतत्तु पुरुषोत्तमः ॥ ५० ॥

नात्मत्वेन वहिर्भावमापद्यमानेषु स्वरूपं प्रत्यवतीति चेत्तीति चेत्तनः चिती संज्ञाने चेत्तन एव चैतत्तु प्रत्यक्षतश्चैतत्तु वप्रत्यगात्मेत्यर्थः ८९ राम
पुरुषो बौद्धराहुरौ शरीरजीवौताभ्यामुत्तमः द्वाविमौ पुरुषौ लोके हरश्चाहर एव हरः सर्वणिभूतानि कृदस्थो हर उच्यते उत्तमः पुरुषस्त्व-
यः परमात्मेत्फदाहतः यो लोकत्रयमाविश्य विभर्त्य यय ईश्वरः यस्मात् हरमतीतो ह मक्षरादपि चोत्तमः अतोऽस्मिन् लोके वेदेव प्रथितः प-
रुषोत्तम इति भगवद्गीतासु ॥ ९० ॥ ५० ॥

वेदांताख्येन प्रमाणीनवेद्यो ज्ञेयो वेदांतवेद्यः उपनिषदैकगम्य इत्यर्थः ९१ उः खेन ज्ञायते उर्जयः वेदांतशास्त्रेणापिन साक्षात्प्रतिपादयितुं श-
क्यते वा ज्ञानमातीतत्वात् ९२ अवेद्यनाम मुक्कविनिर्गुणात्वं च दर्शयन्मगुणानिर्गुणयोः स्वरूपैक्यं बोधयति ॥ अध्यात्मिक आधिदैविक आधिभौति-
कश्चेति तापत्रयं तेन विवर्जितं स्यात्तत्र विवर्जितः ॥ तत्र आध्यात्मिको द्विविधः शारीरो मानसश्च शारीरो ज्वरातीसारादिः मानसोऽपियसंयोगा प्रिय-
वियोगादिः आधिदैविकः शीतवातादिजयः आधिभौतिको व्याघ्रादिजयः तैस्त्रिभिर्वर्जितः ९३ ब्रह्मविषयाविद्या ब्रह्मविद्या तस्याः आश्र-

वेदांतवेद्यो उर्जयः स्यात्तत्र विवर्जितः ॥ ३ ॥
ब्रह्मविद्या अयोऽनर्थः स्वप्रकाशः स्वयंप्रभुः ॥ ५१ ॥

सत्यतिपाद्यत्वेन अर्थो हि शब्दस्याश्रयः अस्मिन्नर्थेयं शब्दो वर्तत इति व्यवहारात् ९४ अर्थज्ञायां अर्थ्यते अर्थः स्वरूपः न विद्यते अ-
र्थः प्रज्ञाऽस्मादित्यनर्थः ९५ स्वयंप्रकाशते स्वप्रकाशः न तस्य कश्चित्प्रकाशकोऽस्मि स एव सर्वप्रकाशयति ९६ तथापि प्रकाशस्य
गुणा तावद्वेदार्थमुच्यते स्वयंप्रभुः स्वयंप्रभातीति स्वयंप्रभुः प्रभैव स्वयं न तत्तस्य गुणप्रभैत्यर्थः ९७ ॥ ५१ ॥

संटी.
१

सर्वेऽप्यपैः सेव्यः साधनैरुपेयः प्राप्यः सर्वोपेयः सकलफलात्मकत्वात् एव उदास्येऽदामीनः अकर्त्ता अमोक्षा च परमार्थतः अ
स्पृष्टत्वादिकं तद्गुणसंबन्धोपाधिकं ॥ ५१ ॥ प्राणववाच्यत्वेन वाचके वाचोपचारात् प्राणववाच्य इत्यर्थः अथवा उक्तो नवननवः स्त
तिः अदोरप्यष्टफलदोनवस्तुतिर्यस्य प्राणवः ॥ १०० ॥ इति नाप्राप्याद्यं शतं विद्यते सर्वतः समं तात्समोऽनूनानधिकोनत्र वैशेषिकादि

सर्वोपेय उदामीनः प्राणवः सर्वतः समः ॥ स
र्वानवद्योऽः प्राणकारीय समसः परः ॥ ५२ ॥

जीववत्पदेशस्य ह्यविशेषगुणः ॥ १ ॥ अवद्यं दोषः अवधादयोऽनवद्योगुणाः सर्वेऽनवद्योगुणाः यस्य स सर्वनिवद्यः ॥ २ ॥ अति
कृत्रेणाप्राप्यतेऽः प्राप्यः ॥ अद्यक्ता हि गतिर्द्विवदेहवद्विरवाप्यत इति गीतासु ॥ ३ ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्ताधिष्ठातृविश्वतैजसप्राज्ञास
त्वादियुगोपेता संकर्षणादिशब्दाच्चा न् अथैत्यनिर्गुणो वासुदेवः परमात्मा त्वरीयः ॥ ४ ॥ अतएव तमसो गुणमयामिकाया माया
याः परः ॥ ५ ॥ ५२ ॥

राम
१०

कूटः पर्वतराशिः तद्विष्टतीति कूटस्थः निर्विषयत्वेन निर्विकारत्वेन च नित्य इति पवाह नित्यतां निगकरोति ॥ ६ ॥ सर्वैः पदार्थैः संश्लिष्टः सर्वसंश्लिष्टः
सर्वव्यापी सर्वोत्पन्न इत्यर्थः ॥ ७ ॥ वाक्कामनश्च वाङ्मनसीसमासांत विधेरनित्यत्वात् वाङ्मनसोर्गोचरं विषयं गोचरमतिगच्छतीति वाङ्मनो गोचराति
गः इति निर्गुणोऽप्रमेय इत्यर्थः ॥ ८ ॥ अत्र च एवं निर्गुणस्वरूपस्य वासुदेवस्य प्रतिपादकानि नामान्यभिधाय तस्यैवांगीकृतगुणोपाधेरभिधाय
कानि नामानि निर्दिष्ट्य त्रादित्यत्रादौ तमोपाधिरुदाद्य संकर्षणस्य नामान्यभिधत्ते संकर्षण इति तथा चोक्तं ॥ सत्त्वं रजसम इति प्रकृतेर्गुणासौ

कूटस्थः सर्वसंश्लिष्टो वाङ्मनो गोचरातिगः ॥ सं
कर्षणः सर्वहरः कालः सर्वभयंकरः ॥ ५३ ॥

युक्तः परः पुरुष एकश्च हास्यधत्ते ॥ स्थित्यादयो हरि विरं विहरेति संज्ञाः श्रेयांसितत्रावलुसत्त्वतनोर्गुणां स्फः इति भगवते सम्यक्कृ
षति संहारकाले नगरात्मभावं नयतीति संकर्षणः ॥ अथवा सम्यक्कृषति प्रकानां पापं नाशयतीति संकर्षणः ॥ १ ॥ सर्वहरति संहरतीति स
र्वहरः ॥ १० ॥ कलसंखाने कलयति गणयति दिना जं हनितिकालः कालः कलयतामस्मीति स्मृतेः ॥ ११ ॥ सर्वसंहर्त्ता सर्वेषां भयं करोतीति
सर्वभयंकरः ॥ १२ ॥ ५३ ॥

सं. टी. ११ कालत्वात्केनाप्युल्लंघयितुं न शक्यते अत्रुल्लंघ्यः १३ सर्वत्रातिरस्यसः सर्वगतिः कालरूपः कालो हि सर्वपरिद्वेद्यं व्याप्नोति १४ रोदितीति रुद्रो यस्मात्ब्रह्मणाः स्वीकृतशरीर एव रुदितवान् दुतवांश्च तस्माद् रुद्रः रोदनाद्वावणाच्चैव रुद्र इत्यभिधीयते इति विष्णुपुराणात् रुद्रश्च देवनामा सिंहा रोदीर्घैर्यमावह ॥ अथ वारोदयति जगदुपद्रवकारिण इति रुद्रः णोर्लुकिरप्रत्यये रूपं महोश्वासो रुद्रश्च महारुद्रः सहिकपर्वादिभ्योरुद्रेभ्यो महात् १५ न केनाप्यासाद्यते कलपिता १६ एवमेतस्य सर्वसंहर्तृत्वमात्रे प्राप्ते तदा सार्थमाह मूलप्रकृतिरिति स एव मूलकारणमि

DA SHAU DAU
MEMORIAL
श्री

तिजगतः पद्मासंकर्षणाख्यसमूहस्य नामाद्यभिधाय प्रकृताख्यशूहस्य सात्विकस्य नामाद्याहमूलप्रकृतिरिति १७ आनंदः आ
दस्य हेतुः प्रकृम एव हि जगदानंददायी सकलभोगाधिष्ठातृत्वात् १८ प्रकृष्टं प्रकृष्टं ऐश्वर्यादिधनमस्येति प्रकृष्टमः प्रकर्षेण द्योतते
इति वा प्रकृष्टमः १९ विश्वं सकलं जीववर्गं बाधेन मायया मोहयतीति विश्वमोहनः तदेवाह २० ॥ ५४ ॥

महामाया इति ॥ महती दुरतिक्रमा माया यस्य सतथा देवी त्वेषा गुणामयी प्रममाया दुरत्ययामा मेव येष पद्यंते माया मेतां तरंति ते इति गीत
सु ११ विश्वस्य बीजं जगतो मूलकारणं ॥ अथवा ऽविद्या माया विश्वं बीजमस्य संबन्धीति विश्वबीजं माया पतिरित्यर्थः ॥ सगुणं ब्रह्म विशेष्यं १२ ॥
सकलं शक्तिः सामर्थ्यं परात्कृष्टा शक्तिरस्यासौ परशक्तिः परमसामर्थ्यापेतः स यो दुर्ज्ञेया माया मपि जयति ॥ १३ ॥ सुखस्यैका भूमिः सुखैकभूः

महामायोविश्वबीजं परशक्तिः सुखैकभूः ॥ स
र्वकामोऽनंतलीलः सर्वभूतवशंकरः ॥ ५५ ॥

अनंदस्याश्रयभूतः सात्विकत्वात् ॥ १४ ॥ सर्वैः काम्यतेषां पुमिष्यते सर्वकाम्यः सर्वाणिकाम्यानि श्रेष्ठान्यस्मिन्निति वा सर्वकाम्यः ॥ १५ ॥ अनंत
लीलागृहीता वतारः यस्य स अनंतलीलः श्रवतारः त्वसंख्ययाः हरेः सत्त्वनिधेर्दिज्ञाः यथा विदामिनः कुल्याः सरसः स्फः सहस्रशः ॥ इति मा
गवते ॥ इति लीलागृहीता वतारः ॥ १६ ॥ सर्वाणि भूतानि वशगानि वशवर्ती न करोतीति सर्वभूतवशंकरः मद्भयादातिबातोऽयं स्फुक्त्वात् ॥
॥ १७ ॥ ५५ ॥

स.टी
१२

एवं प्रकृतमहान्यभिधाय अथ अनिरुद्धस्य हस्यनामाभ्यभिधत्ते अनिरुद्ध इति न केनापि निरुध्यते सर्वशक्तिमत्त्वादिति अनिरुद्धः अथ वा गृहीतमा
योऽपि मायया अमोहितोऽनिरुद्धः १८ सर्वा जीवपति जीवशब्दाच्चाचकरोति यः प्राणात्मा हिरण्यगर्भः सर्वजीवः जीवप्राणाधारणोऽतिधातोः सर्वजी
वसमष्टिः व्याप्तिरिहिरण्यगर्भात्मा हि अनिरुद्धः १९ हृषीकाणो द्विप्राणिर्हर्षसाधनत्वात् तेषां प्रीतिः सर्वजीवत्वेन हृषीकेशः यदा हर्षयतो जगदानंद
यतः केशः किरणाः सूर्यसोमसूरूपायस्य सहृषीकेशः सूर्याचंद्रमसौ शशश्चंद्रशुभिः केशसंज्ञितैः बोधयन्त्वापयंश्चैव जगदुत्तिष्ठतः पृथक् ॥ बोधना
नाच्चैव जगतो हर्षणो भवेत् सूर्याचंद्रकृतैरेवं कर्मभिः पादुने दन हृषीकेशो महाशानो वरदो लोकभाजनः इति महाभारतवचनात् ३० मनसः पति

अनिरुद्धः सर्वजीवो हृषीकेशो मनस्पतिः ॥ नि
उपाधिप्रियो हंसोऽक्षरः सर्वनियोजकः ॥ ५६ ॥

मनस्पतिः जीवस्य मनोविष्ठात्त्वात् ३१ ॥ निर्गतोपाधिर्यस्मात्तन्निरुपाधिनिरुपाधिप्रियत्वं यस्मिन् अनिरुपाधिप्रियः नामत्वात्प्रत्ययलोपः ॥ राम
दीनामात्मा र्थत्वेन प्रियत्वात् सोपाधिकं प्रियत्वं आत्मनश्च नात्मा र्थत्वात् निरुपाधिकं प्रियत्वं ३२ ॥ हंति अविद्यामिति हंसः परमात्मा स एव वहीकृतो पा १२
धिरहंसशब्दाच्चाः ३३ नक्षरतीत्यक्षरोऽनक्षरः अक्षरत्वेनाप्रोक्तिव्यक्षरः ॥ अक्षरं नक्षरं विद्यादश्नातेर्वासरोक्षरादिति महाभाष्यात् ३४ ॥
सर्वनियुक्तेष्वव्यापारेषु वशित्वेनेति सर्वनियोजकः मनयादित्युक्तत्वात् ३५ ॥ ५६ ॥

हहउद्यमेहहतिमष्टौऽहहकोभवतिरजः प्रधानमायोपाधिकः स ब्रह्मा प्राणानामिन्द्रियाणामीश्वरः ब्रह्मा प्राणेश्वरः ३७ ॥
सर्वाणि भूतानि विभर्ति धारयति पुष्पातिचेति सर्वभूतभृता ३८ ॥ देहं न यतीति देहनायकः जीवत्वेन देहयात्रानिवोटा
दित्यर्थः ३९ ॥ ह्रीयते जायते च महाभयादिति हेवं देहः तज्जानाति साक्षितयेति हेवज्ञः ४० ॥ प्रकृतैर्गुणसाम्यस्य

ब्रह्मा प्राणेश्वरः सर्वभूतभृद्देहनायकः ॥ द्वे
वज्ञः प्रकृतिश्चामी पुरुषो विश्वसूत्रधृक् ॥ ५७ ॥

सामी अधिष्ठाता प्रकृतिश्चामवष्टम्भं संभवाम्यात्ममायया इति गीतोक्तेः ४१ ॥ परिशयनात् पुरुषो जीवरूपः ४२ ॥
विश्वं यस्मिन्नोत्तं चोत्तं च स विश्वसूत्रं प्राणः तद्वार्जतिशामोति अधितिष्ठतीति प्राणोपाधि विश्वसूत्रधृक् ॥ मयि सर्वमिदं
ओत्तं सूत्रं मणिगणास्वरतिगीतोक्तं ४३ ॥ ५७ ॥ रामाय रामभद्राय रामचंद्राय वेदसे ॥ ॥

सदी-

१३

सर्वत्रपृथिव्यादीन् अंतरस्थितोपमयतिनियतृतीति अंतर्यामी सर्वांतरत्वेन नियंता ४४ जीवगुणावस्थत्वादीन् जाय दाधवस्था विशेषां संकर्षणादिभूतं श्रद्धा
तीति विधामात्रीणि धामानि तेनांसि सूर्यचंद्राग्रिलक्षणां स्येति विधामापदादिगुणगतिमित्युक्तात् ४५ अंतः सर्वप्राणिनां साक्षितयावतिष्ठते अंतः साही साहा
दयवधानेन सर्वेषां दृष्टानां दृष्टा साहा साहा तद्वद्वरि संज्ञायामितीति प्रत्ययः ४६ एवं वासुदेवादिभूतवत्पुत्रस्य नामान्यभिधाय तस्यैव गुणावस्थात्मकं नाग्य
णाख्यं यत्स्वरूपं यन्नाममूर्तिभिर्वैकुण्ठहीरोदधिपुवर्तते यन्नाभिपद्मसमुद्भूतो ब्रह्मात्म्यादयो वताराश्च यस्यां शास्त्रयतिपादकानि नामानि अभिधत्ते विगुणादित्या
दीनि हेतुज्ञादीनि वा तस्यैव नामधेयानि तस्मिन् सदभावस्यापि संभवात् ॥ तडुक्तां ॥ जगृहे पौरुषं रूपं भगवान्महदादिभिः संभूतं षोडशकलमादौ लोकमि

अंतर्यामी विधामात्रः साही विगुणार्थरः ॥ प्रो
गिगम्यः पद्मनाभः शेषशायी श्रियः पतिः ॥ ५८ ॥

सृष्टयेति भागवते तथा ॥ एतन्नानावताराणां निधानं बीजमद्ययं ॥ यस्यां शांशेन सृज्यंते देवतिर्यङ्मनरादायः ॥ इति च ॥ यस्यां ममि शयानस्य योगनिद्रा वि
तचतः नाभीं क्रुद्धां बुजादासीद्विष्णुश्च सृजोपतिः ॥ इति तद्वा मने रूपा मूर्त्ता क्रुतं हरेरनंतपारस्परगुणावस्थात्मकं भूतं दिशो द्यौ विवराः पयोधयस्त्रिंशुत दे
वासुनयो यदा सते इति वा ॥ समगवाव विगुणागृहीतगुणावस्थात्मकशरीरः ४७ सर्वस्य जगत् ईष्टे ईश्वरः ॥ ५८ ॥ योगिभिर्मिष्यते शय्यते यस्य सूर्ययोगेनां शांतेन वा स
योगिगम्यो योगगम्यो वा ४९ ब्रह्मणा आधारभूतं पद्मनाभावस्येति पद्मनाभः पद्माकारस्य जगतो वा नाभिराधारः पद्मनाभः ५० ब्रह्मणाः कल्पाते जगदपसंहृत्य
शेषशेषाः ५१ जे स्वांशभूते शेषे शेषशायी हीरोदधिपुवर्तते सर्वदा शेषे शेषे तथा ५१ अयं येतामिति श्रीर्लक्ष्मीसंस्थाः पतिः श्रियः पतिः ॥ इत्यादिषु तत्फलरूपेण कति

समाप्तः ५२ ॥

पुद्गलमिति वदुल्लवचनार्थं भगवतु

राम

१३

श्रीयालक्ष्म्यासहानिरंतरमुपासंसेयं पाराजं चरणकमलं यस्य श्रीसरोपास्यपादाङ्गः ५३ अनंता अनवच्छिन्ना श्रीर्यस्मिन् सोऽनंतश्रीः सदाश्रियासेवि
तस्यार्थः ५४ श्रियो निकेतनं निवासः श्रीनिकेतनः ५५ तदेवाह नित्यं बहूस्थले स्थिता श्रीरस्य स नित्यं बहूः स्थलस्थश्रीः ५६ श्रीर्निधीयतेऽस्मिन्नि
ति श्रीनिधिः कर्मण्यधिकरणो चेति किप्रत्ययः ५७ श्रियं धरति विभर्तीति श्रीधरः इत्यादिषु फलतोऽर्थे कोपिशब्दपृथक्त्वादेव नाम पृथक् ५८
हरति भक्तानां पापं तत्फलानीति हरिः ५९ वश्य श्रीर्वश्या वश्यवर्तिनी अधीना श्रीर्यस्य स वश्यश्रीः ६० निश्चला श्रियं भक्तो भोददातीति निश्चलश्री

श्रीसरोपास्यपादाङ्गो नंतश्रीः श्रीनिकेतनः नित्यं बहूः स्थलस्थश्रीः श्रीनिधिः श्रीधरो हरिः ॥ ५९ ॥
वश्यश्रीर्निश्चलश्रीदो विष्णुहीराक्षिमंदिरः कौस्तुभो जामितोरको माधवो जगदार्तिहा ॥ ६० ॥ ॥ ॥

दश ६१ देवेष्टि विश्वं यामोतीति विष्णुः नगत्सृष्टातदेवतीवत्पेणाविशतीति वा विष्णुः विशेषतोः प्रवेशनादविष्णुपुराणात् ६२ हीरस्याब्धिः ही
रसागरः समंदिरमावासो यस्येति हीराक्षिमंदिरः ६३ कौस्तुभेन मणिना उज्जामितमुरो यस्य स तथा अतः आत्मानमस्य इत्यादि आत्मानमस्य जगतो
निर्लेपमगुणामलं विभर्ति कौस्तुभमणिस्वरूपं भगवान् हरिः ॥ सकलजगज्जीवात्मकेन ६४ मेऽप्यतीदाने मीयते इति मालक्ष्मीदानादानव्यवहारवि
षयाः श्रीसंस्थाधवः स्वामी माधवः माशब्देनोच्यते लक्ष्मीसंस्था ईशो यतो भवात्तस्मान्माधवनामा सिधवः स्वामीति शब्दितः ६५ जगत आर्तिहंतीति ज
गदार्तिहा ६६ ६० ॥

संटी-
१४

श्रीवत्सो भृगुवरणायासः प्रधानमरूपः भृगुमहर्षिणा विस्मोही रोदशायिनः हृदये दत्तः पदव्यासः श्रीवत्सः संस्थानवरमनंते च समाश्रितं प्रधानमि-
ति विष्णुगुणोक्तेः। सवत्समियास्यासौ श्रीवत्सवत्सः ६१। निःसीमानिरवधयः कल्याणाश्च ते गुणाश्च कल्याणगुणास्तेषां भाजनमाश्रयः ६२। निःसी-
मकल्याणभाजनं ६३। पीतवर्णमिव रंजनमस्यासौ पीताम्बरः ६४। जगतां नाथः स्वामी जगन्नाथः जगतां नाथ्यते प्रार्थ्यते वा जगन्नाथः ७०। जग-
आता पालको जगन्नाथः ७१। जगतः पिता जनको जगत्पिता ७२। जगतो बंधुः मुहुर्निरपेक्षो प्रकारकर्तृत्वात् जगद्बंधुः ७३। जगत्पूजति वत्सादिह

श्रीवत्सवत्सनिः सीमकल्याणगुणभाजनं पीताम्बरो जगन्नाथो जगन्नाथः जगत्पिता ६१।
जगद्बंधुर्जगत्पिता जगद्नाथः जगद्देवस्फुरद्दीर्घो नाहं वादी जगन्मयः ६२।

पेतोति जगत्पिता ७४। जगद्वातिधारयति पुष्पातिवेति जगद्वाता ७५। जगन्निधीयते स्मिन्निति जगन्निधिर्जगदाश्रयः ७६। जगत्पेकमेव स्फुरद्दीर्घ-
यस्य स जगद्देवस्फुरद्दीर्घः एकमेव हि पारमेष्ठ्यं सर्वं वर्तते वलं वलवतां चाहमित्युक्तत्वात् ७७। अहं वादो अहं मानः स यस्य विद्यते सः अहं वादी अहं
पदनशीलो वान अहं वादी नाहं वादी नलो यस्य वै कल्पिकत्वात् नलोपाभावः परस्परपापेभ्यो अहंकाराद्यपाध्य संसर्गो विवर्धितः प्रकृत्यपेक्षया वा सर्वे
यादिमत्वे सत्यप्रमाणभावे ७८। जगत्पूजते मुच्यते अस्मिन्निति जगन्मयः प्राचुर्येण प्रकृतं प्रकृतं यथात्र मयो यज्ञः तत्प्रकृतिवचने मय इति मय-
प्रत्ययः प्रत्यक्षादिभिः प्रमाणीः प्राचुर्येण जगत्पूज्यत इति उपलभ्यमानत्वात् जगन्मयत्वात् ७९। ६३।

राम
१४

सर्वाण्याश्च येषां दृष्टपूर्वाण्यनिकर्माणि जगत्पूज्यादीनि प्रकृतान्यस्मिन्निति सर्वाश्च यमयः ८०। सर्वे सिद्धाः पूर्णा अर्था यस्य स सर्व सिद्धार्थः
पूर्णकाम इत्यर्थः ८१। सर्वे जगत्विशेषेण ईरयन्ति प्रवर्तयन्तीति सर्ववीरजित्कामाद्यैरवाधित इत्यर्थः अथवा तद्दवतारैषु तांसां जनयतीति सर्ववीरजि-
तः ८२। सर्वे प्रमोदाः सफला उद्यमा यस्य स सर्वमोद्यमः सत्यसंकल्प इत्यर्थः ८३। ब्रह्मरुद्रादिभ्यो उक्तं वेतनं ज्ञानं यस्य स ब्रह्मरुद्राद्युक्तं वेतनः
तस्य सादेनैव हि ब्रह्मरुद्रादीनां सर्वज्ञत्वं ८४। शंभोर्महादेवस्य पितृव्यस्यः पिता पितामहः। यस्याभिशयानस्य यो भानिदां वित्तवतः नाभिर्द्रोणुजादा
सीद्ब्रह्मा विष्णुर्जायति इति भृकुटिलात्रस्य ललाटात् कोधमूर्ध्वितात् समुत्पन्नस्य रुद्रो मध्याह्नात् समप्रभः। एवं शंभोः पितामहः ८५। उक्त

सर्वाश्च यमयः सर्वसिद्धार्थः सर्ववीरजितः सर्वमोद्योद्यमो ब्रह्मरुद्राद्युक्तं वेतनः ६३।
शंभोः पितामहो ब्रह्मपिता शकाद्यधीश्वरः सर्वदेवप्रियः सर्वदेवमूर्तिरनुमः ६४।

उक्तप्रकारेणैव ब्रह्मणाः पिता ब्रह्मपिता ८६। शकादीनां अधीश्वरः शकाद्यधीश्वरः ८७। सर्वेषां देवानां प्रिय आत्मत्वेन सर्वदेवप्रियः। नामत्वा-
त्परनिपातः ८८। सर्वदेवा इन्द्रादयो मूर्तिर्यस्य स सर्वदेवमूर्तिः पश्यामि देवांस्तु देवदेहे सर्वे सन्त्याभूतविशेषसंघातः ब्रह्माणमिशं कमलासन-
स्थमृषीश्च सर्वानुरगाश्च दिव्याश्च गीतोक्तेः इन्द्रादयो बहव आङ्गिरस्यत्यादि भागवतोक्तेः। सर्वदेवास्तस्यैव मूर्तिरिति वा ८९। न विद्यते उक्त
मोयस्मात्सोऽनुमः सर्वः कृष्टः ९०। ६४।

सर्वेषां देवानामेकशराणां भीतानामाश्रयः सर्वदेवैकशराणां ॥१॥ सर्वेषां देवानामेकं देवतमाराध्यः सर्वदेवैकदेवतं ॥२॥ यत्तुं भुंक्ते उपयुंक्ते इन्द्रादिदेवताः
पेगीति यज्ञभुक्ता ॥३॥ यज्ञफलं पात्रिकेभ्यो ददातीति यज्ञफलदः कथमयथा पञ्चमात्मर्माणः कालांतरे मर्गफलं स्यात् ॥४॥ अतएव यज्ञस्यैषो यज्ञेशः
यतः प्रागुक्तं तमयैश्चर्यकारणं ॥५॥ यज्ञं भावयति कृतमपि समृद्धं करोतीति यज्ञभावनः न हि विष्णुस्मरणादयत्तयज्ञेऽपि प्रकृष्टं प्राप्य श्रितं विद्यते ॥६॥
यज्ञांश्चायतेऽसुरादिभ्यो यज्ञवाता ॥७॥ यज्ञस्य तपो यज्ञः यज्ञश्चासौ पुमान् यज्ञ उमात्र ॥ यज्ञ उरुघोष यज्ञांगैः कल्पिता वयवः ॥८॥ वनमुदकं तत्र मालेव
शोभित इति वनमाली द्वाीरो दार्णवशायी अथवा भागवत्कंठे वर्तमाना माला वनाज्जातत्वाद् वनमाला संज्ञाय स्याच्चीति वनमाली ॥९॥ द्विजानोऽपि यज्ञ

सर्वदेवैकशराणां सर्वदेवैकदेवतं यज्ञभुग यज्ञफलदो यज्ञेशो यज्ञभावनः ॥६५॥

यज्ञवाता यज्ञपुमान् वनमाली द्विजप्रियः ॥ द्विजैकमानदो विप्रकुलदेवोऽसुरातकः ॥६६॥

उपासनाद्यधिकारित्वात् त्रैषामिति द्विजप्रियः यद्वा द्विजाबाह्याणां प्रियाः अस्मेति द्विजप्रियः ॥२००॥ इति नाम्नां द्वितीयं शतं विवृतं मानं प्रस्ताददातीति मानदः
एकोऽद्वितीयश्चासौ मानदश्च एकमानदः न हितस्मात् द्वितीय एव विधो मानदोऽस्मिन् भुगुपादाद्यातमपि संहते द्विजानां विषाणां एकमानदो द्विजैकमान ॥२०१॥
दः १ विप्रकुलस्य देव आराध्यः अति आराध्यत्वेन तैर्ज्ञतो विप्रकुलदेवः यद्वा विषाः कुलदेवता वत्सुग्या अस्मेति स तथा विप्रकुलदेवः लोकसंग्रहाय १५
द्विजगदाराध्योऽपि विषानां राधयति ॥ यद्यदाचरति श्रेष्ठं स तदेव तरो जननः स यत्प्रमाणं कुरुते लोकस्य दनुर्वर्तते ॥ इति न्यायेन भोवत्सुगुणदेवायेति यु
क्तं १ असुपुरमंतस्तस्य सुराः हिंसाविषया सक्ता वा यद्वा सुरेभ्योऽन्येऽसुराः असुर्ये वाराजा वसुज्येतेत्यसुराः देवा दयः तेषामंतको असुरांतकः ३ ३६॥

सर्वेषां जगदुपद्रवकारिणां श्रंतं करोतीति सर्वदुष्टांतकृत् ॥ सर्वेषां साधुजनानां पुण्यद्वनिवारणेन पालकः ॥ सप्तलोकैकस्मिन् द्वितीये त्वत्प्रेम हति
जठरे यस्य स सप्तलोकैकजठरः ॥ सप्तलोकान एक एव मंडयतीति भूषयतीति सप्तलोकैकमंडनः चैतये नैव हि सर्वं भूष्यते ॥ सृष्टिस्थित्यंतां जगतां
करोतीति सृष्टिस्थित्यंतकृत् ॥ मनः स्रष्टुं पंचक्रमस्याच्चीति चक्री बलस्वरूपमत्यंतं जवेनांतरितानिलं चक्रस्रष्टुं पंचमनोधत्ते विष्णुः करोति स्थितमि
ति विष्णुपुराणात् ॥ इन्द्रियादितैजसाहंकारस्वरूपं शार्ङ्गं शृंगमिर्मितं धनुर्गस्य स शार्ङ्गधन्वा ॥ बुद्धिस्वरूपं गदाधरतीति गदाधरः ॥ पंचभूताद्यहं

सर्वदुष्टांतकृत् सर्वसज्जनानां पालकः सप्तलोकैकजठरः सप्तलोकैकमंडनः ॥६७॥

सृष्टिस्थित्यंतकृत् चक्री शार्ङ्गधन्वा गदाधरः शंखभृन्नंदकी पद्मपाणिर्गुरुवाहनः ॥६८॥

कारस्वरूपं पंचतन्त्रं शंखं विभर्ति शंखमुत्त ॥ तथा चोक्तं तथैकां बुद्धिरथास्नेगदा रूपेण माधवे भूतादिमिन्द्रियादिं च द्विधा हंकारमीश्वरः विभर्ति
शंखरूपेण शार्ङ्गरूपेण च स्थितामिति ॥ विद्यामयोनंदकाख्यः खड्गो अस्याच्चीति नंदकी विभर्ति यद्वा सिरत्नमयुतोऽत्यंतनिर्मलं विद्यामयं तु तत्तत्
नमविद्यावर्मसंस्थितमित्फक्तेः ॥ २३ ॥ षोडशविकारात्मकं षोडशदलं पद्ममस्य पाणौ विद्यत इति पद्मपाणिः ॥ २४ ॥ हृदो मयो गुरुदो वाहनं यस्य स गुरु
वाहनः ॥ हृदो मयेन गुरुदेन विगाद्यमान इति भागवतोक्तैः ॥ १५ ॥ ६८ ॥

स.टी

१६

ननिर्देशुनिहृपयितं शक्यमनिर्देशुवपुर्गस्यमनिर्देशुवयुः अप्रमेयशरीरस्यार्थः १६ अहिंसायां शृणोति हि न सिमकानां पापं संहारकाले जग
दिति वा शर्वः १७ सर्ववैलोक्यं सत्कीर्त्तिगंगा वा पावयतीति सर्ववैलोक्यपावनः मंदाकिनीति दिवि भोगवतीति वा भोगं गेति चेह वरणा बु पुनाति
विश्वमिच्छकत्वात् १८ अनंतानंतफलदा कीर्त्तिः कीर्त्तनमस्येति त्वनंतकीर्त्तिः १९ निःसीमं सीमा मति कांतं अतल्यं पौरुषं सामर्थ्यं मस्य सनिः सी
मपौरुषः २० सर्वथा श्रवणेन कीर्त्तनेन स्मरणेन च मंगलस्य कल्याणस्य दाता स सर्वमंगलः मंगलानां च मंगलमिति स्मृतैः २१ पुगपडितस्य

अनिर्देशुवपुः शर्वः सर्ववैलोक्यपावनः अनंतकीर्त्तिर्निःसीमपौरुषः सर्वमंगलः ६९
सूर्यकोटिप्रतीकाशोपमकोटिडगमदः ब्रह्मकोटिजगत्स्रष्टा वायुकोटिमहाबलः ७०

कोटिप्रतीकाशः तल्यः प्रतीकाशो यस्य स सूर्यकोटिप्रतीकाशः मध्यमदलोपी समासः प्रतीकाशः प्रकाशः शकः काशे इति दीर्घः दिवि
सूर्यसहस्रस्य भवेद्यगपडित्यथा यदि भाः सदृशी सा स्याद्भासस्तस्य महात्मन इति गीतोक्तेः सहस्रशब्दो बहुपर्यायः २२ दुर्मेन आसाद्यते
मदः यमकोटिरिव दुर्गदो यमकोटिडगमदः सर्वनियंतृत्वात् २३ ब्रह्मकोटिरिव जगतः स्रष्टा ब्रह्मकोटिजगत्स्रष्टा यतः ब्रह्मणोऽपि सहस्रं
ब्रह्माणमपेक्ष्य कोटिगुणमस्य सृष्टि सामर्थ्यमित्यर्थः २४ वायुकोटिरिव महद्बलमस्यासौ वायुकोटिमहाबलः २५ ७०

कोटी डवतजगदानंदयितुं शीलमस्यासौ कोटी डनगदानंदी परमानंदस्वरूपत्वात् २६ शंभुकोटिरिव महेश्वरसावीश्वरश्चेति शंभुकोटिमहेश्वरः शं
भोः कोटिगुणमैश्वर्यमस्येत्यर्थः २७ कुबेरकोटिरिव लक्ष्मीरस्यास्तीति कुबेरकोटिलक्ष्मीवाचसाहालक्ष्मीनिवासत्वात् कोटिगुणमस्य लक्ष्मीवत्त्वं २८
शक्रकोटिरिव विलासो स्यास्तीति शक्रकोटिविलासवाचसर्वेश्वरत्वात् इन्द्रादपि कोटिगुणा विलासवत्त्वं २९ कंदर्पकोटिरिव लावण्यं सौंदर्यमस्तीति कंद

कोटी डजगदानंदी शंभुकोटिमहेश्वरः कुबेरकोटिलक्ष्मीवाचशक्रकोटिविलासवाच ७१
कंदर्पकोटिलावण्यो दुर्गाकोट्यरिमर्दनः समुद्रकोटिगंभीरस्तीर्थकोटिसमाक्षयः ७२

र्पकोटिलावण्यः सकलजगन्मोहन इत्यर्थः ३० दुर्गाकोटेरिव अरीन् मर्हयतीति दुर्गाकोट्यरिमर्दनः सकलदुष्टनिहृदनत्वात् दुर्गाया अपि अरि म
र्दकत्वं कोटिगुणं ३१ समुद्रकोटिरिव गंभीरोऽनाकलनीयसुखोऽतींद्रियत्वात् समुद्रकोटिगंभीरः ३२ तीर्थकोटिपावनत्वेन सम आक्षय्यो ना
नमकीर्त्तनमात्रमस्येति तीर्थकोटिसमाक्षयः गंगास्नानसहस्रेषु पुष्करस्नानकोटिषु यथापेविलयं याति स्मृतेन श्रुतितद्वाविति वचनात् ३३ ७२

स-टी-
१०

हिमवत्कोटिरिवनिर्गतः कंपोऽस्मात् हिमवत्कोटिनिःकंपः व्यापकत्वादिमवतोऽपि कोटिगुणामस्य निश्चलत्वं परिब्रिजं परिमितं हिमवत्कुचलति ३४ कोटिवह्ना
हं ब्रह्मांडकोटिरिव महाविग्रहोऽस्येति कोटिवह्नाऽविविहः कोटिशब्दः सर्वत्र अपरिमितपर्यायः तथा भागवतोक्तैः काहंतमोमहदहंतवरा मिवाभू संवेष्टि
तां धरसप्तवित्तिकायः कोटिभागितां तं पराणवर्था वाताधरोमविवरस्य च ते महितं ३५ अश्वमेधः पापावधेर्वहत्यायाः प्रायश्चित्तं अयं तस्य रूप
ध्यानमात्रेण कोट्यश्वमेधवत्पापं हंतीति कोट्यश्वमेधपापघ्नः ३६ यज्ञकोटि समं यज्ञकोटित्वफलदमर्चने पूजास्येति यज्ञकोटि समार्चनः ३७ सुधापृ
तं विषजनि तदौ स्यादिस्यास्य हेतुः अयं तपरमा मृतत्वात् सुधाकोटिवत् स्यास्य हेतुः ॥ यतः संसारमुज्जगदष्टमप्यानंदयति ३८ कामधुक् कोटिरिव काम
ददातीति कामधुक् कोटिकामदः स्वयं पूर्णकामत्वात् कामदात्वमप्यतुल्यं अत्र सर्वत्र तत्कोट्यपि तत्वेऽपि अतुल्यत्वमेव विवक्षितं यतः कोटिशब्दो अपरि

हिमवत्कोटिनिःकंपः कोटिवह्नाऽविविहः कोट्यश्वमेधपापघ्नो यज्ञकोटि समार्चनः ३३ ॥
सुधाकोटिस्यास्य हेतुः कामधुक् कोटिकामदः ब्रह्मविद्याकोटिरूपः शिपिविष्टः शुविश्रवाः ३४ ॥

मितत्ववचनः तच्चातुल्यता एव पर्यवश्यति ३९ ॥ ब्रह्मविद्यते ज्ञायते अनयेति ब्रह्मविद्योपनिषत्संज्ञायां समनेत्यादिना कथ्यत कोटिभिरनेकाभिरुपनिषद्भि
रूप्यते निरूप्यते स्वरूपमस्येति ब्रह्मविद्याकोटिरूपः सर्वोपनिषदां ब्रह्मण्येव समवयात् यद्वा ब्रह्मविद्याकोटीनां प्रतिपाद्यरूपमिव स्वरूपमस्येति ब्रह्मविद्या
कोटिरूपः पादकृत् ब्रह्मविद्याभिः प्रतिपाद्यते शुद्धबुद्धमुक्तसुभावं तादृशिव स्वरूपमस्येति ब्रह्मविद्याकोटिरूपः वाङ्मनसातीतत्वात् संप्रकाशत्वाच्च न ताभिः
साक्षात्त्रिरूपयितुं शक्यत इत्यर्थः ४० शिपिः पशुः श्रुतिप्रसिद्धसर्वविद्यो निविष्टो यज्ञरूपेणेति शिपिविष्टो यज्ञपुरुषः ४१ अयता इति श्रवः कीर्तिः शुविः पाव

नं श्रवो यस्य स शुविश्रवाः यद्विश्रुतिः श्रुतिश्रुतेतदस्मत्पुनर्नती
ति भगवद्वचनात् ४२ ॥ ३४ ॥ राम १०

विश्वं विभर्त्ति पुण्यातिश्रोषथादिनारूपेणेति विश्वं भरः सर्वस्वतदात्मकत्वात् यत उक्तं ॥ ज्योतीर्विविधं सुभुवनानि विस्मृर्वनानि विस्मृर्गिर्योरिशश्च न द्य
ः समुद्राश्च स एव सर्वो यदक्षिपद्वास्तिविविधं यतिविश्वं पुराणात् ४३ तीर्थतारकं गंगादिल्लूपापादेऽस्येति तीर्थपादः यद्वा श्रेयः साधनत्वेन साप्येन ती
र्थानियज्ञादपः तैः पद्यते ज्ञायते तीर्थपादः यतो यज्ञादयो व्यापारोपकारकत्वेन ब्रह्म प्रतिपत्तिहेतवः ४४ पुण्ये पुण्यपदं श्रवणा कीर्तने यस्यासौ पुण्यश्रवणा की
र्तनः ४५ देवो दानादिगुणायुक्तः आदिश्चासौ देवश्चादिदेवः यद्वा आदौ जगत्पृष्ठेः प्रागपि सैनज्योतिषादीनिमानि आदिदेवः नाहौ न राविर्न भो

विश्वं भरत्तीर्थपादः पुण्यश्रवणा कीर्तनः ॥ आदि
देवो जगज्जैवो मुकुंदः कालनेमिहा ७५ ॥ राम ॥

न भूमिर्नासीत् न मोज्योतिरभूच्च वायुतापो वादि बुद्ध्याऽनुपलभ्यमेकं प्राधानिकं ब्रह्म पुमांसदासीदित्युक्तत्वात् ४६ आह्वेतीति तगात् गत्यात् आत्मकः
संसारः तस्य वैजोतयनशीलो जगज्जैवः स्वयमसंसारो भक्तानां संसारनिवारकः ४७ अतएव मुकुंदो मुक्तिं ददातीति मुदेर्दुःखं दृक्कुं दाविति दुःखं दप
त्ययः ४८ तारकामये संग्रामे कालनेमिनामानंदैर्यहंतवानिति कालनेमिहा वहुलं ब्रह्मसीति किं प्रथयेरूपं प्राधानिकं ४९ ७५ ॥

स.टी. १८ पृथिव्यादीनामन्योन्यविरुद्धां स्रुतं जंगतिमथोचं परस्परसंश्लेषणकुंठां करोतीति विरुद्धा॥ कुंठाग्रस्येति विकुंठः॥ विकुंठ एव वैकुंठः सार्थेणामप्य
संश्लेषिताभूमिरद्विचोमचवायुना वायुश्च तेजसा सार्धं वैकुंठत्वं ततो ममेति वचनात् यदा यदा वैकुंठनिवाशिरूपं स्वीकृतवास्तदा विकुंठाया अपत्य
मिति वैकुंठोलोकसंबन्धाद्वा वैकुंठः पत्नी विकुंठाशुभ्रस्य वैकुंठैः सुरसन्तमैः तयोः सकलयाजसै वैकुंठो भगवा इत्ययं वैकुंठः कल्पितो येन लोकोली
कनमसृतः रमया प्रार्थमानेन देव्या तत्रियकामयेति वचनात् एवमयं वैकुंठाद्यामन्तं रावतारः॥ ५० अनन्तं माहात्म्यमस्य सोऽनन्तं माहात्म्यः ५१॥

वैकुंठोऽनन्तमाहात्म्यो महायोगीश्वरोत्सवः॥ नि
त्यतः प्रोक्तमद्वावोनिः शंको नरकात्तकः॥ ७६॥

महांतश्च ते योगीश्वराश्च महायोगीश्वराः सनकादयः तेषां तस्मिन् दृष्टेऽस्तव आसीत्स महायोगीश्वरोत्सवः॥ इत्यनेन सनकादीनां वैकुंठदर्शनल
क्षणभागवतीयाकथासूचते ५२ नित्यं सदा तृप्तः प्रीतिरामत्वा नित्यतृप्तः ५३ लसत् शोभमानो भावश्चासौ लसद्भावः परमार्थभावस्यैव स्वार्थः
लसत्वाजगदुपकारकोभावोऽभिप्रायोऽस्यैतिलसद्भावः ५४ निर्गताशंकाभयमस्मादिति निःशंकः बलवतां चाहमित्युक्त्वा त्वलेन च भयम
पुञ्जयते ५५ भक्तानां नरकमयनयतीति नरकात्तकः ५६ ७६॥

राम
१८

दीनानामनाथानां वैकुंठः शरणमाश्रयो दीनानाथैकशरणं ५७ विश्वस्य एक एव व्यसनमयनयतीति विश्वैकव्यसनापहः न हितस्माद्वितीयो
व्यसनस्य हंता विद्यते ५८ जगतः कृपाजगत्कृपा तस्योक्तमः समर्थो जगत्कृपा कृपाः सर्वसामर्थ्यापेक्षितत्वाजगदनुगृहीतं शक्त इत्यर्थः ५९
नित्यं सदा जगदनुग्रहपरो नित्यकृपालुः ६० सतां जनानामाश्रयः सज्जनाश्रयः ६१ योगोऽष्टांगो यमादिसंस्थेष्टे तत्फलदा त्वेनेति योगेश्वरः
यदा योगाष्टांगमसीति योगिनः अर्शादिभ्यश्चेति अवश्यव्ययः तेषां श्रीश्वरो योगेश्वरः ६२ सदा उदीर्णज्जलैश्चैश्वर्यादिगुणः ६३ अत एव वदितुं शक्यः

दीनानाथैकशरणं विश्वैकव्यसनापहः॥ जगत्कृपा कृपो नित्यकृपालुः सज्जनाश्रयः॥ ७७॥

योगेश्वरः सदा दीर्णो वदितुं शक्यः विवर्जितः॥ अधो रुजो विश्वरेताः प्रजापतिशताधिपः॥ ७८॥

भ्यां विवर्जितो वदितुं शक्यः विवर्जितः ६४ ऊर्ध्वलोकापेक्षया अधः शब्देन पृथिव्युच्यते पृथिव्यपेक्षया च नक्षीयत इत्यर्थः यद्योः तदा सिनां देवा
नाम मरुत्वात् तयो रंतगले विराट् रूपेण जायत इत्यधो रुजः सप्तमी पंचम्येते जनेऽः द्यौरहं पृथिवी वायु सूर्यो यस्माज्जायत तस्मादधो रु
जो नामेति वचनात् ६५ विश्वरेतोऽस्येति विश्वरेताः विश्वजनकः ६६ तदेवाह प्रजापतिशताधिप इति जगज्जनकानामनेकेषां प्रजापतीनाम
पिस एव जनक इत्यर्थः ६७ ७८॥

शकेणैलोक्याधिपतिनाचतर्दशभुवनाधिपेनब्रह्मणाचार्चितं पदं वैकुण्ठं गण्यस्य सशक्रब्रह्मार्चितं पदः ६७ शंभुब्रह्मधामभ्यामूर्ध्वधामवैकुण्ठं गच्छति प्राप्नोतीति शंभुब्रह्मैर्ध्वधामगः ६८ सूर्यसोमावीरुणोनयने यस्य विराट् रूपस्य सूर्यसोमेरुणः ७० विश्वस्य भोक्ता पालकः उपभोक्ता वा सर्वस्य भोग्यजातस्य भोक्तरूपेणेति ७१ सर्वस्य जगतः पारमंतं गच्छतीति सर्वस्य पारगः सर्वस्य संहर्ता यद्वासर्वस्य संसारस्य पारगोऽसंसारित्वात् ७२ जगतः सेतुर्मयी दास्यापकः स जगत्सेतुः सूर्यादीनां यथा स्रव्यारेषु नियंतृत्वात् ७३ वर्णानामाश्रमाणां च ध

शक्रबलार्घितपदः शंभुबलार्द्धधामगः ॥ सूर्यसोमैरुणोविश्वभोक्तासर्वथ्यपारगः ॥ १९ ॥ ॥
जगत्सेतुर्द्धर्मसेतुर्द्धरोविश्वधुरंधरः ॥ निर्ममोखिललोकेशोनिःसंगोद्धतभोगवान् ॥ ८ ॥

मर्ममर्यादास्थापकः धर्मसेतुः ७४ धरतिधारयतीति धरः सर्वान्मोनपर्वतत्रयोवा वनानि विस्मृर्गिरिष्वेत्युक्तत्वात् ७५ विश्वस्य धुरं भारं धर राम
तीति विश्वधुरंधरः ॥ जगत्पञ्चानिर्वाहकमईश्वरः ७६ निर्गतममता अस्मादिति निर्म्ममः ॥ अद्वितीयत्वात् द्वितीयममतास्पदं ७७ धुरूपतः १९
एवं विधोपि स न उररीकृतमायावतारो विलोकानां ममतास्पदभूतानामीशोऽविलोकोक्तः ७८ निर्गतः संगः संसर्गोऽस्मादिति निःसंगः
केवलधुरूपतः ७९ स एव वैकुण्ठदिश्येणावतीर्णोऽद्भुतभोगवान् अथाऽननुभूतभोगयुक्तः ८० ॥

विश्वएवंमायावित्वेसतीतरसंसारिचदधीनत्वप्रसक्तौसत्यामुच्यते वश्या अधीनामाया अस्पृतिवशप्रायः ॥८१॥ अतएवंवशंविश्वमस्यासौवश्यवि
श्वः निदानमप्यहिवश्यत्वेतत्कार्यमप्यविश्वमसुतरां वशता ॥८२॥ वश्यत्वमेवउत्तरेणामाद्याद्योततेविश्वकसेनइति विश्वकसमंतासेनाः सहस्रनैरिंडादिभि
र्वर्तमानाः देवादिस्महायस्यसविश्वकसेनः सेश्वराणां सर्वेषां लोकानामीशरत्यर्थः ॥८३॥ सुशोभनं फलं मत्तेभ्यो शंतिददतीति सुराः सुरंति ईशते
सुराः सुर ऐश्वर्यरीक्ष्योः सुरेभ्यः उत्तमः सुरोत्तमः दातृ तम ईशित तमश्चेत्यर्थः ॥८४॥ सर्वेषां श्रेयसां निःश्रयसामभ्युदयलक्षणानां पतिः सर्वश्रे

वश्यमायोवश्यविश्वोविश्वक्सेनःसुरोत्तमः॥ सर्वश्रेयपतिर्हिद्यानर्घभूषणभूषितः॥८१॥
सर्वलक्षणालक्षणःसर्वदैत्येन्दुदर्पहा॥ समस्तदेवसर्वश्रेयसर्वदैवतनायकः॥८२॥ ॥

यः पतिः ८५॥ दिव्यैर्धर्मैर्महिरतिमानुषैर्वान्र्यैरत्नमैर्भूषणैः कौस्तुभादिभिर्भूषितो लंकृतो दिव्यानर्घभूषणभूषितः ८६॥ लक्ष्यते
मिरितिलक्षणाधिकरणयोश्चेति लुप् ८७॥ लक्ष्यते लक्षणाभावे लुप् ८८॥ लक्षणासाधुर्लक्षणापेक्षणीयः सर्वैर्लक्षणैर्ध्वजवज्रादिभि
र्लक्षणीयो दर्शनीयः सर्वलक्षणलक्षणः ८९॥ सर्वेषां देवेषां दण्डं हन्तीति सर्वदेवैर्दण्ड्यः ९०॥ सर्वेषां देवानां सर्वध्वंसवदाद
रणीयः समस्तदेवसर्वध्वंसः ९१॥ सर्वेषां देवानां नायकः श्रीमत्सर्वदेवतनायकः ९२॥ ८३॥

स-टी-
२०

समस्तानां देवानां कवचमिव भयाच्चाता समस्तदेवकवचं ॥ १ ॥ सर्वेषां देवानां शिरोमणिरिव प्रज्यः श्रेष्ठः सर्वदेवशिरोमणिः ॥ २ ॥ समस्तानां देवानां
दुर्गं शत्रुघ्नोपद्वनाशकः समस्तदेवतादुर्गं ॥ ३ ॥ प्रपन्नानां शरणं प्राप्तानां अशनिपंजरो वज्रपंजरो वज्रममेधः सत्परेषां मेदनिवारकः ॥ ४ ॥ ७४
समस्तभयमिनेतीति समस्तभयमिदं दर्शनामयस्य समस्तभयमिदमा ॥ ५ ॥ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य धर्मस्य यशसः श्रियः ज्ञानवैराग्ययोश्चैव धर्मं
भगवती रणोति भगः बहुगामैश्चर्यतदस्यासीति भगवान् द्वाजगत उत्पत्त्यादिवेदनं भगवद्वा भगवान् उत्पत्तिं प्रलयं चैव भूतानां मगतिं गतिं वेत्ति वि

समस्तदेवकवचं सर्वदेवशिरोमणिः ॥ समस्तदेवतादुर्गं प्रपन्नाशनिपंजरो ॥ ८३ ॥
समस्तभयमिदमा भगवा विष्टरः श्रवाः विभुः सर्वहोतृर्को हतारिः सुगतिप्रदः ॥ ८४ ॥

द्यामविद्यां सवाद्यो भगवानिति ॥ ६ ॥ अथ तदतिश्रवः कीर्तिविष्टरो विस्तारः श्रवो यशो यस्य स विष्टरश्रवाः त्वात् यशः ॥ ७ ॥ विभवति राम
ति विभुः समर्थो व्यापकश्च ॥ ८ ॥ यानि कर्माणि अमुरवधत्वा दीनि भवानारभते तेषां मुदूर्क उत्तरं फलं सर्वभूतहितमेव सर्वहितमुत्तर्क्यस्य स २०
सर्वहितोदूर्कः ॥ ९ ॥ हताश्रतो रयश्च हतारयते भ्यः स्वागतिं संलोकं प्रददातीति हतारिश्च गतिप्रदः ॥ ३०० ॥ तृतीयं शतं विद्वत् ॥ ८४ ॥

सर्वेषां देवानां देवतानां जीवेशः शरणेश्वरः सर्वदेवजीवेशः ॥ ब्रह्मणा दीर्घा रश्मिरेविकारे नियुक्तवानिति ब्रह्मणादिनियोजकः ॥ ब्रह्मणाः शोभोश्च सकाशात्
तपराद्यं मुक्तं प्रमाणं युर्यस्य सब्रह्मशंभुपराधीयुः ॥ ३ ॥ ब्रह्मज्येष्ठः शिशुर्यस्य सब्रह्मज्येष्ठः शिशुः यस्मात् सर्वब्रह्मणां सुप्त्वा ततोऽथ तत्तत्प्रवृत्तः ॥ ४ ॥ स्वयमेव अनया
धीनतपाराजंते शोभते इति श्रुतं वः प्रकाशो वा ॥ ५ ॥ विविधं सूर्यादिरूपेण रागतं विराट् यदा ब्रह्मादात्मको विराट् ॥ ६ ॥ प्रक्रान्तां पराधीनस्वतदभिलषितफलदातृत्वेन भ
क्तपराधीनः तडुक्ता अहंभक्तपराधीनोत्पत्त्युत्तं वद्विजेति भागवतोक्तेः ॥ ७ ॥ श्रोत्रमर्हं भक्तानोक्तत्वं श्रोत्रफलदातृत्वात् ॥ ८ ॥ तदेवाहं श्रोत्रस्यार्थप्रयोजनं फलं श्रोत्राभिल
षितं फलं साधयतीति श्रोत्रार्थसाधकः ॥ ९ ॥ परेषां भक्तानां अर्थप्रवृत्तारादिना करोति परार्थमात्मानं वा मत्स्यादिरूपं करोतीति परार्थकर्त्री ॥ १० ॥ इदमिदानीं श्रुत्यादिकर्तृत्वं
मितितत्कालेनातीति कृत्यजः ॥ ११ ॥ स्वार्थं प्रयोजनं कृत्यं स्वार्थकृत्येन सदा कर्मितं श्रुतः स्वार्थकृत्यसदोक्तिः ॥ आप्रकामत्वात् स्वार्थकृत्यनास्ति ॥ न मे पाथीति

सर्वदेवजीवेशो ब्रह्मणादिनियोजकः ब्रह्मशंभुपराधीयुर्ब्रह्मज्येष्ठः शिशुः स्वराट् ॥ ५ ॥ विराट् कृतः पराधीनः कृत्यः श्रोत्रार्थसाधकः परार्थक
र्ता कृत्यजः स्वार्थकृत्यसदोक्तिः ॥ ८ ॥ सदानवः सदाभद्रः सदाशान्तः सदाशिवः सदापियः सदातृष्टः सदापुष्टः सदावर्धितः ॥ ८० ॥

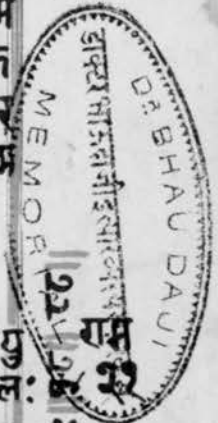
तृचं विषुलोकेषु किंचन नानवाप्रमवाप्तं च वचकर्मणीति गीतोक्तेः ॥ १२ ॥ सदा सर्वकालं नवस्व उपकृत्य रहितत्वात् सदानवः ॥ यदा एतस्मिन् नवस्वः सदानवो यस्य स
सदानवः सर्वकालं सर्वैः कृत्यरथः ॥ १३ ॥ भद्रिकल्याणो सर्वराकल्याणरूपः सदाभद्रः ॥ १४ ॥ सदाशान्तस्वरूपः सब्रह्मणा अयेण शान्तस्व सदाशान्तः ॥ सत्त्वं विशुद्धं अयते भवा
रस्थितोऽत्युक्तत्वात् ॥ १५ ॥ सर्वदाशिवसुखफलदातृत्वेन स्वयंचतद्रूपत्वेनेति सदाशिवः ॥ १६ ॥ सदापियः सर्वेषां मात्मात्वात् आत्मा हि सर्वेषां प्रियतमो भवति ॥ १७ ॥
तत्तदर्थत्वेन श्रोत्राधिकं प्रियत्वं ॥ १८ ॥ सदातृष्टः सर्वदापरितृष्टः सुलामेनैवाप्रकामत्वात् ॥ १९ ॥ अतएव सदापुष्टः पूर्णत्वात् यो हि अप्रकामो भवति तस्यैवापुष्टता
तस्यैव वापरितोषः न त्वीश्वरस्य पूर्णकामस्य ॥ २० ॥ सर्वदा सर्वैः स्वस्वकामाप्रये अर्थं ते सदावर्धितः ॥ २१ ॥ ८० ॥

संटी
३१

सदा सर्वदा प्रतः सुदृष्टवर्तिने पत्तात् सदा प्रतः ॥ ११ ॥ पावनानां पवित्रकरणो मध्ये अग्रः पक्षाः स्मरणमात्रेण पापहरत्वात् पावनाग्रः ॥ १२ ॥ देवस्य गुह्यं वेदगुह्यं
मुपनिषत्स्यति पाद्यत्वात् वेदगुह्यं मुपनिषदः पुरुषः यद्वा वेदस्यापि गुह्यो वाङ्मनसगोचरत्वात् ॥ १३ ॥ ब्रह्मो वर्धिता सर्वकामानां धर्मः श्रेष्ठो वाकात्रो यातुमिम
यात् रक्षितवानिति कपिर्वराहः ॥ दृष्टश्चासौ कपिश्च दृष्टा कपिः दृष्टस्य कपि मोदनीदर्भरवेष्टिति दीर्यः कपिर्वराहश्च दृष्टश्च धर्मश्च दृष्टश्च ते तस्माद् दृष्टा कपि प्राह क
श्च पोमं प्रजापतिरित्युक्तेः यद्यपि वराहनामान्युत्तरवच्यंते ॥ तथापि दृष्टा कपि शहस्रापरमेश्वरे रूढत्वात् तद्वपाठः ॥ अवयवार्थं कृत्वा निष्पन्ने भित्तिहारे अग्नीविचार
यतीति यायावद्वावयियथा संभवं वर्णयितुं युक्तः ॥ १४ ॥ सहस्रमनेकानि नामानि यस्य स सहस्रनामायावन्ति हि नामानि तानि प्रयत्नात्

सदा प्रतः पावनानां वेदगुह्यो दृष्टा कपिः ॥ स
हस्रनामा विद्युगश्च तर्ध्वं त्रिंशत्तर्ध्वजः ॥ ८८ ॥

कस्य तस्यैवाभिधानानि ॥ १५ ॥ विद्युगोषु पत्युक्तया अवतरतीति विद्युगः यतः कलौ सन्नयि भगवद्वतारो न चर्मचक्राभिरुपलभ्यते ॥ अथवा वीणि युगानि यु
गानि ऐश्वर्यादीनि यस्मिन् त्रिंशत् विद्युगः ॥ १६ ॥ चतुर्ध्वजोषु सूर्यो युगावतारायस्य सचतुर्ध्वजः यः श्वेतत्वमुपागतः कृतयुगे जेता युगे रक्ततांदापरयुगे यः कपिलः
कलावेषभगवाचक्रस्मत्त्वमत्यागतः ॥ यं वेदांतं विदो वदन्ति मुनयो योगिभिर्गीयते सब्रह्माय दिवा हरो यद्विहरि र्यस्मै तस्मै नमः ॥ इति वचनात् यद्वा प्रायशोऽवता
रेषु चतुश्चतस्रो मूर्ती धरतीति चतुर्ध्वजः यथानारायणावतारे नारायणो नरो हरिः कृष्ण इति रामावतारे राम लक्ष्मण भरत शत्रुघ्नाः इति कृष्णावतारे वल
भद्र कृष्ण प्रह्लाद निरुद्ध इति ॥ १७ ॥ अवतारेषु प्रायशश्चत्वारो भुजा यस्य सचतुर्भुजः ॥ अथवा त्रिजो जपदायकस्था त्रीयं वावस्थातीति भुजं त्रिपालयतीति वा स

भूतमतीतं भव्यं भविष्यत् भववर्तमानं कालत्रयावच्छिन्नं जगत् तस्य नाथ ईशः प्रार्थनीयो वास भूतभयभवनाथः अत्र भूतनाथो भवनाथो भवनाथश्च
तित्रीणि नामानि ॥ १८ ॥ पुरुषजीवासेभ्यः अथ मपुत्रत्वात् महापुरुषो ब्रह्मा तस्मादपि पूर्वजायत इति महापुरुषपूर्वजः यस्याभासि शयानस्य यो
गनिद्रां वितवतः ॥ नाभीं हृदं उता दासीं हृदं विष्टुमृजो पतिः इति उक्तात्वात् ॥ १९ ॥ अथ तस्यैव भगवतो जगदनुजिह्वरूपशरीत नानावतारस्यावतार
सूत्रमिधायीनि नामान्यपदिशति ॥ तत्र धर्मस्य दक्षदुहितरि पूर्व्यां गृहीतमूर्तेर्ममवतारो नारायण इति मुख्यं नाम भुजकेशादीनि त्रिगुणानामानि ॥

भूतभयभवनाथो महापुरुषपूर्वजः ॥ ना
रायणो भुजकेशः सर्वयोगविनिष्ठः ॥ ८९ ॥

धर्मस्य दक्षदुहितर्पतनिष्ठ पूर्व्यां नारायणो नर इति स्मृतपः प्रभाव इति भगवतोक्तेः एवं सर्ववतारेषु तदुपाकर्माधिकानि वक्तुं निनामानि ज्ञा
तव्यानि ॥ नारायणो स मूहो नारः तस्यापनमाश्रयो नारायणः पूर्वपदात्म संज्ञायां मगरतिः एतत् ॥ यद्वा अवतारं वीजापेक्षया न वा तपरम पुरुषात्
नातानि पंच भूतानि नारायितायाश्चित्तस्य आदीनि विधत्ते इति नारायणः ॥ आपो नार इत्युक्तेः ॥ ३१ ॥ मुजाकारजटिलाः केशा यस्य तपस्य वस्थितत्वा
दिति भुजकेशः तस्य धर्मकलामसर्गे नरानायाणावृषी भूत्वा त्मोपशमोपेतमकरोडश्च ब्रह्म तप इत्युक्तात् ॥ ३२ ॥ सर्वयोगविनिष्ठानि र्गता
यस्यात्मसर्वयोगविनिष्ठः ॥ सर्वयोगानामुपदेष्टेत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ८९ ॥

सह-ली
२१

वेदेषु सारउपास्यत्वेन तत्र तात्पर्याद्देवानां वेदसारः ॥ ३४ ॥ यज्ञेषु यज्ञप्रवृत्तत्वेन ज्ञप्ति सारभूतो यज्ञसारः ॥ ३५ ॥ साक्षाः सारोऽङ्गीयः तत्रोपास्य
त्वात् सामसारः ॥ ३६ ॥ तपसो निधिः शिवधिः जगदनुग्रहाय तपसः कर्त्ता तपो निधिः ॥ ३७ ॥ साध्य साधनीयः आराधनीयो भक्तानां साध्यः ॥ ३८ ॥
श्रेष्ठः प्रशस्यतमः कामरूपत्वात् ॥ ३९ ॥ पुराणाः पुरातनः अविर्द्धा पुराणश्चासौ अविश्च पुराणर्षिः आदौ सर्वधर्माणां सर्वमंत्राणां अ

वेदसारे यज्ञसारः सामसारस्यो निधिः साध्यः
श्रेष्ठः पुराणर्षिर्विष्ठाशान्तिपरायणः ॥ १० ॥

राम

धिष्ठाता मृगानिष्ठा परमाकाशातपः षष्ठतीनां ॥ ४१ ॥ उपशमशीलत्वात् शाम्यतीति शोतिः कर्त्तर्यपि किञ्च निपातनात् मतवर्थः ॥ ४२ ॥
लक्षणाया वा शान्तिमात्रं ॥ ४३ ॥ परापरां परममयनंतिर्भक्तानामाश्रयः प्राप्य इति परापरां न पुंसकलिंगविशेषब्रह्मापेक्षं ॥ ४३ ॥ १०

शिवस्य विश्वलं विध्वंसयतीति शिवविश्वलविध्वंसी ॥ पुरा शिवो भगवान् ब्रह्मलमेन कपालेन नरनारायणाश्च मंगतवान् तत्र नारायणा नुज्ञमाना राय
णामंसे विश्वलेन हतवान् ॥ तच्च भगवदंसलमेन कुर्वितं वासीदित्यत उच्यते ॥ शिवविश्वलविध्वंसीति ॥ ४४ ॥ तत्रैव श्रीकण्ठे श्वराय कपालमोचनलक्षणा
मेकं वरं प्रदत्तवानिति श्रीकण्ठैकवरप्रदः ॥ ४५ ॥ नरति विक्षिपति शत्रून् इति नरः द्वितीयो धर्ममुतः सहि अर्जुनात्मना तृतीयं शत्रून् हतवान् ॥ ४६ ॥ कृष्णो

शिवविश्वलविध्वंसी श्रीकण्ठैकवरप्रदः नरः
कृष्णो हरिर्धर्मनन्दनो धर्मजीवनः ॥ ११ ॥

वर्णातः पापकर्षणादायदा विलेखनयोगात् कृष्णिर्भूमि राश्रयो धात्वर्थः ॥ आपत्यार्थश्च सुखेत्योयोर्गोमुखस्य भूमि राश्रय इत्यर्थः ॥ कृष्णिर्भूवाचकः
शब्दो राश्रय निर्हन्निवाचकः ॥ कृष्णसद्भावसंयोगात् कृष्णो भवति सात्वत इति भारतीकैः ॥ ४७ ॥ हरति भक्तानां पापं तत्फलोनीति हरिः ॥ लोकत्रयस्य सहर्त
महरदार्तिघ्नायं भुवेन मनुना हरिश्चिक्क इति भागवतीकैः ॥ ४८ ॥ धर्मनन्दयति प्रवृत्तेन सुषयतीति धर्मनन्दनः ॥ ४९ ॥ धर्मवीर्ययतिवर्द्धयति उ
पदेष्टुत्वेन तत्परिपथिना शकत्वेन वेति धर्मजीवनः ॥ ५० ॥ ११

सह०टी आदौ जगतो भर्मस्य वाकर्त्ता आदिकर्त्ता ॥ ५१ ॥ सर्वसंकल्पादि सत्यमवितथं यस्य स सर्वसत्यः सत्यसंकल्पः सत्यकाम इत्यर्थः ॥ ५२ ॥ सर्वेषां सूरितानां
मेनका प्रभृतीनामिदं तपोविद्यार्थप्रहितानामनुष्ठानेन दर्प्यादिहेतीति सर्वसूरित्वदर्पहा ॥ ५३ ॥ विष्णुकालेषु सर्वराजितः कंदर्प्यायेन स विकालजितकंदर्पः ॥ ५४ ॥ ते
३३ धातुकंदर्पादीनामिदं प्रहितानां प्रतिष्ठायां पूर्वशीघ्रवृत्तिर्वाग्यी ॥ ५५ ॥ मुनीनामो नवतां जितो देवाणां मननवतां वा ईश्वरो मुनीश्वरः ॥ ५६ ॥ १७७
अथ हयग्रीवावतारनामानि आदौ भव आद्यः सहि सर्वधामवतारणा माद्यः ॥ यद्वा आदौ वेदोपदेष्टृत्वात् आद्यस्य हि निः प्रसिता त्सर्वविद्या आदि
र्भवति इति श्रुतेः ॥ ५७ ॥ अत एव वेदपाठोर्भावहेतवेन कविर्विकविः ॥ ५८ ॥ हयस्य ग्रीवव ग्रीवाय स्य सहय ग्रीवः वृमिंहस्वोपास्यो देवता शरीर आयम

आदिकर्त्ता सर्वसत्यः सर्वसूरित्वदर्पहा ॥ विकालजितकंदर्प उर्वशीघ्रवृत्तनीश्वरः ॥ १७२ ॥

आद्यः कविर्हयग्रीवः सर्ववागीश्वरेश्वरः ॥ सर्वदेवमयो ब्रह्मगुरुर्वागीश्वरीपतिः ॥ १७३ ॥

वतारः ॥ ५९ ॥ सर्वेषां वागीश्वराणां ब्रह्मादीनामपि ईश्वरः सर्ववागीश्वरेश्वरः ॥ ६० ॥ सर्वदेवाय जगन्नाममुजो यज्ञशरीरत्वेन यक्षरीरमाश्रित्य राम
वर्त्तते सर्वदेवमयः ॥ सवममासमगवा नृहयशीर्षनामा साहात्म्यज्ञ पुरुषस्य पनीयवर्णः ॥ हंसो मयो मखप्रयोऽखिलदेवतात्मा वाचो बभूवु कश ॥ २३
तिश्च सतोऽस्य नसः इति भागवतोक्तेः ॥ ६१ ॥ ब्रह्मणा श्रुतं मुखस्य वेदोपदेष्टृत्वेन गुरुर्ब्रह्मगुरुः ॥ ६२ ॥ वागीश्वरीवागधिदेवता तस्याः पतिर्मन्त्री स
वागीश्वरीपतिः ॥ भगवतो हि सर्वेष्ववतारेषु केन विद्वयेण भावती लक्ष्मीः पत्नी भावं भजते अत्र वागधिदेवत्वेन ॥ तथा चोक्तं देवत्वे देवदेहेयं मनु
ष्यत्वे च मानुषी विस्माद्देहा नुत्पावैकरोत्तेषां तनसुमुपमिति ॥ ६३ ॥ १७३ ॥

अनंतानां विद्यानां प्रभव उत्पत्तिर्यस्मात्तनकेवलं वेदस्येवेति अनंतविद्याप्रभवः ॥ ६४ ॥ मत्क्रानां मूलाविद्या संसारोपादानभूतां अविद्यां स्यात्तन्मयत्वेन
ज्ञातः स इति नाशयतीति मूलाविद्याविनाशकः ॥ ६५ ॥ गुणोपासकानां सार्वज्ञत्वं ईश्वरभावं ददातीति सार्वज्ञदः ॥ ६६ ॥ जगतो जायजडभावं विद्याप्रभवत्वे
न नाशयतीति जगज्जायनाशकः ॥ ६७ ॥ मधुना मानंदैवं सूदितवान् हिंसितवानिति मधुसूदनः ॥ ६८ ॥ १७४ ॥ अनेकवाक्यमंत्राणां वेदमंत्राणां मागमादि
मंत्राणां च कोटयस्मासा मीशस्य दधिदेवतात्वेनेत्यनेकमंत्रकोटीशः ॥ ६९ ॥ शब्दब्रह्मणो वेदस्य एकोऽनन्यसाधारण्येन पारंगच्छतीति शब्दब्रह्मैकपारगः

अनंतविद्याप्रभवो मूलाविद्याविनाशकः सार्वज्ञदो जगज्जायनाशको मधुसूदनः ॥ १७४ ॥

अनेकमंत्रकोटीशः शब्दब्रह्मैकपारगः ॥ आदिविद्यावेदकर्त्ता वेदात्मा श्रुति सागरः ॥ १७५ ॥

७० न तस्मात् पूर्वः कश्चन विद्वानासीदित्यादिविद्वा ॥ ७१ ॥ वेदस्य कर्त्तृव्यं संप्रदायप्रवर्त्तकत्वेनेति वेदे कर्त्ता ॥ न पुनः साक्षादिदं प्रवर्त्तया कर्त्तृत्वं वे
दानामनादित्वात् ॥ ७२ ॥ वेदात्मा वेदरूपः वेदो हि परमेश्वरस्य शब्दात्मकं गुणमयं रूपं वेदो ना रायणाः साक्षात्स्वयंप्रतिशुश्रूषमेत्फक्त्वात् ॥ ७३ ॥
श्रुतीनां सागर इव आश्रयत्वात् श्रुति सागरः ॥ एवमादिषु नाममर्थपौनरुक्त्येपिशब्दानामपुनरुक्तत्वात् पौनरुक्त्यादीनि दोषा न संग्रसंगः
तेषां बोधामपुरस्तादेव ॥ ७४ ॥ इतरश्च अभ्यस्यतावता ब्रह्मनामानि ॥ १७५ ॥

स-टी
२४

ब्रह्मार्थवेदाह्वयवेदानामाहरणमस्येति ब्रह्मार्थवेदाहरणः ब्रह्मणो वदनात् च्युता न वेदानामस्य रूपेणोश्च ब्रह्म तवानिति पुण्योपपद्यते य
यामस्यो युगांतसमये मनुनोपलब्धः स्त्रीणीमयो निविलवीजनीकायकैतः विप्रसितानुरुभये मलिले मुखा न्ने आरायत वित्तहार हवेदमार्ग
निति ७७ अतएव सर्ववेदाधीन सर्वविज्ञानानां जन्मयस्माद्भवति स सर्वविज्ञानजन्मभूः ७८ विद्याभिः गजतोपालको वा विद्यानां राजा विद्याराजः ७९
तत्त्वतस्तत्त्वज्ञानं भूतिः स्रूपमस्येति ज्ञानभूतिः ज्ञानस्रूपो भावानिष्कृतात्वात् ८० ज्ञानसिंधुः सर्वज्ञेश्वरः ८१ अथेता अपरिचिन्नाधी ज्ञानमस्येय

ब्रह्मार्थवेदाहरणः सर्वविज्ञानजन्मभूः विद्याराजो ज्ञानभूतिर्ज्ञानसिंधुरखण्डधीः ८६
मत्स्यदेवो महाशृंगो जगदीजवह्निवष्टकः लीलायां प्रालिंभो धिश्च त्वेदप्रवर्तकः ८७

खंडधीः ८१ ८७ मत्स्यरूपेण दीव्यतिक्रीडतीति मत्स्यदेवः ८३ महत्पृथिव्या अथ भूतं शृंगं शिरसि यस्य समहा शृंगः मत्स्यो हि प्रलया राम
एव पृथिवीं शृंगे वद्धवा ८४ जगतो वीजानिवहतीति जगदीजवह्निवष्टकः पृथिवीं धारयतीति धरतीति वा जगदीजवह्निवष्टकः ८५ लीलायां प्रालिंभे
हेनपुरितोऽखिलोऽभोधिः प्रलयाच्चिर्येन स लीलायां प्रालिंभो धिः ८६ चतुरो वेदाश्च प्रवर्तयतीति चतुर्वेदप्रवर्तकः ८७ अतः कर्मनामा
नि ८७

आदिर्गुणोऽस्मात्सौ कर्मश्चादिर्गुणः ८८ अखिलस्य जगत् आधरोऽखिलाधारः कर्मणा अनंतपृथिव्यादिधारणद्वारा सकलं जगद्भूतं ८९ तृणी
कृतं सृणीवदं लोकेन धृतो जगतो भारो येन स तृणीकृतं जगद्भूतः ९० अनमराः अमराः कृता देवोद्या देवसमूहा येन स अमरीकृतं देवोद्यः ९१ कथं यतः पी
यूषोत्यनेन मृतोऽवस्य कारणा पीयूषोत्यत्रिकारणा पीयूषेण देवानाममरत्वं ॥ तच्च मंदरादिं पृष्ठेन विभ्रता कर्मणा स्रष्टव्या जनिता ॥ सुरासुराणां मुदधिमभ
तो मंदराचलं ॥ दध्नेकमठरूपेण पृष्ठे एकादशे विभ्रति भावतो के ९२ अतो वराहावतारनामानि आत्मैव आधार आश्रयो यस्य सौ आत्माधारः ॥ अयमन
या अयं अर्थः ९३ धरा पृथिवी तस्या आधारो धराधारः ९४ यज्ञस्याग्निश्चो मादे रंगानि शुक्रमुवादी चंगा निमुखादी नियम्य स यज्ञांगः ॥ यादेषु वेदा

आदिर्गुणोऽखिलाधारः सृणीकृतजगद्भूतः अमरीकृतदेवोद्यः पीयूषोत्यत्रिकारणः ९८ ॥
आत्माधारो धराधारो यज्ञांगो धराणीधरः हिरण्यकृद्भूतः पृथ्वीपतिः आद्यादिकल्पकः ९९ ॥

स्रवश्च पदं दृष्टं तेषु यज्ञाश्चितयश्च वक्रोऽकृता शनिकोऽसितश्च ग्राहिदमीः प्रभो यज्ञयुगं स्रमेव इत्यारभ्य विष्णुपुराणे यज्ञांगानां तदंगेषु रचितत्वात्
९५ पालात्प्रलया र्णवमग्नौ धरतीति धरणीधरः ९६ हिरण्यकृद्भूतः स्रवश्च तवानिति हिरण्यकृद्भूतः ९७ पृथिव्याः पतिर्भूतः पृथ्वीपतिः
यराहमुधुता नाथ तया मूकरभूतिना त्वत्स्पर्शं भवः पुत्रसंदायं मय्यजायत इति पृथ्वीपतिवस्था कृतात् ९८ आद्यादीनि कर्माणि प्राकृष्टोक्त
व्यवतीति आद्यादिकल्पकः तथा हि शरीरं धुञ्जानस्य वाराहस्य सरो मकाश्च यो मृत्पिंडश्च पतत्र तत्रो माणि स्तराणां रक्षी त्रिपिंडश्च आद्यपिंडश्च कल्प
यत् ९९ १०० १०१

स.टी.
२५

स्मरणाभावेण समझानां पितृणां यज्ञविघ्नेत्योरहोभ्योमीति हंतीति समझपितृमीति घ्नः ४०० चतुर्थं शतं वीर्यं तं समझानां पितृणां आद
कल्यकत्वेन जीवन्हेतुभूतः समझपितृजीवनं १ हयं देवदेयं वसुकव्यं च पितृदेयं वसुकतयोः देवतापितृस्वरूपः सत्रएकोप्रोक्ता हयकव्यैकमुक्त
अत्र हयैकमुक्तकव्यैकमुक्तद्वेनाप्रनीभवतः ३ हयकव्ययोः फलं यजमानाय एक एव ददातीति हयकव्यैकफलदायकः ॥ अत्रापि हयैकफल
दायकः कव्यैकफलदायकः इति द्वेनाग्नी ५ रोमस्यंतर्लीनोजलधिः प्लवयाच्चिर्घस्यमहाभूर्तैः सरोमांतर्लीनजलधिः ६ होमितीशेषः सा
गरः पृथिवीमुदरतापेन सहोमिताशेषसागरः ७ महोद्यासो वराहश्च महाबराहः महत्येव ग्राहस्य यावतालीलयैव पृथिव्युद्विपतेतावत्तत्रै

समस्रपितृभीतिघ्नः समस्रपितृजीवनं हृद्यकव्यैकमुहृद्यकव्यैकफलदायकः ॥१००॥ रोमान्तलीनजलधिः होमिताशेष
सागरः महावराहोयज्ञध्वंसनोयातिकाश्रयः ॥१॥ नरसिंहोदिव्यसिंहः सर्वारिष्टार्तिदुःखहा ॥ एकवीरोऽकृतवलोयत्रमंत्रैक
भजनः ॥२॥

यं यत्तद्वायुश्च हं हं च त्रसुराश्च संतो हिनसीतिसयश्च ध्वंसनः ॥ अतएव याजिकानामाश्रयो याजिकाश्रयः ॥ इति आरम्भनरसिंह राम
नामानि नरश्चासौ सिंहश्च नरसिंहो द्विविधशरीरत्वात् ॥ दिवि भवो दिव्यः दिवाश्चासौ सिंहश्च दिव्यसिंहः अप्राकृतसिंह इत्यर्थः ॥ सर्वेषां प्रविष्टो ॥ १५
नाम सुभानां फलं श्रीविंशतीशरीरपीडः ध्वंसमानसं स्मरणाभावे गच्छतीति सर्वादिष्टा विंशतिः स्वहा ॥ १६ एकोऽनुपमो वीरः स एकवीरः ॥ १७ अतएव
कृतमाश्रयकारिवलमस्यासौ ऽकृतवलः ॥ १८ यं वाग्मं वांश्च परप्रयुक्ता नामग्रहणमात्रेण एकाद्वितीयनिरपेक्षौ भवन्तीति यं वाग्मं वांश्च कृतमंजनः ॥ १९ ॥

ब्रह्मदीनामपिडः सहज्योतिस्तेजोयस्यसब्रह्मादिडः सहज्योतिः ॥१७॥ युगांताग्नेरतिशयेनभीषणोयुगांताग्न्यतिभीषणः ॥१८॥ को
टिसंख्येभ्योवज्रेभ्योपिअथवावज्रकोटिगुणेनअधिकास्त्रीह्यानखायस्यसकोटिवज्राधिकनखः ॥१९॥ जगतोडः प्रेक्ष्याउद्देशंमूर्ति
धरतीतिजगडः प्रेक्ष्यमूर्तिधृक् ॥२०॥ मातृचक्रंमातृसमूहंप्रकर्षणमश्नातीतिमातृचक्रप्रमथनः ॥ केनचित्कारणेनमातृगणो

ब्रह्मादिदःसहज्योतिर्युगांताश्रयतिभीषणः॥कोटिवज्राधिकनखो
जगदःप्रेक्षामूर्तिर्युक्॥३॥मातृवक्त्रप्रमथनोमहामातृगणेश्वरः॥अ
विंत्यामोघोवीर्योद्वःसमस्तामुरघस्मरः॥४॥गोपालायनमः॥

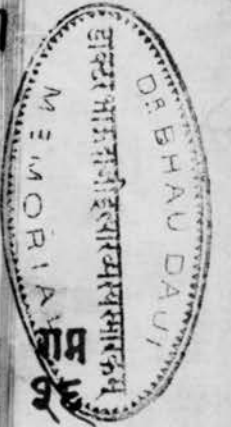
गाकांतं श्रीमहादेवं यदा महामातृगाणं प्रमथ्य श्रीवृत्तिहोरादितवानिति कथांतरगतं तडध्यते मातृवक्त्रप्रमथन इति ॥ २१ ॥ महत्यु
तामातरश्च महामातरसासा प्रभावतः श्रेष्ठः ॥ तासां गाणां स्य ईश्वरे नियंता महामातृगाणेश्वरः ॥ २२ ॥ अर्चितं चित्तं धितमशक्यं अमोघं च
सफलं वीर्यं सामर्थ्यं तेन आद्यः अर्चितो मोघवीर्यद्विः ॥ २३ ॥ तमस्मान्मुरानं तं शीलमस्य समसासुरधत्तमः ॥ २४ ॥ ४ ॥ राम

सटी-
२६

हिरण्यकशिपुनामानमसुरं द्विनतीति नवैर्विदारयतीति हिरण्यकशिपुश्चेदी ॥ १५ ॥ कालं सम्यक् कर्षति नयतीति कला परिद्धेद्याका
लसं कर्षणी शक्तिर्नारसिंही शक्तिस्तस्याः पतिः कालसं कर्षणी पतिः ॥ १६ ॥ कृतो तो वाहनं वाहनवदाक्रमणी योग्यस्य कृतो तो वाहनः
॥ कृतान्नस्यापि नियता ॥ १७ ॥ सद्यः स्मृतमात्र एव समसंभयं नाशयतीति सद्यः समसंभयनाशनः ॥ १८ ॥ सर्वेषां विघ्नानां कार्ये पित्रा

॥ हिरण्यकशिपुश्चेदी कालः संकर्षणी पतिः ॥ कृतान्न वाहनः सद्यः स
मसंभयनाशनः ॥ ५ ॥ सर्वविघ्नान्तकः सर्वसिद्धिदः सर्वशूरकः ॥ समसं
पातकध्वंसी सिद्धमंत्रादिकाक्षयः ॥ ६ ॥ ॥ ज्ञानकी वल्लभाय नमः ॥ ॥

मविघ्नान्तकानां अंतको नाशयिता सर्वविघ्नान्तकः ॥ १७ ॥ सर्वेषां कर्मणां सिद्धिं फलं ददातीति सर्वसिद्धिदः ॥ ३१ ॥ सर्वत्र कामांश्च शूरय
तीति सर्वशूरकः ॥ ३२ ॥ भक्तानां समसं पातकध्वंसयतीति समसं पातकध्वंसी ॥ ३३ ॥ सिद्धमंत्रादयश्चिकः सद्यः फलप्रदः आरुयोगामय
स्यसिद्धमंत्राधिकाक्षयः ॥ ३३ ॥ ६ ॥

भैरवनामो गणस्य ईशो निपंता भैरवेशः ॥ वृषिंहो हि महाभैरवगणं स्पृष्टवानंति तवानि त्युच्यते यद्वा भैरवाभयं कराः कालमृत्फणभृतय
सेवामी शो नियता ॥ सुभक्तानां तज्जितभयनाशक इत्य ॥ ३४ ॥ हरस्य मातृवज्जनिता मारिर्हंतीति हरगर्भिघ्नः ॥ ३५ ॥ कालो मृत्फः सवडुगसदो भूता
नां भवति अयं कालकोटिरिव अमक्तानां डगसदः कालकोटिडगसदः ॥ ३६ ॥ दैत्यानां गर्भाश्चाविष्यतीति दैत्यगर्भाविष्यं विधेनामयस्यस

॥ भैरवेशो हरगर्भिघ्नः कालकोटिडगसदः दैत्य
गर्भाविनामा स्फुटवह्ना एडगर्जितः ॥ ७ ॥ ॥

दैत्यगर्भाविनामायस्य नाममावेकते मया दैत्यगर्भाः पतंति ॥ ३७ ॥ यस्य गर्जितेन शब्दं विना वल्गां डं स्फुटति विकसति द्विधेवम
वति स्फुटवल्गां डं गर्जितमस्य स स्फुटवल्गां डगर्जितः यद्वा स्फुटतो वल्गां डस्य पावावधुनि स्वावावधुनि रस्येति ॥ ३८ ॥ ७ ॥

स.टी.
२७

यस्य सव्रह्मचर्मशिरःपट्टी ४१ दिक्कालानामिन्द्रादीनां ऊर्ध्वगानिशिरांसि भूषणानि मालारूपतया यस्य सदिक्या लोर्ध्वगभूषणः ४३ राम
द्वादशानामर्कानां शिरांसिरामकंठभूषणं यस्य सद्वादशार्कशिरोरामा ४४ रुद्रस्य शीर्षेण कंचनपुरमस्य चरणो मरुद्रशीर्षे कंचनपुरः ४७ राम
४५ ततस्तदेवमात्रिकं गिरिजां पीडितवानिति तत्रापि योगिनीमिश्रसंगिरिजां प्रायते सयोगिनीयसंगिरिजा जाता ४६ मैरवम
हागणं तज्जितवानिति मैरवतर्जकः ४७ ॥ ए॥ ॥

वीरचक्रेश्वरोऽत्फणोयमारिःकालशंवरः॥को
 धेश्वरोरुद्रचंडीपरिवारादिदृष्टभुक्॥१०॥

रोद्धव्या अभिगंतवो निघंटवोऽतिवत् । यद्वा शंवरनामानंदैः पंकालयतीति कालः संवरस्य कालशंवरः राजदंतादित्वात्परनिपातः ॥ ५१ ॥ क्रोधः कोपस्य
स्येश्वरो नियंता क्रोधेश्वरः । न क्रोधपरवश इत्यर्थः ॥ ५२ ॥ रुद्रपरिवाराः प्रमथाः वंडी परिवारा राजकिण्णादयः तदादीन् रुद्रांश्च भुक्तेनाशयतीति रुद्रवंडी परिवार
रादि रुद्रभुक् ॥ ५३ ॥ १० ॥

स. टी.
२८

सर्वैरतिवलेरपि हिरण्यकशिपुप्रभृतिभिः कामकोधादिभिर्वलिकोभयितंशकृतइति सर्वोहोभ्यः ॥ ५४ ॥ मृत्योर्जगन्मरणाहेतोर्पमादेरपि मृत्युनिवर्त
कः उपसंहर्ता वा मृत्युः ॥ ५५ ॥ कालः संवत्सराद्यात्मासमस्तकार्यपरिवर्तितकृतमृत्युश्च मरणां परिच्छेदः तौ तदेव निवर्तयतीति कालमृत्युविवर्तकः
॥ ५६ ॥ असाध्यान्विकित्त्यान्पि सर्वरोगाश्च स्मरणमात्रेण हन्तीति असाध्यसर्वरोगघ्नः ॥ ५७ ॥ सर्वाङ्गदुर्ग्रहाङ्गदुष्टग्रहाङ्गस्मृतमात्रः सौम्याङ्गशुभफल

सर्वाहोभ्यो मृत्युमृत्युः कालमृत्युनिवर्तकः ॥ असाध्यसर्वरोगघ्नः सर्वदुर्ग्रहसौम्यकृतः ॥ ११ ॥
गणेशकोटिदर्पघोडः महाशेषगोत्रहा ॥ देवदानवदुर्दृशो जगद्गदभीषणः ॥ १२ ॥

पराङ्करोतीति सर्वदुर्ग्रहसौम्यकृतः ॥ ५८ ॥ गणेशाविनायकाविघ्नकर्तारः तेषां कोटिरनेकेषां दर्पमलिमानं सर्वकर्मविफलपरीपततो न यत् राम
हन्तीति गणेशकोटिदर्पघ्नः ॥ ५९ ॥ डः सहोपह्मातस्य अशेषगोत्रं शाकिनीस्यं हरिकाप्रभृतिस्मृतमात्र एव हन्तीति दुः महाशेषगोत्रहा ॥ ६० ॥ २८
हिरण्यकशिपुवधानंतरं अतलकोधाविष्टतया ब्रह्मादीनां देवानां दुर्दृशो भूतदानवानां चामकृतया सर्वदुर्दृशो इति देवदानवदुर्दृशः ॥ ६१ ॥
जगतोभयं ददतीति जगद्गदभीषणः ॥ तात्रभीषयतीति जगद्गदभीषणः ॥ ६२ ॥ २९

समस्तभ्यो दुर्गतिभ्यो नरकगतिभ्यश्च त्रिदानपापनाशकत्वेन त्रायते समस्तदुर्गतित्राता ॥ ६३ ॥ जगद्गदकाङ्क्षजगदुपद्रवकर्तृनमरुयतीति नाशयतीति जगद्गदकाम
रुक्कः ॥ ६४ ॥ उग्रदाहणकर्मणस्त्रेष्णोऽशो नियता यद्वा उग्रस्य महादेवस्येष्टेति उग्रेशः ॥ ६५ ॥ अंवरं वदाकाशवद्यापको अमूर्तश्च सः प्रार्ज्जरसमानधर्मा अंवरमा
र्ज्जरः ॥ प्रार्ज्जरसमानधर्मात्त्वमुत्तरेणानाम्रास्येष्टयति ॥ ६६ ॥ कालो मूषकः स्वमूषकआयुर्विच्छेदकरः ॥ अयंत आकाशवद्देशकालापरिच्छेद्यतया तं मरुयतीति का
लमूषकमरुकः ॥ ६७ ॥ अनेता निचकादीनायुधानियेषुते अनेतायुधाः ॥ अनेतायुधदोर्दृडः ॥ ६८ ॥ नचासौ सिंहश्च नृसिंहः उभयावयवारं च शरीरत्वात् ॥ नृसिंह

समस्तदुर्गतित्राता जगद्गदकामरुकः ॥ उग्रेशोच्चरप्रार्ज्जरः कालमूषकमरुकः ॥ १३ ॥ ॥
अनेतायुधदोर्दृडो नृसिंहो वीरभद्रजित ॥ योगिनीचक्रगुह्येशः शक्रारिपशुमांसभुक् ॥ १४ ॥

इत्यनेनार्थे कोपिशब्दे दादयोन उक्ता मिति अभाषि प्रागेवा ॥ यद्वा नृशब्देन शत्रुविह्वारश्च राभरणं तेन वा सौ सिंहश्चातिमानुषपराक्रमो नृसिंहः ॥ उप
मितं चाद्यादिभिः सामान्या प्रयोग इति समासः ॥ ६९ ॥ वीरभद्रनामानं रुद्रांशं गणं जितवानिति वीरभद्रजित ॥ ७० ॥ योगिनीचक्रस्य मूढस्य पदुह्यमभिलषि
तं कार्यं तस्यैशो नियता योगिनीचक्रगुह्येशः ॥ अगुह्यं योगिनीस्यै निवेदितवयः इत्याशयः ॥ यद्वा योगिनीचक्रस्य गुह्येशः पतिः ॥ ७१ ॥ शक्रारयो अमुग
स एव पशवः तेषां मांसं भुक्ते शक्रारिपशुमांसभुक् ॥ सिंहो हि पशुमांसभोजी भवति तत्साधर्म्यमिदमुच्यते ॥ ७२ ॥ १४ ॥

सटी-
३९

रोदयतिशत्रुनितिरुद्रः॥ यद्वा रुद्रवत्सिंहनादं विदधत इव यतिदानवानिति रुद्रः॥ ७३॥ नृनयेन राणां नारोनयः चाय इति यावत्॥ अगतौ ध्वा
दिकः तस्मादयं तात भावेण पासमं श्रयो युव॥ नारस्य चायस्य आयं प्राप्तिहेतुत्वं यस्य स नारायणः॥ असुरैरुन्मर्यादीकृतं लोकं तानि हत्वा पुनर्न्याये
प्रापितवानित्यर्थः॥ अत्र शब्दो नरुक्तेऽपि अर्थस्याप्येव नरुक्त्वा तदुपगमिदं नामेति ज्ञेयं॥ ७४॥ मातृवक्त्रनिपीडितः शंकरो मेषरूपं विधाय नृसिंहस्य

रुद्रो नारायणो मेषरूपशंकरवाहनः॥ मेष
रूपशिववाताडुष्टशक्तिसहस्रभुक्॥ १५॥

वाहनतोऽप्यतथावसतं भगवंतं नृसिंहरुद्रितवानुत देतुं यते मेषरूपशंकरवानमस्येति मेषरूपशंकरवाहनः॥ ७५॥ मेषरूपं शिवं वा राम २२
तवा मेषरूपशिववाता ७६॥ दुष्टाश्च ताः शक्तयश्च दुष्टानां वा शक्तयः॥ दुष्टशक्तयः साः सहस्रं अनेकाभुक्तं विनाशयतीति दुष्टशक्तिसहस्रभुक्॥ ७६॥ १५

स

तलसीवल्लभायस्य तलस्यावावल्लभः तलसीवल्लभः॥ ७७॥ विशेषेण विविधं वार्त्तयति शत्रुं नृसिंहीरः॥ वेत्ति प्रजनयति जगत् अस्पृतिवा शत्रुं च गच्छति वा वीर
यद्वा श्रवीरविक्रान्तौ विक्रान्तौ वीरः॥ ७८॥ वामः प्रतिरुलो दुष्टानामनुकूलो वा भक्तानामाचारो यस्य स वामाचारः॥ ७९॥ अखिलमिष्टं सर्वमभिलषितं कामं द
दातीति अखिलेष्टदः॥ ८०॥ निरतिशयं विपाधिकत्वेन अतिशान्तं रूपतया महाशिवः॥ यद्वा शिवशब्दमुपपत्तयः महत्त्वशिवं परमानन्दरूपमस्य स तमोपाधिका
तशिवात् रुद्राद्वामात् रूपतया महाशिवः॥ ८१॥ मेषरूपं शिवमातृदः शिवानुदः प्रादुर्भूतानं देवा ८२॥ भैरवस्य एकोऽप्रत्ययत्वेन कपालं विभर्तीति भैरवे

तलसीवल्लभो वीरो वामाचारोऽखिलेष्टदः॥ महाशिवः शिवानुदो भैरवैककपालधृक्॥ १६॥
निह्नीचकेश्वरः शक्रदिद्यमोहनरूपदः॥ गौरीसौभाग्यदो माया निधिर्माया प्रयापहः॥ १७॥

क कपालधृक्॥ एवं सर्वत्रैकशब्दोऽप्रत्ययपर्यायः॥ ८३॥ १६॥ निह्नीचकेश्वरः शक्रदिद्यमोहनरूपदः॥ गौरीसौभाग्यदो माया निधिर्माया प्रयापहः॥ ८४॥ शक्रादिद्यमोहनं च रूपं ददातीति शक्रदिद्यमोहनरूपदः॥ गौरीसौभाग्यदो माया निधिर्माया प्रयापहः॥ ८५॥ गौरीसौ
भाग्यसु भगवंतं ददातीति गौरीसौभाग्यदः॥ इति महादेवप्रतिमातृवक्त्रपेरणेन गौरीसौभाग्यमासीन्न निराकृत्य सौभाग्यं दत्तवान्॥ ८६॥ माया निधीय
तेऽस्मिन्निति माया निधिः मायायाः अश्रयः॥ ८७॥ भक्तानां ज्ञानोत्पत्त्या माया भयमपहंतीति माया भयापहः॥ ८८॥ अत उर्ध्वं वा प्रनावतारनामानि
॥ १७॥ १७॥

सन्दी
३

ब्रह्मतेजो ब्रह्मवर्चसंतदस्य प्रचुरमिति ब्रह्मतेजोमयो गीकृत्य विप्रशरीरः प्राचुर्यमयः ॥ १७ ॥ ब्रह्म श्रीर्ब्रह्म लक्ष्मीः सास्मिन् विद्यते इति ब्रह्म श्रीमयः ॥
॥ यानित्या विद्मः गगनं ता गुणरूप विवर्जिता ॥ आनंदाख्या परा शुद्धा ब्रह्म श्रीरिति गद्यतरति ॥ १८ ॥ वयं वेदत्रयं देवघनीभूतं भगवान् वामनोऽभूत इति
वपीमयः वेदमयं शरीरमिच्छन् कृत्वा तत्रावाऽवितयो यनुषातिशोतिमत्सामध्वनिध्वंसमस्य पातकं ॥ चक्रे जगदाप्रनकः स सर्वदा ममास्मां गल्पविष्ट

ब्रह्मतेजोमयो ब्रह्म श्रीमयश्च वपीमयः ॥ सुब्रह्मणो
वलिध्वंसी वामनोऽदिति डः खहा ॥ १८ ॥ रामायनमः ॥

द्वये हरिः इति विष्णुधर्मेषु ॥ १७ ॥ सुब्रह्मण्यदित्यः ॥ तथा श्रवणात्तस्मै साधुर्हेयनिराकरणो सादित्यकर्ता सुब्रह्मण्यः शोभनं निगुणं ब्रह्म तत्त्वत् ॥ १८ ॥
रूपतपातत्र साधुः सुब्रह्मण्यः ॥ यद्वा सुब्रह्मण्यः अतिगिवरलियजे सामानि पठितवानिति सुब्रह्मण्यः ॥ १९ ॥ वलिध्वंसी वामनोऽदिति डः खहा ॥ १८ ॥
इति वलिध्वंसी ॥ १९ ॥ वामनोऽदिति डः खहा ॥ १८ ॥
रगंडुः खंहंतीति अदिति डः खहा ॥ १८ ॥

राम
३०

इंद्रादप्यपरि ऐश्वर्यमस्येति उपेक्षः सर्वदा इन्द्रसमीपवर्तिवैवा ॥ १७ ॥ न केवलं देवानां मीशः किंतु दृष्टानामपि पतिं नृपतिः ॥ यद्वा स एव कार्यार्थं च भवतीत्येतेषां
माधिपत्यमनुवभूवेति नृपतिः यद्वा पतिपतेनं गमनं दिवं नृपतिः शक्तिरवतारोऽस्येति नृपतिः ॥ १८ ॥ वामनं नृपं विधाय देवेषु विशतीति विष्णुः यद्वा विविक्रम
रूपेण वैलोक्योक्त्या प्रवानिति विष्णुः ॥ १९ ॥ काशपस्याद्ययं शंसं जयतीति प्रषयतीति कश्यपाद्ययमंडनः ॥ २० ॥ यं वामं शतं विष्टं ॥ वलेः श्वाराजं स्वर्गलोकां
राजं चति खंडयति आगामिनिमं तरेदरातीति वामलिख राजदः ॥ सर्वेषां देवानां विषाणां च अत्र उपयोग्यतश्च सुखं रपह्यतमासीत् तत्रात्रिगुह्यतद्दरातीति

उपेक्षो नृपतिर्विष्णुः कश्यपाद्ययमंडनः वलिध्वराजदः सर्वदेवविषात्रदोऽभ्युतः ॥ १९ ॥
उरुकमस्तीर्थपादप्रिपदस्थसि विक्रमः ॥ योमपादः श्वपादोभः पवित्रितजगत्त्रयः ॥ २० ॥

सर्वदेवविषात्रदः ॥ १ ॥ एवमवताराश्च ह्यत्रापि शुद्धसुखपातव्यवतेऽत्यभ्युतः ॥ ३ ॥ १९ ॥ उरुकमहाश्रुक्रमो यस्य स उरुकमः ॥ येनैकेनैव क्रमेण समग्राष्ट
शिर्वीकां तानतस्मान्महदकस्य चक्रमोऽसि ॥ तीर्थगंगालक्षाणां पादे वरणो यस्य स तीर्थपादः ॥ ५ ॥ वीणापदानियो विक्कातवान् स विपदस्थः ॥ ६ ॥ विष्णु
लोकेषु विक्रमणामस्येति विविक्रमः ॥ ७ ॥ क्रममानस्योऽभिउद्धे लोके पादौ यस्य स योमपादः ॥ ८ ॥ श्वपादोभः श्वपादौ श्वालनोदकेन गंगालक्ष्मणो नव
विप्रितं पावितं जगत्त्रयं लोकत्रयं येन स श्वपादोभः पवित्रितजगत्त्रयः ॥ मंदाकिनीति दिवि भोगवतीति वाधोगं गति चेह वरणां पुनातु विश्वमिच्छन् ॥ १९ ॥ २०

स.टी.
३१

ब्रह्मेशादिभिर्देवैरभिवंद्यः पूज्यः स ब्रह्मलोकगतोऽक्रियस्सब्रह्मेशाद्यभिवंद्याऽक्रिः ॥ १० ॥ दुतेनद्वीभूतेनधर्मेणअंक्षिधावयतिप्रहालयतीतिदु
धर्माक्षिधावनः ॥ ब्रह्मलोकगतंविबिक्कमचरणमर्हयितुंब्रह्माधर्ममुत्तुंद्वीकृत्यप्रहालितवाशधर्मद्वयोत्पादीजंवेकंठचरणवुतंतृते
मूर्द्धामहेशेनतहांगममलंजलंइत्युक्तेः ॥ ११ ॥ अर्थितोक्त आश्चर्यकारीविस्मरोद्यामिर्यस्यब्रह्मलोकंक्रममानास्यासौऽशित्याक्ततविस्मारः ॥ १२ ॥

ब्रह्मेशाद्यभिर्वंधां क्रिडुतधर्माधिधावनः॥ अ
पिंयाङ्गातविस्मरोविश्ववृद्धोमहाबलः॥ ११॥

विश्वं जगत् सृष्टो ब्रह्म सत्पनामयुक्तं ॥ ऊर्ध्वमूलमधःशाखमश्रयं पादुकरथं ॥ ब्रह्मं सियस्य पराणि नियमं वेदमवेदवित् ॥ इति विविक्तं रामे ३१
मोपि जगद्भूतया विश्वरूढः ॥ तदा मनसं प्रवर्द्धतां हरेः नंतस्य गुणायाम्भक्तं ॥ भूः खं दिशो द्यौर्विवराः पयोधयसिर्घट्टदेवा मुनयो यरा ३१
सतत्फक्तेः ॥ १३ ॥ महतदैत्यनाशकं बलमस्य स महाबलः ॥ १४ ॥ २१ ॥

राहो मूर्द्धा परांगोष्ठिनत्रिमूर्द्धानमपरांगं च पृथक्करोतीति राहुमूर्द्धा परांगोष्ठित्वा अमृतं पिबतः सूर्यचंद्रमसः सूर्यितस्य शिरश्चिह्ने देवार्थः १५ देवप्रति
कृलाया अमुरा अत्यनु कृलाया अमृगुपत्न्याः शिरोहस्तीति भृगुपत्नी शिरोहरः १६ तर्हि श्रीवधेन पापसंगः भूत इत्याशंक्योत्तरं नाप्राह पापात्र
सर्वहरवर्नी पापात्रमः १७ अतएव सदा पुण्यः सदा पुण्यवाने वरतरथा कथं कीर्तनादिना पुण्येन नयेत् १८ एवं चेत्कथं भृगुपत्नीं हतवानि
त्यत आह ॥ दैत्यानामाशां नित्यं खंडयतीति दैत्याशानित्यं खंडनः ॥ इति दैत्याशानिरसितं तत्परुषातिनीतां हतवानिति भावः ॥ १९ ॥ एतित्वा अ

राजमूर्द्धापांगगच्छिद्गुपतीशिरोहरः॥पापात्रसःसदाप्रणोदैत्याशानित्यखण्डनः॥१२॥
परितापिदेवाशोविश्वार्थैकावतारकृत॥सुमायानित्यगुप्तात्माभक्तविंतामणिःसदा॥१३॥

खिलादेवानां आशायेन सप्ररिताखिलदेवाः ॥ विश्वार्थेन जगत्प्रयोजनेनैकेन अवतारं करोतीति विश्वार्थेकावतारकृतः यदा यदा हि धर्म-
स्य भ्रानिर्भवति भारतः अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥ अत ऊर्ध्वं दत्तात्रयनामानि स्वमाययानित्यगुप्तोऽवकाशोऽवकाशेन
सर्वमाययानित्यगुप्तात्मा सहितित्य शुद्धमात्मानं श्रीसंगारिना अच्युतप्रकाशितवान् ॥ भक्तानां विंतामणिर्विदग्धितार्थपदो भक्तविंताम-
णिः ॥ ३३ ॥

स-टी
३२

सदा सर्वकालं प्रकृतेभ्यो वरं ददातीति सदा वरदः॥ सदा वरद इति विंताप्रणिममानधर्मत्वं ॥ १३॥ कार्त्तवीर्यः कृतवीरम्यापत्यं महार्जुनः त
दादीनो भक्तानां राजराज्यं राजाप्रपि राजत्वं कवर्त्तितं ददातीति कार्त्तवीर्यादिराजराज्यप्रदः ॥ १४॥ मद्यपानश्रीसंगादिनापि अद्येन पापेनासं
श्लिष्टोऽनघः ॥ १५॥ विश्वस्य जगतः आध्यः आधनीयवरितो विश्व आध्यः ॥ १६॥ अमितः शाश्वेणपि प्रमाणकर्तुमशक्यः आचारो यस्य सोऽमि

वरदः कार्त्तवीर्यादिराजराज्यप्रदो नघः ॥ वि
श्व आध्यामिता रागे दत्ता वेयो मुनीश्वरः ॥ १४॥

ताचारः ॥ १७॥ सुपंशि शुभ्रत्वा मया आत्मा त्वं दत्त इत्यनेन प्रदत्तवानिति दत्तः ॥ अत्रैरपत्यं आयेयः दत्तश्चासावायेयश्चेति दत्तायेयः ॥ अ
त्रैरपत्यमिति कौतुह्यं आह त्वोदत्तो मया ह मिति यद्गवात्स दत्त इति भावतोक्तेः ॥ १८॥ मननात् मुनिः मननेन तर्कपूर्विका मतिः तत्पूर्व
कमात्मविज्ञानवात् मुनिरुच्यते तेषां मुनीनामीश्वरः उपदेष्टृत्वेनेति मुनीश्वरः ॥ ३०॥ २४॥

राम
३२

परावा सो शक्तिश्च परशक्तिः परत्वं च दृष्ट्वा दिदेत् त्वं तस्याः परशक्त्या महाप्रायया महालक्ष्म्याः कारविर्वर्त्तनया सदा सर्वेष्ववतारेषु आशि
ष्टो युक्तः परशक्तिः सदा श्लिष्टः ॥ ३१॥ विवृत्तैर्विषयेभ्यो व्यावृत्तियोगः तस्मिन् सति यो ब्रह्मा उभवानंदः तेन निरस्य देहाद्यभिमानत्वात् ॥ सदा उभ
तस्वदृश्यते लोकव्यवहारव्यभिक्तत्वेनेति योगानंदमदो भदः ॥ ३२॥ समस्रानाभिंदारीणाममुखाणां तेनोहरतीति समस्रेंदरिते जोहत् ॥ ३३॥
परमाप्तं ब्रह्मानंदः पश्यं एव तीति पश्यो मधुकरः ॥ नित्यानंदो उभवत्वेन मधुकर इत्येतत्परीपरमाप्तपश्यः ॥ ३४॥ २५॥ अत्र सूयाया अत्रिय

परशक्तिः सदा श्लिष्टो योगानंदमदो भदः ॥ समस्रेंदरिते जोहत् परमाप्तपश्यः ॥ २५॥ ॥
अत्र सूयागर्भरत्नं भोगमोहमुखप्रदः ॥ जमदग्नि कुलादित्योरेणका हुतशक्ति कृतः ॥ २६॥ ॥

त्याः गर्भरत्नं श्रेष्ठमपत्यं अत्र सूयागर्भरत्नं ॥ गर्भशब्दोऽपत्यमात्रवचनो गर्भवासाऽभावात् श्रेष्ठं मुप्रसिद्धं ॥ २५॥ भोगमुखं संसासिंहक
र्मफलदात्वेन मोहमुखं च परमानंदलक्षणं सुखप्रदाया भक्तेभ्यः प्रयच्छतीति भोगमोहमुखप्रदः ॥ भोगमुखप्रदः मोहमुखप्रद इति
देना श्री ॥ ३७॥ इत आरभ्य परशुरामावतारानामानि यमदग्नेर्महर्षेः कुलवंशः तस्य प्रख्यातिकरत्वेन प्रकाशत्वात् आदित्यस्वजमदग्नि कुला
दित्यः ॥ ३८॥ रेणकायामात्ररज्जुतां शक्तिमहिमानं करोतीति रेणका हुतशक्ति कृतः ॥ येन महिमा अद्यापि देवतात्वेन व्याता भगवती वर्त्तत
इति ॥ ३९॥ २६॥

स-टी विवाजमदग्निनाऽऽदिष्टोमातरं हतवान् पितृवरेणाच पुनर्जीवितवानिति अतएवं विधौ मातृहत्यादिभिः कर्मभिर्ब्रह्मलोकोपेण पुनर्जी-
 ३३ वनारिनामृशक्त्वावेति मातृहत्यादिनिर्लेपः ॥ ४० ॥ नतेश्वर इति समकंस्यर्द्धमानं संदंजितवानिति संदंजित ॥ ४१ ॥ रुद्रियेभ्यः पृथिवीजित्वा विषायक-
 श्पपायराज्यं दत्तवानिति विषराज्यदः ॥ ४२ ॥ सर्वपृथ्वीवर्तिकृत्रियजातस्यांतं करोतीति सर्वकृत्वा त्रकृत ॥ ४३ ॥ वीराणां शूराणां अरुद्रियाणां युद्धदर्पहं-
 तीति वीरदर्पहा ॥ ४४ ॥ कार्तवीर्यं कृतवीर्यनामानमर्जुनं राजानं जितवानिति कार्तवीर्यजित ॥ ४५ ॥ जंबूद्वीपादीनि सप्तद्वीपानि प्रसिद्धानि तद्वत्पा-

मातृहत्यादिनिर्लेपः संदंजिद्विप्रराज्यदः सर्वकृत्वा त्रकृद्दीरदर्पहा कार्तवीर्यजित ॥ ११ ॥

सप्तद्वीपावती दाता शिवार्यं यशः प्रदः भीमः परशुरामश्च शिवाचार्यैकविंशभूः ॥ १८ ॥

पृथिव्या विषेभ्यो दाता सप्तद्वीपावती दाता ॥ ४६ ॥ शिवो महादेवस्मै आचार्याय विद्यप्रदानं जनितं यशः शिख्यत्वेन प्रत्यवृत्तीति शिवाचार्यं राम-
 शः प्रदः सस्यं प्रतिभात सर्वविद्यत्वेन यशमांश्च शिवाय दत्तवानित्यर्थः ॥ ४७ ॥ विभक्त्यस्मात्सर्वकृत्रिया इति भीमः ॥ ४८ ॥ रामतेऽस्मिन् सर्वभूता ३३
 निरमयतीति वारामः परशुना आयुधेनोपलक्षितो रामः परशुरामः च शस्त्रेणामानि स मुञ्चिनोति ॥ ४९ ॥ शिवस्य च आचार्यं कमाचार्यत्वं वि-
 द्योपदेष्टृत्वं तस्य सर्वस्य भूतस्य त्रिहेतुः उपदेश्यत्वेनेति शिवाचार्यैकविंशभूः सकला विद्याः शिवाद्गृहीतवानित्यर्थः ॥ ५० ॥ १८ ॥

शिवादाचार्यं अखिलो ज्ञानकोशो ज्ञाननिधिर्निरूप्यद्वा शिवः शांतः अखिलज्ञानस्य कोशः शिवश्चासावखिलज्ञानकोशश्च शिवाखिलज्ञानकोशः ॥ ५१ ॥ भी-
 मस्य कोरवस्य आचार्यं उपदेश्य भीमाचार्यः ॥ ५२ ॥ अग्निदेवते अधिष्ठाता यस्य सोऽग्निदेवतः ब्राह्मणावतारो हि परशुरामः ब्राह्मणा आग्निदेवतत्वेन प्रसिद्धः श्रुतिः ॥ ५३ ॥
 दोणाचार्यस्य धनुर्वेदोपदेष्टृत्वेन गुरुदोणाचार्यगुरुः ॥ ५४ ॥ विश्वजैत्रं विश्वजयनशीलं धनुः कार्मुकं यस्य स विश्वजैत्रधनुः ॥ ५५ ॥ रक्षापृथक्त्वेन कृतं तं पृथक् जितवानि-
 तिकृतं तजित ॥ ५६ ॥ १९ ॥ अद्वितीयमवलंबनं पोयस्यामा अद्वितीयतयाः पूर्तिर्यस्य सोऽद्वितीयतपोमूर्तिः ॥ ५७ ॥ ब्रह्मचर्ये अष्टांगमैथुनवर्जने एकोऽत्र तत्पत्वेन
 दक्षिणाः ॥ ५८ ॥ अत ऊर्ध्वं मन्त्रवतारनामानि यत्तु अत्र दृष्टं शायि मनवो भगवताः ॥ तथा चोक्तं ॥ चक्रे च दिह्य विहितं दशसुसुतेजो मन्त्रं तरेषु मनुवंशधरो विभ-

शिवाखिलज्ञानकोशो भीमाचार्योऽग्निदेवतः ॥ दोणाचार्यगुरुर्विश्वजैत्रधनुः कृतान्नजित ॥ १९ ॥

अद्वितीयतपोमूर्तिर्ब्रह्मचर्यैकदक्षिणाः मनुः श्रेष्ठः सतांसेतुर्महीयात्र वृषभो विराट् ॥ ३० ॥

त्रिं दशेषु राजमुदमं विदधातुं क्वीर्त्तिसत्ये तदृष्टं शंतीं प्रथयंश्च विवैरिति मथ्यते नानातिजगन्मर्षादा मुस्थापयितुं मिति मनुः ॥ ५९ ॥ राजराजत्वेन प्रजाप-
 तित्वेन च अतिशयेन प्रशस्य श्रेष्ठः ॥ ६० ॥ सतां ब्राह्मणादीनां सेतुर्मर्षादा स्थापकः सतांसेतुः यद्वा आचार्यवरलक्षणाः सेतुः तेषामसेतुः पराकाष्ठा सतथा ॥ ६१ ॥
 अतएव अतिशयेन महात्रमहीयात्र ॥ ६२ ॥ अनेषु कामानो वर्षणात् वृषभः वर्षते रभप्रत्ययश्रीणादिकः वृषेण च भेदाभातीति वारुषभः ॥ ६३ ॥ राजराजत्वेन विशि-
 ष्टो राजा विराट् यद्वा विराजो ब्रह्मा इषु वस्य शरीरमर्द्धेन मनु रभप्रत्ययश्रीणादिकः वृषेण च भेदाभातीति वारुषभः ॥ ६४ ॥ ३० ॥ इति आरम्भ-
 पृथोर्वेन्यस्य नामानि ॥ ॥

सटी०
३४

तस्य च त्रिभिर्मियावितो भोजेन वमपार्थिवं वपुः॥ दुग्धमा मोषधीर्विषासेनायं स उ शत्रुः इत्युक्त्वा तं विष्णु अवतारं रत्नं राजा मादिः प्रथमो राजा आदि राजः
यतो वेनेनापराधिताः प्रजाः स्वयमन्नादिदानेनोपाधिकां राजशंलं ववारः॥ ६५॥ यस्मिन्ममोषधिपृथिविविजित्यतश्चहीराकारपरिणिता
अषधीरादायतो हिति दुहित्वेकल्ययामासेति हिति पिता॥ ६६॥ सर्वरत्नानामुत्कृष्टानामोषधिप्रभृतीनां एको दोहस्पती सर्वरत्नैकदोहकृत् यत्तु पृथु
नुज्ञातैर्देवादिभिरमृताद्यदोहि तत्पृथुनैवेत्यन एवमुच्यते॥ ६७॥ पृथुः प्रख्यातो यशसा दुःसंक्रुचिता वा प्रजाः अन्नदानेन प्रथितवामिति पृथु॥ ६८॥ जन्मशरीर

आदि राजः हिति पिता सर्वरत्नैकदोहकृत्॥ ६८॥
युर्जन्मादेकदोहो गीः श्रीकीर्तिस्त्रयं वृतः॥ ३१॥

स्वीकारः आदिशब्देन प्रजापालनादीनि तदनंतरमावीनिकर्माणि तत्र एकोदहः प्रवीणो ज्ञाद्येकदहः यतो हेतोरजसः संयोगमतिक्रुषगर्भवा राम
सादि कृत्तुं वानादृत्य वेन पाणेर्मथ्यमाना तशरीरमुररीचकारः प्रजापालनमप्यतिमानुषयेत गत्या कृतवानिति प्रावीण्यं॥ ६९॥ गिरावाण्याश्चियालक्ष्णा ३४
कीर्त्या च मूर्तिधारिणीभिः स्वयमागत्य वृत आश्रित इति गीः श्रीकीर्तिस्त्रयं वृतः अत्र गीः स्वयं वृत इति जीणिनामानि॥ ७०॥ ३१॥

अषधी होहनेन जगतो हर्षिजीवनं प्रदत्तवानिति जगद्धतिप्रदः॥ ७३॥ चक्रवर्तिनां सार्वभौमानां गणप्रभ्योऽष्टैः चक्रवर्तिभ्यः॥ ७४॥ अद्वयप्रत्ययमसंमंत्रशस्त्रं
योगेश्वरतीति ब्रह्मया अक्षरं॥ ७५॥ अथ जगदनुजिह्वारुणा वता रम्यमगवतो रामदेवस्य चरितानुसारीणिनामा आह॥ सूर्यवंशस्य प्रख्यातिकरतया अलंकरण
तया ध्वजस्वसूर्यवंशध्वजः॥ ७६॥ रमयति च चरितसंकथयानगद्व्यापीति रामः॥ ७७॥ युवशोभनत्वादा स्रवः॥ ७८॥ सती साधूनां गुणानां परम आश्रयः सद्गुणाणीवः
७९॥ सतां ककुदिउच्चैः स्थितवानिति ककुत्स्थः ककुत्स्थ एव ककुत्स्थः स्वार्थे अण्यद्वा दृष्टमत्र एव स्पेडस्य ककुदि स्थित्वा देवशत्रुनिहितवान् इति ककुत्स्थस्य

जगद्धतिप्रदश्चक्रवर्तिश्चेष्टोऽद्वया अक्षरं॥ सूर्यवंशध्वजो रामो राघवः सद्गुणाणीवः॥ ३२॥
काकुत्स्थो वीरराजः॥ रघोराजो धर्मधुरंधरः॥ नित्यमवस्थाशयः सर्वभद्रग्राही शुभैकदहः॥ ३३॥

वज्रः तद्वंशोत्पन्नत्वात्काकुत्स्थः॥ ८०॥ वीराणां शूराणां राजा श्रेष्ठः वीरराट्॥ ८१॥ न केवलं शूराणां आर्याणां धर्मवतां सतामपि राजा आर्यराजः
८२॥ अत एव धर्मधुरंधारयतीति धर्मधुरंधरः संज्ञायामुत्तमजि धारित्यादिना रववारवविद्रुमः यो हि पितृगणं धर्मप्रनुपालयन् सा प्राज्यं त्यक्तवात्
कस्य तोयैरधर्मधुरोधारयिता विद्यते॥ ८३॥ नित्यमवस्थाशयः॥ ८४॥ सर्वभद्रं पुण्यहेतु कर्मसर्वेषां कल्याणका
रिवाग्रही तमाश्रयित्वं शीलमस्येति सर्वभद्रग्राही॥ ८५॥ अत एव शुभं कल्याणमेवैकमेवैकमनसापि यशयतीति शुभैकदहः॥ मनःपूर्वकत्वात्कारणव्या
पारस्यादि॥ ८६॥ ३३॥

स-टी-
३५

नराणां पुरुषाणां मध्ये रत्नं श्रेष्ठं नररत्नं ॥ ८७ ॥ सर्वलोकानां रत्नं भूतो राजा दशरथः ॥ तस्य गार्भं ज्येष्ठं रत्नगर्भः ॥ यद्वा रत्नं मणीं यन्धनं ज्ञानं तद्गर्भं ॥ यस्येति रत्नगर्भः ॥ ८८ ॥ धर्मं धृष्टः साहाकारगौरवो यस्य धर्मस्य अधः को अधिष्ठाता स यमाचारगौरवप्रज्ञाप्रचारगौरववेति वा धर्मो धृष्टः ॥ ८९ ॥ महान् त्वो धर्मज्ञाननिधिर्यस्य समहानिधिः ॥ अथ वामहं श्चासौ निधिश्च सर्वेषामाश्रय इति महानिधिः ॥ ९० ॥ सर्वेषां श्रेष्ठानां गुणानामाश्रयः ॥ सर्वश्रेष्ठश्रेष्ठः ॥ ९१ ॥ सर्वशस्त्राणि सर्वायुधानि ताद्येव समं प्रयोगाण्यश्नाति तेषां समूहो वीर्यविरूपाधिकं यस्मिन् विद्यते ॥ सर्वशस्त्राश्रयमवीर्यवान् ॥ ९२ ॥

नर रत्नं रत्नगर्भो धर्मो धर्मो महानिधिः ॥ सर्वश्रेष्ठश्रेष्ठः सर्वशस्त्राश्रयमवीर्यवान् ॥ ३४ ॥
जगद्वशीराशरथिः सर्वरत्नाश्रयो नृपः ॥ समसं धर्मसुः सर्वधर्मदृष्टाऽखिलाविहृत् ॥ ३५ ॥

३५ जगतो भुवनजातस्पर्शश्चो जगद्वशी ॥ जगतां वा उच्यते काप्यते रतिजगद्वशी ॥ ९३ ॥ दशरथस्यात्मजत्वाद्वाशरथिः ॥ ९४ ॥ सर्वेषां रत्नानां श्रेष्ठानां राम
वसूनामाश्रयः सर्वरत्नाश्रयः ॥ ९५ ॥ यतो नृपातीति नृपः ॥ ९६ ॥ समसं धर्मसुः समसं धर्मसुः ॥ ९७ ॥ कुतो यतः सर्वधर्मस्य
दृष्टा ज्ञाता समसं धर्मदृष्टा ॥ ९८ ॥ अखिलजगतो आर्तिपीडांतर्कटशवणादिहननेन हतवानिति अखिलाविहृत् ॥ ९९ ॥ ३५ ॥

राम
३५

देवराजा इन्द्रः देवराजविपिरावणाजयेन इन्द्रादप्यतिशयितोऽतीन्द्रः ॥ ६० ॥ इति नां प्रोषं शतं विहृतं ॥ ज्ञानं शास्त्रजनितं विज्ञानं तस्यैव साहाकारः तयोः
पारं प्रोषं पश्यतीति ज्ञानपारदृष्ट्या शास्त्रार्थज्ञाने तदनुभवे च न ततः प्रवीणा इत्यर्थः ॥ ज्ञानपारदृष्ट्या विज्ञानपारदृष्ट्या रतिद्वेनाप्री ॥ १ ॥ हमापरापराधसहिमुतात
स्यां बुधिराश्रयः हमां बुधिः ॥ सावक्षमा ज्ञानादिषु ज्ञेया ॥ ब्राह्मणो बुद्धमीत्यादि उक्तत्वात् ॥ ३ ॥ सर्वेषु कष्टेषु कष्टं परं काष्ठापाप्मा गुणा अस्मिन्निति सर्वेषु
कष्टः ॥ ४ ॥ धर्मिणाधिगतो येन वेदः स पवित्रं हृत्तः ॥ तेषिष्ठावाहनास्ते योः श्रुतिप्रत्यक्षदर्शिन इत्येकलक्षणानां शिष्टानां इष्टः प्रियः शिष्टावाहनायस्य स

अतीन्द्रो ज्ञानविज्ञानपारदृष्ट्या हमां बुधिः ॥ सर्वप्रकष्टः शिष्टेष्टो हर्षशोकाद्यनाकुलः ॥ ३६ ॥
पित्रा ज्ञातृक्रमाश्रयः सपत्न्यादयनिर्मयः ॥ गुहादेशार्पितैश्चर्याः शिवस्य हीजटाधरः ॥ ३७ ॥

शिष्टेष्टः शिष्टैः पूजितो वा ॥ सुखदुःखाद्यवशात् हर्षशोकादिभिः न आकुलः परवशः न क्रियते हर्षशोकाद्यनाकुलः ॥ ३६ ॥ पितृदशरथस्या
ज्ञातृक्रमाश्रयः राजराज्येन स पित्रा ज्ञातृक्रमाश्रयः ॥ ३७ ॥ सपत्न्यां शत्रूणां मुदयेपि निर्मयः सपत्न्यादयनिर्मयः ॥ सपत्न्यस्य सपत्नी सुतस्य भरतस्य उ
दयेऽप्युदयेपि निर्मयः प्रमयेति सपत्न्यादयनिर्मयः ॥ ३८ ॥ गुहादेशार्पितैश्चर्याः शिवस्य हीजटाधरः ॥ ३९ ॥ शिवस्य
महादेवस्य जटाधारिणः स्पर्धयेव जटाधृतवानिति शिवस्य हीजटाधरः ॥ १० ॥ ३७ ॥

स.टी.
३६

विचक्रुताभिधानाप्रः प्राप्नोवासाथैरत्नादिः रत्नमयं पर्वतोयेन सविचक्रुताप्ररत्नादिः संज्ञत्वात्पदव्यत्ययेन सामासः ॥११॥ जगतश्चिभुवनस्येष्टे
जगदीशः ॥१२॥ एवंविधोपिपितृराज्ञामनुपालयन्वनेचरितवानिति वनेचरः ॥१३॥ यथेष्टप्रयोक्तुरिहानतिक्रमेण अमोघानिफलवन्ति सर्वाणि अम्रा
गिधस्यसयथेष्टामोघसर्वाभूः रामोपियद्यत्कामयतेतत्तत्साधयन्तीत्यर्थः ॥१४॥ सीतासनेविदारकस्य देवेन्द्रतनयस्य वायस्य मायया वपुषोऽ
क्लिहत्वाविति देवेन्द्रतनयाक्षिहा ॥१५॥ तं वायसं प्रतिप्रयुक्तं ब्रह्मेन्द्रादिभिर्देवैर्वर्तनमस्मृतमप्रतिवार्यमैषीकं अम्रं यस्य स ब्रह्मेन्द्रादिनतैषीकः ॥१६॥

विचक्रुताप्ररत्नादिर्जगदीशो वनेचरः ॥ यथेष्टामोघसर्वाभूः देवेन्द्रतनयाक्षिहा ॥३८॥
ब्रह्मेन्द्रादिनतैषीकोमारीचघ्नो विराधहा ॥ ब्रह्मशापहताशेषदण्डकारणपावनः ॥३९॥

मारीचानामानं राक्षसं हतवानिति मारीचघ्नः ॥२०॥ एवं विराधस्यपि सीताहृतवत्तं हतवानिति विराधहा ॥२१॥ इह्याको दृंडकनामा पुत्रोऽभूत् समः
तस्य शुक्रदुहितरगतवतः शतयोजनसंमितो देशः शुक्रशापेन पाशुवृष्ट्यापिहितः सतामसेद्यो दृंडकारण्यनामाभूत् सच श्रीमद्रामदेव ३६
स्य चरणसंसर्गेण पवित्रमृदेतदुच्यते ब्रह्मशापेन ब्रह्मणाः शापेन हतमशेषदण्डकारणपावयति शोधयति ब्रह्मशापहताशेषदण्डकारणपावन
॥१९॥ ३९॥

चतुर्दशसहस्राणि अयाणि रक्षांसि हन्तीति चतुर्दशसहस्रो ग्रहोऽयः एको अत्रत्यः शरः तमेवंविधं शतानपेक्षः करोति नियुक्तैश्चतुर्दश
सहस्रो ग्रहोऽयैकशरैककृत् ॥२०॥ विरनामो राक्षसस्य हन्ता खरारिः ॥२१॥ एवं विशिरसं हतवान् विशिरोहन्ता ॥२२॥ हृषणो राक्षसं हतवान् हृष
णघ्नः ॥२३॥ जनाग्रहसंजनान् दयति पीडयति जनैर्वापाचकजनैः अर्धतेपायते इति जनार्दनः ॥२४॥ ४०॥ जटायुषः पक्षिणो रावणादृतस्य
अभिगतिं अभिसंस्कारं दत्तवान् जटायुषोऽभिगतिदः ॥२५॥ अगस्त्यस्य पुत्रः सर्वध्वंशने निर्मूल्यरत्नलक्षणां तस्य पात्राद्दानपात्रश्रेष्ठः अ

चतुर्दशसहस्रो ग्रहोऽयैकशरैककृत् ॥ खरारिश्चिशिरोहन्ता हृषणघ्नो जनार्दनः ॥४०॥
जटायुषोऽभिगतिदोऽगस्त्यसर्वध्वपात्रराट् ॥ लीलाधनुः कोद्यापासडंडमस्थि महाचयः ॥४१॥

राक्षससर्वध्वपात्रराट् ॥२६॥ यद्यपीह धनुः कोटेः करणत्वमस्थिरोपेयतीयते रामायणे तपादां गुप्तेन चिह्ने पेत्य कृत्वा तत्र ॥ तथापि द्वयो
रपि करणत्वमस्येतरतरतोषसंहारेणैकवाक्यत्वस्य संपादनत्वादविरोधः ॥ लीलाया अनायासेन धनुः कोद्याधनुः रयेण अपासः हिमे
डुंडमिनामोऽसुरस्य गस्थि महाचयोऽस्थि समूहोयेन सलीलाधुः कोद्यापासडंडमस्थि महाचयः ॥२७॥ ४१॥

स.टी.
३७

सप्ततालानां व्यथार्थं वेधाय आकृष्टायः सद्यः शस्त्रेन धृष्टाः पातालवासिनो दानवा येन सप्ततालव्यधा कृष्टसुपातालानवः॥ सप्ततालान् भित्वा भू-
मिं प्रविष्टे न शरेण पाताले वर्तमाना जगदुपद्रवकारिणो दानवा हता इति पुराणोक्त्या १७ सुग्रीवाय कपिराजाय राज्यं दत्तवानिति सुग्रीवराज्यदः १७॥ अ-
हीनेन सर्वशक्तिमता प्रणेन उता हवता मनसैव अरातिवधात् प्रापि सुग्रीवादिभ्योऽभयं पदं दत्तवानिति अहीनमनसैव अभयपदः ३१॥ ४१॥ हनुमान् आसौ रु-
द्राणां मुख्यश्च हनुमदुदमुख्यस्य ईशः हनुमदुदमुख्येशः हनुमतो वा घंशत्वाद्वा योश्च रुद्रमूर्तिवा तस्मिन् इत्वं हनुमतः ३१॥ सप्तस्नानां कपीनां वानराणां

सप्ततालव्यधा कृष्टसुपातालानवः सुग्रीवराज्यदोऽहीनमनसैव अभयपदः ४१॥ हनुमदुदमुख्येशः सप्त-
स्रकापि देहधरा सनागदैत्यवाणैकव्याकुलीकृतसागरः ४३॥ सस्नेहकोटिवाणैकशुक्लनिर्द्गंधसागरः ४४॥ सप्त-
द्राक्षतपूर्वैकवदसेतुर्पशोनिधिः ४४॥

देहं सुयमेव विमर्षिष्ठां शेनेति सप्तस्रकापि देहधरा ॥ सप्तस्रकापिरूपेण स एवावतीर्णवानित्यर्थः ४१॥ सनागैर्दैत्यैश्च वर्तते सनागदैत्यः ॥ सनाग-
दैत्यो वाणो नैकेन व्याकुलीकृतसागरो येन स सनागदैत्यवाणैकव्याकुलीकृतसागरः ३३॥ ३४॥ सहस्नेहकोटिभिर्वर्तते सस्नेहकोटिः वाणो नैके-
न शुक्लो निर्द्गंधश्चासागरो येन स स्नेहकोटिवाणैकशुक्लनिर्द्गंधसागरः ३४॥ समुद्रे कृतपूर्वः आश्रयहेतुरेकोऽतल्यो वदसेतुर्येन स समुद्राकृत-
पूर्वैकवदसेतुः ३५॥ अतएव यशसः सेतुबंधाद्यसाधारणकर्मयस्य निधिसंश्रय इति यशोनिधिः ४४॥

राम
३७

असाध्यमितरैर्दुःकरं कर्म लीलया साधयतीत्यसाध्यसाधकः ३७॥ लंकायाः समूलोत्कर्षः समूलमूढरणं सेश्वरायानाश इत्यर्थः ॥ तत्र दक्षिणाः
प्रवीणाः लंका समूलोत्कर्षदक्षिणाः ३७॥ ब्रह्मणो वरेणादौष्ट प्रवाच जगतः शल्यभूतः उपद्रवकारी पौलस्त्यो रावणस्य कुलकृतं तीति वरदप्रजगद्वल्य-
पौलस्त्यकुलकृतनः ३७॥ रावणिघ्नः रावणमुता नमोदरादीन् हतवान् रावणिघ्नः ४०॥ प्रहसं गच्छ संखिन्नवान् हतवान् प्रहसं खित्वा ४१॥ कुंभक-

असाध्यसाधकौ लंका समूलोत्कर्षदक्षिणाः ॥ वरदप्रजगद्वल्यपौलस्त्यकुलकृतनः ४५॥
रावणिघ्नः प्रहसं खित्वा कुंभकर्णमिडग्रहा ॥ रावणौकशिरश्चैतानिः शंकेंद्रैकराज्यदः ४६॥

एभिर्ब्रह्मकुंभकर्णमित्वा ४२॥ उग्रं राहुं संहतवान् उग्रहा ४३॥ रावणस्य एकोऽतल्यत्वेन शिरसि खिन्नवान् ॥ रावणौकशिरश्चैता-
४४॥ निःशंकं रावणावधेन निःकंठं दंडायैकराज्यत्वं दत्तवान् निःशंकेंद्रैकराज्यदः ४६॥ ॥ मदनगोपालाय नमः ॥

ਸਟੀ
੩੮

सुगहिवनिवासस्य अश्वात्तमदेवनिवासं यद्वावणेन हतमासीत् तद्वावणवधेन विद्धेत्तशीलमस्येति सुगर्गश्चात्तमविद्धेद्दी ४६ एवंप्रकृत्या
मेव देवैर्द्वयानिद्रतामनिद्राभावं हतवानिति देवैर्द्वानिद्रताहरः ४७ रुरुसां देवत्वं यज्ञभागाभोजित्वं सुगर्गनिवासत्वं च हतवान् । एतौ देवत्वह
त ४८ धर्मस्य देवते ज्वालकाण्यतन्निगकरणेन यदधर्मत्वं अभव एव आसीत् तं हंति पुनर्धर्मभावमायादयति गवधेनेति धर्मा धर्मत्वं

स्वर्गास्वर्गत्वविज्ञेदीक्षेतैजानिंद्रताहरः॥रक्षोदेवत्वहृदमीधर्मत्वघ्नःप्ररुष्टुतः॥४७॥
नतिमात्रदशास्यारिर्द्वैतगज्यविभीषणं सुधाद्यष्टिमृताशेषमैथ्योज्जीवनैककृत॥४८॥

अः पुण्यततः पुरुभिर्विद्वाभिर्वह्नादिभिर्देवैः सुतः कीर्तितामाहात्म्यः पुरुषुतः पन्नतिमावेगानमस्कारमावेगादशास्पारयेदत्तं राज्यं राम
विभीषणापयेन मनतिमात्रदशास्पारिद्धं राज्यं विभीषणः समासेपदेच परेव मधित्वात्संज्ञात्वाच्च ५१ मुधा वृथा मृता शेषस्त्वमेव स्य उ
जीवनैककृत ५२ ४८ ॥

देवानामऽदेवत्वं ब्राह्मणानां वा ब्राह्मणत्वं दावतो न कृतमासीत् तदा वणावधेन देव ब्राह्मणानां देव इति ब्राह्मणा इति नाम एको अदधात् देव ब्राह्म
णानामेकधाता ५३ तदनुमर्चैरमर्चैर्ब्रह्मादिभिर्वर्धते स्म सर्वा मरार्धितः ५४ ततश्च वल्गिष्वेशमुद्धा ब्रह्मादिभिर्वेद्या अर्पिता वरामावसती सा धीप्रिया सी
ता यस्य स ब्रह्मसूयेंद्र रुद्रादिर्वेद्यार्पितसती प्रियः ५५ अयोध्यायां ये गविला राजानोऽभूवन् तेषामय्यः श्रेष्ठः अयोध्याखिलराजाय्यः ततो निर्गम्या यो

देवब्राह्मणानामैकधातासर्वमराधितः॥ ब्रह्मसूर्येन्द्ररुद्रादिवंद्यार्पितमतीश्रियः॥ ४९॥
अयोध्याविलराजाग्रः सर्वभूतमनोहरः॥ स्वाम्यतत्पुरुषादंडोहीनोत्कृष्टैकमखियः॥ ५०॥

ध्याया राजं कृतवानित्यर्थः ॥ ५६ ॥ राजं कुर्वन् सर्वभूतानां मनां मिरंजने न हतवानिति ॥ स्रवशं नीतवान् रतिसर्वभूतमनोहरः ॥ ५७ ॥ स्वाम्यत्न्यौ
ऐश्वर्यानुगुणौ कृपादंजौ मनुग्रहनिग्रहौ यस्य स स्वाभ्यत्न्य कृपादंडः रतिश्चाविकारानुगुणेन दुष्टेषु निग्रहं च निर्दद्यादित्यर्थः ॥ ५८ ॥ हीना उक्त
ष्टाश्वत्थानाधिकभावेन वर्तमाना एके संतः प्रियायस्य स हीनोक्तष्टेकसत्प्रियः ॥ ५९ ॥ ५० ॥

स-टी ३९ न केवलं मनुष्याणां मेव किं तर्हि शुनोपह्मादीनां च या यंदष्टुं शीलमस्य सपह्मादिन्यायदीर्घा यतो बह्वचारिणा ताडितस्य शुनोचायंदष्टुवाच ॥
 ३९ सुमत्तानां हीनानामपि अर्थहीनं च अर्थमधिकं साधयतीति हीनार्थाधिकसाधकः ॥ ६१ ॥ वधव्याधाजेन वधवृद्धेनाश्रुवितकृतं शूद्रजात्यः विहिततपः क
 तीरंतरितवानिति वधव्याधाश्रुवितकृतारकः ॥ ६२ ॥ अखिलानां भूतानां तत्त्वसाम्यं करोतीति अखिलतत्त्वकृतश्रुप्रहयोपवाक्यप्रपञ्चगृह्णीति अप
 राधिनमपि निगृह्णीति समः शत्रौ मित्रे चेत्यर्थः ॥ ६३ ॥ पार्वत्याः सकाशात् रूपलावण्याभ्यामविकासीता तया मुक्तो वियुक्तः आत्मा यस्य स पार्वत्यधिक

अपह्मादिन्यायदीर्घा हीनार्थाधिकसाधकः ॥ वधव्याधाश्रुवितकृतारकोऽखिलतत्त्वकृतः ॥ ५१ ॥
 पार्वत्याधिकमुक्तामाप्रियात्यक्तस्मरारिजितः ॥ साहाकुशलवद्धंशप्रितातोऽपराजितः ॥ ५२ ॥

मुक्तात्मा ॥ ६४ ॥ प्रियात्यक्तं वियुक्तं स्मरारिस्मरदहनं जयतीति प्रियात्यक्तस्मरारिजितः ॥ प्रियावियोगेन श्रीमहादेवेन कामः प्रतिहतो कोना एव
 विष्टेन सत्कामो दहत्य तस्मै पार्वत्यधिकशप्रियावियुक्तो पिकामको धाम्नामनाकांत इति तं जितवान् ॥ ६५ ॥ साहाकुशलवद्धंशप्रितातोऽपराजितः ॥ ३९
 नस्थयोः तद्धननां दंशग्नौ रेवतातः पिता ॥ साहाकुशलवद्धंशप्रितातः कुशलवौहिरं दंशग्नौ रंशौ ॥ ६६ ॥ राजकुं वीर्यो न पराजितः कोना
 पिशत्रुणा दानाभ्यां तरेणाचेति अपराजितः ॥ ६७ ॥

कोशलानामुत्तरकोशलदेशानामिन्द्रः ॥ ६८ ॥ वीर्यशूराणां विविधैरेव कोनाशकौ वाहूयस्य स वीरवा ऊः ॥ ६९ ॥ सत्यार्थं ब्रह्मणा सह कृतस्य
 मयस्य पालनार्थं त्यक्तः सोदरो लक्ष्मणो येन स सत्यार्थं त्यक्तसोदरः ॥ ७० ॥ सीतायामवनौषविश्यां शरसंधानेन निर्हृतं निराकृतं धरणीमंडलं ये
 न स शरसंधाननिर्हृतधरणीमंडलः ॥ ७१ ॥ जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तेते स्मेजयः ॥ ७२ ॥ ब्रह्मादीनां काम्यं अमिलवनीयं पदीश्वरस्य सान्निध्यं सुखं

कोशलेन्द्रो वीरवा ऊः सत्यार्थं त्यक्तसोदरः ॥ शरसंधाननिर्हृतधरणी
 मण्डलो जयः ॥ ५३ ॥ ब्रह्मादिकाम्यसंनिध्यसनाथी कृतदैवतः ॥ ब्रह्म
 लोकाप्रवांजलाद्यशेषप्राणिमार्थपः ॥ ५४ ॥ रामायनमः ॥

कैषु सन्निधानं तेन सनाथी कृता देवाप्येन स ब्रह्मादिकाम्यसंनिध्यसनाथी कृतदैवतः ॥ ब्रह्मलोकं प्राप्तवानित्यर्थः ॥ ७३ ॥ ब्रह्मलो
 कमाप्ता ये वांजलादयो अशेषाः प्राणिनस्तेषां मार्थं समूहं यातीति ब्रह्मलोकाप्रवांजलाद्यशेषप्राणिमार्थपः ॥ ७४ ॥

स.टी ४. स्वर्गलोकं नीताः प्रापिताः गर्दभाश्चादयो येन ससुत्रीतगर्दभाश्चादि ७५ विरमयो ध्यावनमराणं शुच्यमेकः करोतीति विरायो ध्यावनैक
कृत ७६ अथ लक्ष्मणस्य नामानि ॥ रामस्य द्वितीयः महायो रामद्वितीयः ७७ सुमित्राया अपत्यसौमित्रिः वाक्कादित्वादि ७८ लक्ष्मीविद्य
ते यस्मिन्सलक्ष्मणः आमादितान्नप्रत्ययः ॥ लक्ष्म्या अवेत्यकारादेशः ७९ प्रहतः प्रकर्षेण हतो विनाशित इन्द्रजित्त्वेन सप्रहतेन्द्रजित्

सुत्रीतगर्दभाश्चादि विरायो ध्यावनैक कृत ॥ रामद्वितीयः सौमित्रिर्लक्ष्मणः प्रहतेन्द्रजित्
॥ ५६ ॥ विष्णुभक्तांशरात्रोऽधिपाडुकाराज्यनिर्वृतः भरतोऽसत्यगंधर्वकोटिघ्नो लवणातकः ॥ ५७ ॥

॥ ८० ॥ इतो भरतनामानि ॥ विष्णोर्मको विमक्तांशः ॥ चतुर्भिरंशैर्हि भगवानवतारविमक्तेर्लोप्य आर्षः ८१ रामांघ्रेः पाडुकायदप्रतिकृतिः राम
तज्ज्येन निर्वृतः कृतकृत्यो रामोऽक्रिपाडुकाराज्यनिर्वृतः ८२ विमर्त्तिस्त्रिजनानामिति भरतः ८३ असत्यानां दुःसहानां गंधर्वानां को
टिहतवाग् असत्यगंधर्वकोटिघ्नः ८४ अथ शत्रुघ्नस्य नामानि ॥ लवणानां घ्नोऽसुरस्यांतको लवणातकः ८५ ॥ ५७ ॥ राम ४०

शत्रुघ्नहतवानिति शत्रुघ्नः ८६ अथ धन्वंतरेः ॥ धावंतरं द्वादशमभिष्कृत्वा त तस्यापि भगवदंशतावेदनामायुर्ज्ञानं तत्साधनं विद्या आयुर्वेदः
तमधीयते वैद्याः तेषां राजा वैद्यराजः ८७ तदेवाह आयुर्वेदगर्भो यस्य आयुर्वेदगर्भः आयुर्वेदस्य अष्टेत्यर्थः ८८ ॐ षधीनोपतिर्त्रियं तारसवीर्य
विपाकारिषु ओषधीपतिः तस्मै रणेन हि ॐ षधीनो रसादयोऽनुकूला भवन्ति ॥ आयुर्वेदगर्भो षधीपतिरिति पुनः संधिगर्भः ८९ नित्यममृ

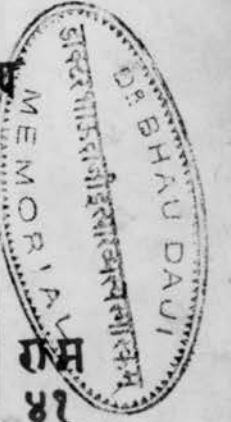
शत्रुघ्नो वैद्यराजोऽयुर्वेदगर्भो षधीपतिः ॥ नि
त्यामृतकरो धन्वंतरि र्यज्ञो जगद्धरः ॥ ५८ ॥ राम

तं करे यस्य स नित्यामृतकरः अमृतपूर्णकलशहस्तो हि धन्वंतरिः ॥ ९० ॥ धन्वा उरुर्वा नरुणः ततरतीति धन्वंतरिः ९१ अथ यज्ञावतार
ततः सप्तममाकृत्या उचर्यज्ञो भग्याय तेत्फक्त्वा त यज्ञं यज्ञः किया रूपः तद्विष्टालत्वा त यज्ञशब्दव्यपदेशः ९२ जगद्धारयतीति जगद्ध
रः यज्ञेन हि दृष्ट्यादिद्वारा जगत्प्रियते ९३ ॥ ५८ ॥

स-टी ४१ सूर्यारिघ्नः सुराजीवः होधैर्मनैः कर्मभिश्च हंतीति सूर्यारिघ्नः अथवा सूर्यार्यामंदेहाः तां हंतीति सूर्यारिघ्नः ॥ १७३ ॥ सुराणां आजीवः आ
जीविकां हेतुः हविषदानेनेति सुराजीवः ॥ १७४ ॥ दक्षिणायज्ञसमृद्धिहेतुः यज्ञपुरुषस्य भगवतः पत्नी तस्या ईशः पतिः दक्षिणोशः ॥ १७५ ॥ द्विजासुरयो
वर्णायज्ञाधिकारिणः तेषां प्रियं अभीष्टफलदा तत्त्वेनेति द्विजप्रियः ॥ १७६ ॥ पुराधादीनां देवानां सवमासीनां यज्ञफलमादाय मखोऽपचक्रमेतस्य

॥ सूर्यारिघ्नः सुराजीवो दक्षिणोशो द्विजप्रियः ॥ द्वि
जसमृद्धिपदेशार्कः शेषाङ्गः स्थापितामरः ॥ ५ ॥ १७ ॥

इदं वैरभियुक्तस्य शिरोऽयत्तत्तद्विरोधमर्माऽभवत् अतोऽव्यापियज्ञारं मेधर्मः क्रियते तदिदमुच्यते द्वितीयो मखस्य समृद्धिपदेशः तद्वाजे
न क्रियमाणोऽर्कः विनीयक्तो धर्मो यस्मिन् स द्विजसमृद्धिपदेशार्कः ॥ १७७ ॥ शेषमङ्गं स्थापितममरं यस्य शेषे वाऽवशिष्टेऽङ्गं स्थापितामर
रायज्ञभागभुजो यस्य स शेषाङ्गः स्थापितामरः ॥ १७८ ॥

वृष्टिद्वारा विश्वं यज्ञेनाप्यप्यते रुद्रोऽपि यज्ञारचनकश्च वृष्टिप्रेतैर्नैवाप्यायते तस्मात् यज्ञार्थं ॥ अशेषरुद्रार्थं च शिरश्चेदेति प्रवर्णां व्यशिरः
संधानेन अक्षता आकृतिर्यस्य स विश्वार्थशेषरुद्रार्थशिरश्चेदाहताकृतिः ॥ १७०० ॥ नाम्नां सप्तमं शतं विवृतं वाजपेयादिनामानि यज्ञस्य यज्ञरूपस्य

विश्वार्थशेषरुद्रार्थशिरश्चेदाहताकृतिः ॥ वा
जपेयादिनामाग्निर्येदधर्मपरायणाः ॥ ६० ॥

सवाजपेयादिनामा ॥ अग्निसाध्यत्वात् अग्न्यामित्याह अग्निः ॥ वेदश्च धर्मश्च वेदधर्मो परमयनं यस्य स वेदधर्मपरायणाः ॥
वेदः प्रमाणत्वेन यज्ञस्यायनं ॥ धर्मश्चादृष्टं फलदानोपकारित्वेन ॥ ६० ॥ गोविंददामोदरमाधवेति ॥ कृष्णकृष्णा ॥

स-टी-
४२

अथ कपिलस्य पंचमः कपिलो नाम सिद्धेशः कालविभ्रुतं प्रोवाचाऽऽ सुरपेसां ख्यंत त्वज्ञानविनिर्णयमित्युक्तेर्विश्वं शता ॥ श्वेतदीपं
हीरमागरोतर्वर्णी प्रदेशविशेषः ॥ तस्य पतिः ॥ तत्र वर्तमाना नां सिद्धाना मीशत्वेन श्वेतदीपपतिः ॥ ४४ ॥ सांख्यतत्त्वसंख्यागनिरूपणशतं
स्य प्रणोतकर्त्ता ॥ ४५ ॥ सर्वेषां सिद्धानां असुरिप्रभृतीनां राजा स्वामी उपदेष्टा ॥ सर्वसिद्धराट् ॥ ४६ ॥ ज्ञानमात्मानात्मविवेको योगश्चित्रवृत्तिनि

श्वेतदीपपतिः सांख्यप्रणोता सर्वसिद्धराट् ॥
विश्वप्रकाशितज्ञानयोगो मोहतमिश्रह ॥ ४१ ॥

रोधोऽष्टांगः विश्वेजगतिप्रकाशितो ज्ञानयोगो येन स विश्वप्रकाशितज्ञानयोगः ॥ ज्ञानमोहआत्माज्ञानतदेव तमिश्रं भ्रंतम
संततज्ञानोपदेशेन हंतीति मोहतमिश्रह ॥ ४१ ॥ ॐ नमो नारायणाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ राम ॥

राम
४२

योगस्य यमाद्यष्टांगोपेतस्य स्वामी उपदेष्टृत्वेन फलदात्त्वेन च योगस्वामी ॥ ए ध्यानभंगोऽसतिकुपितः सगरात्मना उषष्टिसहस्राणि भस्म
सातकृतवान् ध्यानभंगसगरात्मजमस्मरुत ॥ १० ॥ अथावष्टरूपेणावतीर्णस्य धर्माख्यस्य भावतोर्विश्वोर्दीप्तानि स्थानेष्वधर्ममलमवमरासुनीशा
त्युक्तत्वात्तस्य विश्वेशता ॥ धर्माधारणाजगतः ॥ ११ ॥ धर्मेण हि अदृष्टेन निमित्तकारणेन जातः सृष्टिर्दृष्ट्यादिद्वारा स्थितिश्चक्रियते तस्य वावतीर्णस्य

योगस्वामी ध्यानभंगसगरात्मजमस्मरुत ॥ ध
मोदृषेदः सुरभीपतिः शुद्धात्मभावितः ॥ ४२ ॥

दृषभाकारो मूर्तिरासीदिति दृषेदोदृषभश्रेष्ठः ॥ यदावर्षणात्मानां दृषः श्रेष्ठश्च दृषेदः ॥ १२ ॥ अतो धेनुरूपायाः सुरभाः पतिर्भर्त्री सुरभीप
तिः ॥ १३ ॥ सुद्वेन अदायुक्तेन आत्मना भ्रंतः कारणेन भावितोऽधिकारिभिर्निर्मितः शुद्धात्मभावितः धर्मावतारो हि धर्माधिष्ठात्री देवता स चाधिष्ठेयो
धर्मातः कारणमुद्येवमुद्यति अतएव मुच्यते ॥ १४ ॥ ४२ ॥

स.टी.
४३

विपुरदाहे प्रवृत्तस्य भगवतो महादेवस्य रथः द्यौः एणीत्यादिना निरूपितो विश्वरूपो रथो आसीत् ॥ स चास्मृतविनायकजनितविघ्नमहिम्नांत
रिहैवस्थातुं नाशकौतुकावैश्वरेण स्मृतो विष्णुर्दशमसरीं स्वीकृत्य तस्याधः प्रविशरथं स्थिरीकृतवाचतदिदमाह ॥ १४ ॥ शंभोः विपुरदा
हे एक एव स्थैर्याय विश्वरथमुदहतीति शंभुविपुरदाहैकस्थैर्यं विश्वरथोदहः ॥ १५ ॥ भक्तेन शंभुना जितस्वतदभिप्रायेणावतारादिक

शंभुविपुरदाहैकस्थैर्यं विश्वरथोदहः ॥ ॥ ॥

भक्तशंभुजितो दैत्यामृतवापी समस्रपः ॥ ६३ ॥

तत्त्वात् भक्तशंभुजितः ॥ ६४ ॥ विपुरदाहे चो न सा दैत्यानाममृतवापी निरूपीयत तस्यां हि प्राहता अपि दैत्याः पुनरजीवन्माचदेवैः स्मृते
न विष्णुना गो रूपं विधाय सर्वाण्यपीते तितदिदमाह दैत्यानाममृतवापी समस्रापिवतीति दैत्यामृतवापी समस्रपः ॥ १७ ॥ अथ विष्णो
सामस्यामूर्त्तः शेषदेवस्य नामायाह ॥ १८ ॥ ६३ ॥

राम
४३

महाप्रलयविश्वगतकारणेश्वरभावमापन्ने एक एव मायासु रूपो जगत्कारणात् द्वितीयो वतिष्ठते महाप्रलयविश्वैकद्वितीयः ॥ १८ ॥ अखिलानो
नागानां राजा अखिलनागाद ॥ १९ ॥ प्रलयेऽपि शिष्यते इति शेषः ॥ दानादिगुणयोगाद्देवः शेषश्चासौ देवश्च शेषदेवः ॥ भवानेव शिष्यते शेष संज्ञरूप
कालौत ॥ २० ॥ सहस्रशब्देनेकपर्यायः ॥ अरुणश्च सकलेंद्रियोपलक्षणः ॥ सहस्रमहापापस्य सहस्राहः ॥ २१ ॥ एवं सहस्रमास्यानां शिरसो भुजं

महाप्रलयविश्वैकद्वितीयोऽखिलनागाद ॥ शेषदेवः सहस्राहः सहस्रास्य शिरो भुजः ॥ ६४ ॥

फणामणिकणाकारयोजिताच्चंद्रदक्षितिः ॥ कालाग्निरुज्जनको मुसलाग्रो हलायुधः ॥ ६५ ॥

नाचयस्य सहस्रास्य शिरो भुजः ॥ सहस्रास्यः ॥ सहस्रशिखाः ॥ सहस्रभुजः ॥ इति त्रीणि नामानि ॥ २२ ॥ सहस्रफणामणिमध्ये मध्यमैकफणामणो
कणाकाराः फणामणिसकाशात् सल्याकारा योजिताश्च चंद्रोऽयुधः ॥ दक्षितिश्च येन स फणामणिकणाकारयोजिताच्चंद्रदक्षितिः ॥ २५ ॥ प्रलये दे
वस्यास्येभ्यो विषाग्निरुषणो विश्वं दहनुद्ब्रूति सकालाग्निरुच्यते स एव वरुडः ॥ तं जनयतीति कालाग्निरुज्जनकः ॥ २६ ॥ मुशलप्रस्रमायुधमस्य
समुसलाग्रः ॥ २७ ॥ एवं हलमायुधमस्येति हलायुधः ॥ मुशलायुधत्वादिवसुप्रसिद्धं ॥ २८ ॥ ६५ ॥

स-टी-
४४

नीलमंवरं वा सोयस्येति नीलाश्वरः ३९॥ वारुणी मदि रातस्यार्शो वारुणीशः ३०॥ वारुणी पाणोपि निर्लेपतां दर्शयत्युत्तरनाम्ना भक्तानां स्मृ-
तमात्र एव मनोवाक्कायसंबन्धिनो दोषं हंतीति मनोवाक्कायदोषहा तस्य त्रदोषाभावः किं पुनर्यायेन सिद्धः ३१॥ दिग्बिजयाय प्रवृत्तः पातालं प्राप्नोति
संतोषयुक्तेन दृष्टिमात्रेण पातित एकोऽतुल्यतया दशाननो येन सोऽसंतोषदृष्टिमात्रपातितैकदशाननः ३२॥ बलेः संयमनं निरोधो यस्मात्सर्व-

नीलां वरो वारुणी शो मनोवाक्कायदोषहा असंतोषदृष्टिमात्रपातितैकदशाननः ६६॥
वलिसंयमनो घोरो रोहिणो यः प्रलम्बहा मुष्टिकघ्नो द्विविदहा कालिंदीकर्षणो बलः ६७॥

लिसंयमनः ३३॥ घोरो राजसतामसमूर्त्तित्वादभक्ता नृपति ३४॥ अथ तस्यैव बलदेवत्वेन यडकुलेऽवतीर्णस्य नामानि ॥ रोहिण्या अपत्यं
रोहिणो यः ३५॥ प्रलम्बनामानमसुरं हतवानिति प्रलम्बहा ३६॥ मुष्टिकं मल्लं हतवानिति मुष्टिकघ्नः ३७॥ द्विविदनामानं वानरं हतवानिति द्वि-
विदहा ३८॥ कालिंदी कलिदप्रसूतां यमुनां हलेनाकृष्टवाक् कालिंदीकर्षणः ३९॥ बलयोगाद्वलः बलमयवलाश्च यादित्युक्तः ४०॥ ६७॥

राम
४४

रेवती तस्य दयिता तस्यारमणः कांतो रेवतीरमणः ४१॥ पूर्वरामारतारेल कृणत्वेन याभक्तिः कृता सीत तस्याः खेदेन श्रमेण अच्युतस्य कृ-
ष्णस्य अजो भूतशक्तिश्च भक्तिखेदाच्युताग्रजः ४२॥ अग्रजत्वे भक्तावनधिका रात ४३॥ अथ भगवतः श्रीकृष्णस्य नामानि देवकीवसुदेवाक्षौ दे-
वकीवसुदेवनामधेयो यावऽदितिकशपयोतयोर्नदनोऽपत्यं देवकीवसुदेवाक्षकशपपादिति नंदनः ४४॥ नुरोधो ददितिशब्दपरिपातः ॥ तयो-
र्वा पुनरेवाहमदित्यामासकशपात् श्युक्त्वा ततयो लदंशता ४३॥ ६८॥ वार्ष्णेयः वृष्णिनामायादवः तत्कुलोत्पन्नत्वात् वार्ष्णेयः ४४॥ सत्वतः

रेवतीरमणः पूर्वभक्तिखेदाच्युताग्रजः देवकीवसुदेवाक्षकशपपादिति नंदनः ६८॥
वार्ष्णेयः सात्वतां श्रेष्ठः शौरिर्यडकुलोदहः नराकृतिपरं ब्रह्मसद्यसाविवरप्रदः ६९॥

कुलोत्पन्नत्वात्सात्वतायादवाप्तेषां श्रेष्ठो वरिष्ठः सात्वतां श्रेष्ठः ॥ सात्वतामित्यर्षेः पूर्वसर्वार्था ४५॥ अस्माभिधानप्रोक्तत्वात् शौरिः ४६॥ यडकुल-
मुदहतिर्कसाभितापि मुपशयतीति यडकुलोदहः ४७॥ नरस्य पुरुषस्य आकृतिर्यस्मिन् नराकृतिब्रह्मापेक्षया न पुंसकलिं ४८॥ ब्रह्मपत-
क्ता साक्षात्परं ब्रह्मकृष्णवतारभेदाभिप्रायेण पृथक् निर्दिशेति अमेदवैशिष्ट्येन पृथग्वर्त्तित्वात् पृथक् नामता ४९॥ सद्यसाची अर्जुनः तदपराज-
यार्थेऽत्रायवरं प्रदत्तवान् सद्यसाविवरप्रदः ५०॥ ६९॥

स.टी

४६

त्यक्त रतिः॥ अष्टादशकृतो वधः प्राप्नुयस्को भग्नं जगत्संधो येन सत्यं भग्नं जगत्संधः॥ ७५ ॥ सुदृष्ट्यैव जगत्संधं हत्वा भीमसेना ययशः प्रदः
७६ सांदीपने गुरोः मृतमपत्यं पुत्रं गुरुदक्षिणां ददाति स्मेति सांदीपनि मृतापत्यदाता ७७ तदनयनार्थं वयमलोकं गत्वा कालांतकादींश्च जि
तवांश्च कालांतकादिजित ७८ तज्जयेन वास्मरणा कीर्तनादिना वा समस्रानारकाश्च नरकनिवासिनो जनाश्चाप्यते समस्रानारकिजाता

त्यक्तमग्नजगत्संधो भीमसेनयशः प्रदः सांदीपनि मृतापत्यदाता कालांतकादिजित ७५ ॥
समस्रानारकिजाता सर्वभूपति कोटिजित रुक्मिणीरमणो रुक्मिशासनो नरकांतकत ७६ ॥

७७ सर्वभूपती रुक्मिणी स्वयं वरणा प्राश्नयाश्च भूभारभूताश्च कोटि संमिताश्च जितवांश्च सर्वभूपति कोटिजित ७८ रुक्मिणीरमणो
महालक्ष्म्यां शभूतायाः रमणः कांतो रुक्मिणीरमणः ७९ रुक्मिणं रुक्मिणी भ्रातरं निगृहीतवांश्च रुक्मिशासनः ८० नरकांतक
नाम्नोऽसुरस्यांतं करोतीति नरकांतकत ८३ ७७ ॥

समस्ररति नरकेनावरुद्धाः सर्वाः सुंदर्यः षोडशसहस्राणीतासां कांतः समस्रसुंदरीकांतः ८४ तत्रैव नरकात्तुवरं मुरनामानमसुरं हतवा
निति मुरारिः ८५ तदा गुरुद्वजो सो भूदिति गुरुद्वजः ८६ तदनु नरकासुरं हतैश्च दित्याः कुंडले अदित्ये प्रदातुममरावतीं प्राप्तेन सत्यभामा
कांक्षितं पारितातमानयता तत्परीक्षया यो दुर्मागता एका किं नाजितारुद्रार्कं मरुदास्योऽखिलांश्च रादेवायेन स एका किं जितरुद्रार्कं

समस्रसुंदरीकांतो मुरारिर्गुरुद्वजः एका किं जितरुद्रार्कं मरुदास्यखिलेश्वरः ७७ ॥
देवेंद्रर्षिहा कल्पदुमालंकृतभूतलः वाणवाहुसहस्रं विनंदादिगणकोटिजित ७८ ॥

रुद्राद्यखिलेश्वरः ८७ तत्रैवागतस्य देवेंद्रर्षिहातवान् देवेंद्रर्षिहा ८८ कल्पदुमेण देवद्वैता पारिताते बालं कृतं भूतलं येन स
कल्पदुमालंकृतभूतलः ८९ तथा उपाहरणो शोणितपुरं प्राप्य वलिपुत्रस्य वाणासुरस्य वाहुसहस्रं विनवांश्च वाणवाहुसहस्रं
९० तज्जाणायागतानां नंदादीनामीश्वरगणानां कोटिजित ९१ ७८ ॥

स-टी ४३ लीलारति तत्रैवलीलयाजितोमहादेवोयेनसलीलाजितमहादेवः ॥ १७३ ॥ युद्धादनंतरंमहादेवेनातल्यतयाप्रजितोमानितःसमहा
दैवैकप्रजितः ॥ १७३ ॥ इन्द्रार्थे इन्द्रियार्थेतदशायाजुनायनिर्भगंभंगरहितंसार्वधिकंजपंदत्तवान् इन्द्रार्थाजुननिर्भगजयदः ॥ १७४ ॥
पांडवानांयुधिष्ठिरादीनांसर्वभावेषुएकोधर्ताप्रयेभ्यश्चातापांडवैकधृक् ॥ १७५ ॥ काशिराजस्ति पौंड्रकसहायस्यकाशिराजस्यशिरः

लीलाजितमहादेवोमहादेवैकप्रजितः ॥ इन्द्रार्थाजुननिर्भगजयदःपाण्डवैकधृक् ॥ १७५ ॥
काशिराजशिरश्चेत्तारुद्रशक्त्यैकमर्दनः ॥ विश्वेश्वरप्रसादाद्यःकाशिराजमुताईनः ॥ ८० ॥

हिन्नवान्काशिराजशिरश्चेत्ता ॥ १७६ ॥ ततःकाशिराजमुतेनसुदक्षिणेनविश्वेश्वरमाराध्यतदनुग्रहाद्यडुत्पादितां कृत्यामेव रुद्रशक्तिं राम
मेकोममर्देति रुद्रशक्त्यैकमर्दनः ॥ १७७ ॥ तदनुविश्वेश्वरप्रसादेनआद्यंवलिनंकाशिराजमुतंचक्रोणादितवान् विश्वेश्वरप्रसादा ॥ ४३ ॥
द्यंकाशिराजमुताईनः ॥ १७८ ॥ ८० ॥

शंभोरीश्वरस्यप्रतिर्जातदधेनविधंशितवान्शंभुप्रतिज्ञाविधंसी ॥ १७९ ॥ काष्ठाश्वकेणनिर्दग्धोनायकोयेनसकाशीनिर्दग्धनायकःअनन्त
येऽपिसमासप्रार्थः ॥ ८०० ॥ अष्टमंशतंविष्टं॥ काशीश्वरस्यसहायानागणानांप्रमथानोकोटिचक्रोहाहतवान्॥ काशीशगणकोटिघ्नः ॥ १ ॥ लोकशि
हायैलोकस्यशिक्षणार्थंदिनान्निषात्रअर्चयतीतिलोकशिक्षादिजार्चकः॥ यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्यादेउक्तात् ॥ २ ॥ युवतीनांगोपीगणानांषोड

शंभुप्रतिज्ञाविधंसीकाशीनिर्दग्धनायकः ॥ काशीशगणकोटिघ्नोलोकशिक्षादिजार्चकः ॥ ८१ ॥
युवतीव्रतपोवश्यःपुराशिववरप्रदः॥ शंकरैकप्रतिष्ठाधृक्त्वाशशंकरप्रजकः ॥ ८२ ॥

शमहस्राणांक्षतारं प्रार्थयंतीनांतीव्रतपःपुराकृतंतेनवश्योवशवर्त्रीकाम्यावाप्तमित ॥ सयुवतीव्रतपोवश्यःतिलोपप्रार्थः ॥ ३ ॥ पुराशिवाय
रंसकलजगत्सृज्यलक्षणंप्रदत्तवान्॥ पुराशिववरप्रदः ॥ मांवाचयथाप्रमत्तःप्रत्यःश्रेष्ठोप्रविष्यसीत्यवैवोक्तं ॥ ४ ॥ शंकरस्यएकामृतल्योप्रतिष्ठां
महिमानं प्रयातिधारयतीतिशंकरैकप्रतिष्ठाधृक् ॥ ५ ॥ तामेवाहसुस्यआत्मनोऽशंकरंमुयमेवश्रजयतीतिष्ठांशंकरप्रजकः ॥ तदप्युक्तंत्वा
माराध्यतथाशंभोगृहीष्यामिवरंसदेति ॥ ६ ॥ ८२ ॥

सन्ती
५८

शिवइति॥ कथांतरेकाश्चिदशिवकथासुदायाकृष्णप्राप्त्यर्थं वतंतु वत्ससां वतंतु वत्सप्राप्त्या पालितवान् शिवकथाव्रतपतिः॥ यदा शिवा
संगोपनेन दुपदस्य गोहे स्वतीर्णादौ पदीतस्याः व्रतयति व्रतत्वं शत्रुपुजीवत्युक्ते शपाशनवध्नामीति यमं वा शत्रुं हननेन पालितवान् शिवकथाव्रतप
तिः ७ एतदेव स्पष्टयत्फत्रनाम्ना कृष्णादौ पदीतह्पाकामधेनुशापेन दौपदीत्वेनावतीर्णाया शिवा गौरीतस्याः श्रीनडुर्योधनादीवृष्टौ वह
तवान् कृष्णावपशिवारिहा ८ महालक्ष्मीवपुर्गौरीजाता महालक्ष्मीवपुषा गौरीजातवान् ९ वेदमूलविवाहवेदविरोधिनो हतवान् वेदलवित्रहा

शिवकथाव्रतपतिः कृष्णावपशिवारिहा॥ महालक्ष्मीवपुर्गौरीजाता वेदलवित्रहा ८३॥
स्वधाममुचुकुंदैकनिःकालयवनेष्टकृत॥ यमुनापतिरानीतपरिलीनद्विजात्मजः ८४॥

१० सुधाम्नाद्यसूक्तिभूतेन मुचुकुंदेन निःकालयवने कालयवनाभावलक्षणमिष्टं स्वाभिप्रायं कृतवान् स्वधाममुचुकुंदैकनिःकालयवनेष्टकृत राम
॥ निःकालयवनेमिति अर्थाभावेऽव्ययीभावो निर्मलकमिति वत् ११ यमुनाकालिंदीतस्यास्त्रीरूपायाः पतिर्मन्त्रीयमुनापतिः १२ आनीताः न आनीता
नीता इत्यर्थः उषसर्गस्य न जायवधानमार्धव्यवहिताश्चेति पाणिनिस्मरणात् अर्जुनस्य प्रतिज्ञायाः प्राक् न आनीताः परिलीनाः परिगुप्ता
द्विजस्य आत्मजायेन स आनीतपरिलीनद्विजात्मजः उत्तरः अभयं तस्य वत्समाणात्वात् इहानानयमभिषेकमिति ज्ञायते १३ ८५॥

श्रीरामरंकभक्तार्थभूषानीति द्वैभवः ॥ इदं त्रिशुपालादिमुक्तिदो द्वारके श्वरः १५ द्वारकाय ईश्वरः श्रीमीदीरके श्व
रः १६ आचांडालादिचंडालादिमर्दादिकैः नने प्राप्य मुलमंदारकायां निषिंशे वधिं कौटि संमितं करोतीति आचांडालादिकप्राप्य द्वारकानि
धिको टिक्ता १७ अकूरोद्वमुल्लेखे एकभक्ता अनन्यभक्तासेभ्यः सुहृदमुक्तिं जीवमुक्तिं दत्तवान् ॥ अकूरोद्वमुल्लेखेकभक्तसुहृदमुक्तिदः

श्रीरामरंकभक्तार्थभूषानीति द्वैभवः ॥ इदं त्रिशुपालादिमुक्तिदो द्वारके श्वरः १५ आचांडालादिक
प्राप्य द्वारकानि धिको टिक्ता १७ अकूरोद्वमुल्लेखेकभक्तसुहृदमुक्तिदः ८६ सवालश्रीजलक्रीडा मृतवापीकृ

१८ सवालश्रीति ॥ कदाचित्समुद्रेजलक्रीडां कर्तुमिच्छंतीनां श्रीणां जलक्रीडां कर्तुमिच्छंतीनां श्रीणां जलक्रीडापैलवरोदकोपि अमृतवापीकृतः अर्णवः सागरोपेन सवालश्रीजलक्रीडा मृतवापीकृता र्णा
वः १९ अथत्यामप्रयुक्तेन ब्रह्माश्रुणादग्धजरायागर्भस्थः परीक्षितस्य जीवितमेकः करोति स्मेति ब्रह्माश्रुदग्धगर्भस्थपरिधिजी
वनेककृत २० ८६॥

स.टी.
४७

परिलीनेति॥ तदनुवासायाग्रतोऽर्जुनप्रतिज्ञायां विहतायां तन्मदमपनेतुं अर्जुनस्याशक्तिं प्रकाशयते नैव सा कमहाविष्णुभुवनं ग
त्वापरिलीना इति जमुतानानपतिस्मपरिलीनद्विजमुतानिता ११ अर्जुनमदमपहतवा अर्जुनमदमपहः १२ गूढमुद्रया स्तब्जनाप्र
काशयामृत्युनपया अकृत्याग्रस्रानिर्वीजीः कृताभी आदयोऽखिलाः कौरवाः येन स गूढमुद्रा कृतिप्रसभी आद्यखिलकौरवः मया हता
स्वजहमाव्यथिष्ठापुष्यस्रजेता सिरणे सपत्न्या वसतिस्वनेवोक्तत्वात् १३ पार्थार्थ अर्जुनार्थं खंडितानि नाशितानि अशेषाणि शत्रुयु

परिलीनद्विजमुतानेताऽर्जुनमदापहः ॥ गूढमुद्राकृतिप्रसभी आद्यखिलकौरवः ॥ ८७ ॥

पार्थार्थं खण्डिताशेषदिव्याश्रुः पार्थमोभित ॥ गर्भशापबलध्वंसयादवोर्वीभरापहः ॥ ८८ ॥

कानि नागयणादीनि दिव्यास्त्राणि येन स पार्थार्थं खंडिताशेषदिव्याश्रुः १४ संग्रामशिरसिभीष्मद्रोणादीनवलोक्य दृष्ट्वा पासंग्रा राम
मादिरतस्य पार्थस्य गीतोपदेशे च मोहं भिन्नवान् पार्थमोहमित् १५ कदाचित्पंडकुमाराविश्रामित्रादीन् ज्ञाषीन् विप्रलब्धुं सावंगमि ४७
शिवेषं विश्वायतर्जुनमपप्रबुः ॥ ते च विप्रलब्धाः हस्मंधकविनाशाय मुसलं घोरमाय संवा सुदेवस्य दयादः सावोयं तनायिष्यतीति
शापेददुः ॥ ततो गर्भप्रश्ननिमित्तोयः शापः तबलेन ध्वंसाः यादवाः तैरुर्वीभरमपहतवा अर्जुनमदमपहः १६ ॥

जराभिधयो व्याधः स भगवंतं वाणेन हतवानिति श्रुतिः ॥ तस्मै चर्गलोकलक्षणां गतिं दत्तवान् जरायाधारिगतिदः १७ एवं विधव
र्णितिविचित्रचरित्रो भगवान् सर्वदा स्मृतमात्र एव भक्तानामखिलमिष्टमभिलषितं ददातीति स्मृतमात्राखिलेष्टदः १८ एवं वा सुदेवा
दि च तर्ह्येह संकषणा वा सुदेवयोः पंडकुलकलयावतीतीयोनीमायमिधायाप्यधुना प्रकृष्टात्पतती यद्वहस्य वा सुदेवमुतत्वेनावति

जरायाधारिगतिदः स्मृतमात्राखिलेष्टदः ॥ का

मदेवोरतिपतिर्ममथः शंवरान्तकः ॥ १९ ॥

एतस्य कामदेवाख्यस्य नामायाह ॥ कामपते सर्वैः स्मृत्यतः रतिकाप्रः स चासौ देवश्च कामदेवः ॥ यदा सकलजनमनोवर्तिनः कामस्य
ह्यविशेषस्य देवो धिष्ठाता कामदेवः ३० रतिः रमणं विषयेषु प्रीतिः तस्याः पतिरधिष्ठातारतिपतिः ३१ विषयिनां चेतस्यार्विभूतो
मनोमद्यातिवशीकरोतीति ममथः एषो दरादित्वात्साधुत्वं ३२ शंवरान्तोऽपु रस्यांतकः शंवरान्तकः ३३ ॥ १९ ॥

संटी.
५०

प्राचीनेदेहेत्रिलोचनवक्त्रिनादधेसतिअंगरहितएवनिखिलचेतनचेतरमुउचितवानित्येनंगः॥तदमेदादस्यापितद्वपदेशः ३४ जितगौरीशः
गव्येनापिजितोगौरीशःपार्वतीप्रियोयेनसजितगौरीशः ३५ रतिसंज्ञाकामपत्नीतस्याःकांतोरतिकांतः ३६ सदासर्वेःप्राणिभिरीशितःसदेष्टि
तः ३७ पुष्पाण्येववृषवोयस्यसपुष्पेषुः ३८ एवंविधैरपीषुभिर्जगज्जनशीलोविश्वविजयी ३९ स्मर्यतेपरंनतदृश्यतेअनंगत्वादितिस्मरः
४० कामेश्वरीकामाग्निदेवतारतिःसाधियायस्यसकामेश्वरीप्रियः ४१ अथानिरुद्धनामानि॥उषावाण्डहितातस्याःपतिर्भर्ताउषापतिः ४२
केठरितिप्रज्ञानंगमश्चरूपेणतसकलप्रज्ञानमूर्तिहिरण्यगर्भोविश्वकेतुः ४३ विश्वसर्वकामाःतैस्तैःप्रणैविश्वतस्तैःप्रणैकामस्त्यर्थः

अं नंगोजितगौरीशोरतिकांतःसदेष्टितः॥पुष्पेषुर्विश्वविजयीस्मरःकामेश्वरीप्रियः १०२
उषापतिर्विश्वकेतुर्विश्वतस्तैःविप्ररुषःचतुरात्माचतुर्वर्णीश्चतुर्युगविधायकः १०३

४४ अथचतुर्णांयुगावताराणांपूर्वमुचितानांसमझानांनामाद्याहाचतुर्षुयुगेषुचत्वारआत्मनोमूर्त्तवितारायस्यसचतुरात्मा ४५
तैश्चैवयुगेषुक्रमेणशुक्लरक्तपीतकृष्णश्चतुरोवर्णाश्चविभक्तीतिचतुर्वर्णाः॥तथावोक्तं॥कृतेशुक्लःचतुर्वर्जुर्जटिलोवक्त्रलोवरः ३६
कवर्णोसौचतुर्वर्जुश्चिमेखलः३७परेभगवाचरपीतःवामानिजायुधः॥कृष्णवर्णस्त्रिषाःकृष्णसंगोपांगामुपार्षदः॥यज्ञैःसंकीर्तनप्राये
र्धजंतिहिमुमेधुमःइत्यादि ४६ चतुर्युगेषुधर्मादिमयीदंविश्वत्तेचतुर्युगविधायकः ४७ १०३

राम
५०

वासुदेवादिवत्तर्हस्यचतुर्युगाद्यवताराणांवैकस्वरूपतामाह चतुर्भेदोवासुदेवाद्यात्मनामापातत्कायोपाधिनाचतुर्धाभिन्नसत्त्वतएकएव
विश्वात्मातगमयआत्मासुत्रूपमस्यसचतुर्भेदैकविश्वात्मा ४८ सएवसर्वोत्कृष्टांशकोटिभूःकृष्णद्वैपायनंबासंविदिनारायणोपभुं॥कोट्यो
दिपुरुषव्याघ्रात्महाभारतरुद्रवेत्तत्पुकेर्विष्णुंशता ४९ अनाथयत्नेपिसकलाश्रममयत्वेननिर्दोषःसआश्रमात्मापुराणाआद्यःअधिर्दृष्ट
सकलशास्त्रानांपुराणार्थिः ५० व्यस्यतिविस्मरयतिशास्त्राभेदेनवेदानितिव्यासः ५१ वेदानांशास्त्रासहस्रंकरोतिविभजतिशास्त्रासहस्रं

चतुर्भेदैकविश्वात्मासर्वोत्कृष्टांशकोटिभूःआश्रमात्मापुराणार्थिव्यासःशास्त्रासहस्रकृत् १०४
महाभारतनिर्माताकवीदोवादरायणःकृष्णद्वैपायनःसर्वपुरुषार्थैकबोधकः १०५

सुवे

त ५२ महाभारतनामचतुर्वर्गनिरूपकांशांनिर्मितवाचमहाभारतनिर्माता ५३ अतएवकवीनामिंद्रःकवींद्रः ५४ वदरीणांसमूहोवाद्
रंतकृत्कआश्रमोअथनमस्यसवादरायणः॥ ५५ पूर्वपदासंज्ञायामगरतिष्ठत्वे तस्मिन्सुआश्रमेव्यासोवदरीवंउमंडितेइत्फक्तत्वात् ५६ कृ
ष्णोनामतोवर्णतिष्ठविभक्तिलोपआर्षः ५७ द्वीपंयमुनाद्वीपमयनमस्यसद्वीपायनःपराशरःद्वीपायनस्याप्यपद्वैपायनः ५८ सर्वत्रधर्मादीन्
पुरुषार्थानमहाभारतद्वाराएकबोधयतीति सर्वपुरुषार्थैकबोधकः ५९ १०५

सटी-
५१

वेदांतशास्त्रस्य शरीरकलरूपास्य कर्त्तृनिर्माता वेदांतकर्त्ता ६० ब्रह्मप्रतिपादकवेदांतवाक्यानां शक्तितात्पर्यनिर्णयणो न तत्त्वतिपाद्यं
ब्रह्मण्येकोत्पन्नकीर्तिब्रह्मैकव्यंजकः ६१ धृतराष्ट्रादिके वज्रपुत्रोत्पादनेन पुरोर्ध्यानिमुतस्यवंशं कृतवान् पुरवंशकृतः ६२ अथ बुद्धनामा
नि॥ बुद्धातीति बुद्धः ज्ञानवान् मतिबुद्धिप्रजार्थमथेति वर्तमानेकः ६३ ध्यानेन ब्रह्मरूपेण निदिध्यासनेन विजितावशीकृता अशेषा
देवास्ते हीनः तिक्तीडतीत्येवंशीलो ध्यानजिता शेषदेवदेवी ६४ अतो ध्यानमहिमैव जगद्वशीकारे सति जगतां प्रियो जगत्प्रियः ६५

वेदांतकर्त्ता ब्रह्मैकव्यंजकः पुरुवंशकृतः बुद्धी ध्यानजिता शेषदेवदेवी जगत्प्रियः ॥ ६५ ॥
निरायुधजगत्त्रैवः श्रीधनो दुष्टमोहनः दैत्यवेदवहिनः कर्त्ता वेदार्थश्रुतिगोपकः ॥ ६६ ॥

निरायुध आयुधनिराकृतः सर्वध्यानसामर्थ्येनैव जगज्जयनशीलो निरायुधतगजैवः ६७ श्रीर्वालीलक्ष्मीः साधनासितीति श्रीधरम
नः ६८ ब्राह्मणालक्ष्म्या अलंकारतोऽपि दुष्टमोहयितुं पाषंडिहृषीकृतवान् दुष्टमोहनः ६९ मोहनप्रयोजनमाह ॥ दैत्यान् देवश
त्रून् वेदादहिनः करोतीति दैत्यवेदवहिनः कर्त्ता ६९ वेदानामर्थश्रुतिमर्थश्रवणं दैत्यभ्योगोपायतीति वेदार्थश्रुतिगोपकः दुष्टान्
पाषंडतगविविधायतेभ्यः श्रुत्यर्थगोपायितवान् इत्यर्थः ॥ ७० ॥ ॥ ॥

शुद्धोदनस्यापत्यं शौद्धोदनिः ७१ नष्टमष्टष्टपाकुदिष्टं भागधेयप्राप्तं नियंतरेन फले सुखंददातीति नष्टदिष्टसुखदः ७२ सतामसतो वपतिः पाल
यिता सर्वसमस्त्यर्थः सदसत्यतिः ७३ यथा योग्यो ग्याता नुसारेणा अखिलेषु जनेषु कृपायस्य यथा योग्या खिलकृपः ७४ सर्वश्रुत्यमस्य
समस्त्यर्थः इति श्रुत्येते सर्वमाये पितमिदमर्थः इति बौधसिद्धांतं मणीकृत्य दुष्टान् मोहितवानित्यभिप्रायः ७५ ध्यानसामर्थ्येन अखिल
स्य जगतः सुखंददातीति अखिलेषु दः ७६ माध्यमिकावोद्धाः संतत्त्वं न मन्येते वाधदर्शनात् असंतत्त्वं तु मपिन मन्येते इति भासाहनापि स
दसतविरुद्धधर्मयोरेकत्राह तावतात्तात्पुनर्भात्मकं सन्निषेधस्य सत्यज्ञिप्रलेना सन्निषेधस्य सदसतकोटिनिविष्टत्वेन विरुद्धस्य

शौद्धोदनिर्नष्टदिष्टसुखदः सदसत्यतिः यथा योग्या खिलकृपः सर्वश्रुत्योऽखिलेषु दः ॥ ७६ ॥
चतुःकोटिपृथक्त्वं प्रज्ञापारमिते श्रुतः पाखण्डवेदमार्गः शः पाषण्डश्रुतिगोपकः ॥ ७७ ॥

तत्पत्ता ततश्चतुष्टयः कोटिभ्यः पृथक्त्वं मपकारं श्रुत्यमात्मतत्त्वं तद्वैधानां तदाश्रित्य दुष्टमोहना तद्व्यपदेशकः ७८ चतुःकोटिपृथक्
कृतत्वं न सन्ना सन्नमदृशा न चाप्यनुभवात्मकं चतुःकोटिभिर्भुक्तं तत्त्वं माध्यमिकाविदुः इत्युक्त्वात् ७९ प्रज्ञाप्रज्ञानप्रकर्षेणापार
मितः पारं प्रापित इत्युच्येन सप्रज्ञापारमिते श्रुतः सर्वस्यापी श्रुत्यस्य सत्त्वं सप्रज्ञाजनितवान् इत्यर्थः ८० पाषंडो धर्मात्कारी धर्माभा
सो धर्मः उपधर्मस्तथा पाषंडः तानि पापस्य खंडानि लिङ्गं खंडमिदोच्यते इति चोक्तत्वात् तन्निवृत्त्यंशां पाषंडश्रुतिमुदपदिष्टमार्गस्य
इशो दुष्टमोहनार्थतत्कृतत्वमिति पाषंडश्रुतिमार्गशः ८० पाषंडेभ्यः श्रुतं वेदमार्गगोपायितवानिति पाषंडश्रुतिगोपकः ८१ अथ

कश्चिद्वतारनामानि ८२ ॥ ८३ ॥

स-टी-
५३

पजेशाः प्रजापतयः तेषामग्रः श्रेष्ठो मरीचिः कश्यपजनकत्वात् कश्यपो हि प्रजाः १२ जनकानां पितृणां अग्रणीः श्रेष्ठो जनकाग्रणीः कश्यपः अग्रत्वे तत्कृतः ३ देवानां राजा देवराजिदः सहस्राक्षः यमिन्द्रमग्रत्वात् ४ ५६ पद्मादौ देवानां राजा देवराट ७ ८ शशीवंदमाः नरुवाणामीशो नक्षत्रेशः ९ १० रविः सूर्यस्यैव मोवद्वादीनां श्रेष्ठः ११ १२ शुक्रः उशनाकवीनां कांतदर्शिनो काव्यनिर्मातृणां ईश्वरः कवीश्वरः १३ १४ महर्षीणां वसिष्ठादीनां राजा श्रेष्ठो मुमुक्षुः १५ १६ विष्णुर्वीमनः स आदिपानामदिति पुत्रा

मर्तुः श्रेष्ठः पजेशाः श्रेष्ठो मरीचिर्जनकाग्रणीः कश्यपो देवराजिदः पद्मादौ देवराट शशी ॥ ४ ॥ नक्षत्रेशो रविः सूर्यः श्रेष्ठः शुक्रः कवीश्वरः महर्षीणां वसिष्ठादितो राजा वसिष्ठराट ॥ ५ ॥ वायुर्वीरिः शुविश्रेष्ठः शंकरो रुद्रराजः ॥ विद्वत्तमश्चिवरयोगंधर्वी ॥ ६ ॥ करोतमः ॥ ६ ॥

णामीशः श्रेष्ठ आदित्येशः सप्तर्षी देवार्जितां तेषां तदाश्रमत्वात् १७ १८ वलिनां मध्ये श्वराट श्रेष्ठो वायुः १९ तज्जयति सर्वेषु प्राणिषु बलं २० शुचरी मोशुचीनां शीतलानां मृदानां श्रेष्ठो वसिष्ठः २१ २२ शंकरो रुद्रराजो रुद्राणां एकादशो नाम सख्याता नाराजा २३ २४ गुरुर्दहस्यति विडुषां श्रेष्ठो विद्वत्तमः २५ २६ चिवरयोगंधर्वाणामग्रयोगंधर्वाग्रः २७ २८ अरुणाणां वर्णानामग्रो वर्णादिरकारः सर्वसुखस्था नयाप्तेः २९ ३० ॥

राम
५३

स-टी-
५४

सुदर्शनो भगवदसंततिरेषां अमृताणां अग्रो पूरणापवत्तुर्णिदायुषं प्रहाराणां आयुषां तराणां सुव्रतं परपर उच्चैः श्रवाइ द्राष्टो दाजिनामश्चानां राजा जिराजः ३१ ३२ राजा नो हस्तिना ३३ सुदर्शनो भगवदसंततिरेषां अमृताणां अग्रो पूरणापवत्तुर्णिदायुषं प्रहाराणां आयुषां तराणां सुव्रतं परपर उच्चैः श्रवाइ द्राष्टो दाजिनामश्चानां राजा जिराजः ३४

सुदर्शनो भगवदसंततिरेषां अमृताणां अग्रो पूरणापवत्तुर्णिदायुषं प्रहाराणां आयुषां तराणां सुव्रतं परपर उच्चैः श्रवाइ द्राष्टो दाजिनामश्चानां राजा जिराजः ३५
दाजिनामश्चानां राजा जिराजः ३६
अथात्मविद्याविद्याग्रः प्रणवः सुदमावरः ३७ ॥ ३८ ॥

णामीशः पुलिगर्भवित् ५३ ५४ अग्रतः पिपातोऽश्वत्थानां राजा तदायायाः सर्वतीर्थादिपदात् ५५ ५६ आत्मानममिराम कृतविद्या अथात्मविद्या ब्रह्मविद्या विद्यानां अग्रः श्रेष्ठः मुक्तिहेतुत्वात् ५७ ५८ प्रणवः सुदमावरः श्रेष्ठः वेदादित्वात् सकल ५९ वाय्वाग्रः ६० ६१ ॥ १० ॥

अग्राश्रीश्रीणांश्रेष्ठागौरीपार्वती ३१ ३२ शक्तीनां सर्ववस्तुसमाश्रितानामग्राश्रेष्ठाश्रीर्महालक्ष्मीयदधिष्ठितः प्राकृतोपीश्वरश्च
इमां भवति ३३ ३४ नारदो देवर्षी गंगा राजा देवर्षिगद् ३५ ३६ पांडवानां प्रयोऽर्जुनः ३७ ३८ वादः कथाविशेषः सप्रवानां जल्पा
दीनां राजा तत्त्वनिर्णयावसानत्वात् ३९ ४० पवनः पावयित्वा गंगां शुद्धिहेतुनां प्रीतिः श्रेष्ठः पवनो वायुः संसर्गमावेष्टा शुद्धिहेतुत्वात्

वर्णादिरग्राश्रीगौरीशक्त्यग्राश्रीश्च नारद देवर्षिगद् पाण्डवाग्र्योऽर्जुनो वादः प्रवादगद् ७
पवनः पवनेशानो वरुणो यादसां पतिः गंगातीर्थोत्तमो द्यूतं हलकाग्रं वरौषधं ८

४१ ४२ वरुणो यादसां जलवराणां पतिः ४३ ४४ गंगादितीर्थानामितरेषामुत्तमः गंगाविष्णुं श्रुत्वा द्विष्णुः सवती
र्थोत्तम इति द्वितीयं नाम नम्रा विष्णुत्वापेक्षया पुलिंगता ४५ ४६ द्यूतं हलयतानां ह्यद्वयकार्त्तणामग्र्यं औषधानां गुड्या
दीनां वरं श्रेष्ठमौषधमन्नं ४७ ४८ ८

मेरुर्गिरिणां पती राजा ६७ ६८ मार्गो मार्गशीर्षो मासो मासानामग्र्यः कर्मरंभहेतुत्वादाय हायणात्वाच्च ६९ ७० कलादीनां कालावयवादी
निमेषादीनां सत्तमः श्रेष्ठो दिनाद्यात्मादिनाद्यवयवी संवत्सरः दृष्ट्या दिहेतुत्वात् कालव्यवहारवाङ्मन्यत्वाच्च ७१ ७२ सिद्धानां पूर्वश्रेष्ठः
पूर्वसिद्धः कपिलः ७३ ७४ सामसाप्रवेदो वेदानां राजा वेदगद् श्रवणकुलगत्यात्मकत्वात् पावनतप्रत्वाच्च ७५ ७६ तादृशीं गुरुदः खगा

मेरुर्गिरिपतिर्मार्गो मासाग्र्यः कालसत्तमः दिनाद्यात्मा पूर्वसिद्धः कपिलः सामवेदगद् ११
तादृशः खगोऽंशो ज्ञातव्यो वसन्तः कल्पपादपः दातृश्रेष्ठः कामधेउ रार्तिघ्नाग्र्यः सुत्तमः १२

नां पक्षिणां पिंडः ७७ ७८ सातृनां मध्ये वसन्तः तत्तमसृद्धिहेतुत्वात् ७९ ८० कल्पपादपः कल्पवृक्षो दातृणां श्रेष्ठः ८१
८२ कामधेउः मुरभ्यादि रार्तिघ्नानां रुद्रयाद्यानिर्हृताग्र्यः ८३ ८४ सुहृदां निरपेक्षो पकारकर्तृणां श्रेष्ठः सुहृत्तमः चिंतामणि
ः चिंतितफलदातृहेत्वात् ८५ ८६

गुह्याणां प्रज्यानां श्रेष्ठो गुरु श्रेष्ठः माता सहस्रं पितृ माता गौरवेणातिरिच्यते इत्युक्तेः ८७ ८८ हितानाहितकारिणां श्रेष्ठो हित
तमः पिता निरपेक्षापकारकृत् ८९ ९० सिंहो मृगानां वनचारिसत्त्वानां इन्द्रः ९१ नागानां मिन्दो नागैः वायुकिः ९२ ९३ च
णो वरः श्रेष्ठो नृपो राजा ९४ ९५ वरिष्ठो इति वरिणो च त्वर्णी मीशो ब्राह्मणः ९६ ९७ चेतश्चित्तं सकलकरणानामग्र्यं तद्वा

विंतामणिगुरुश्रेष्ठोमाताहिततमःपितासिंहोमृगेंदोनागेंदोवायु
किर्तवरोदयः१३॥वर्णोशोभास्त्राश्वेतःकरणाग्रंनमोनमः॥

पारस्यतत्सर्वकत्वात् ॥ १०० ॥ १००० ॥ एवंनामसहस्रं संपाद्य मन्त्र्यातिशयं दर्शयन्नमस्कारं विधत्ते नमो नम इति
वीक्षा आदरार्थं च नमस्कारसातस्य प्रदर्शनार्थं च इति नाम्ना दशमं शतं विवृतं इत्यं प्रियायै वर्णितस्य नामसहस्रकस्य प्रो
चनयमहिमानमावष्टस्येतदित्यादिना ॥

राम
५५

२५ श्वेतहामुदेवविष्णोर्नामसहस्रकं १४ सर्वापराधशमनं परं भक्तिविवर्द्धनं अरुणं ब्रह्मलोकादि सर्वघ्नं लोकसाधनं १५
विष्णुलोकैकसोपानं सर्वदुःखविनाशनं ॥ समस्तसुखदं सद्यः परं निर्वीणायकं १६ कामक्रोधादिभिः शेषमनोमलविशो
धनं ॥ शान्तिदं पावनं रागां महापातकिनामपि १७ सर्वेषां प्राणिनामाशु सर्वाभीष्टफलप्रदं ॥ सर्वविघ्नप्रशमनं सर्वारिष्टविना
शनं ॥ घोरदुःखप्रशमनं तीव्रदार्द्रिनाशनं ॥ अराज्याय हंगुल्यधनधात्रयशस्करं ॥ सर्वैश्वर्यप्रदं सर्वसिद्धिदं सर्वधर्मदं १८
तीर्थं ज्ञातपोदानव्रतकोटिफलप्रदं ॥ जगज्जायप्रशमनं सर्वविद्याप्रवर्तकं २० गज्यदं भृष्टगज्यानां रोगिणां सर्वरोगहृत् ॥ व
ध्यानां सुतदं चासुकीणानां जीवितप्रदं २१ भूतग्रहविषधं सिग्रहपीडाविनाशनं ॥ मांगल्यं पुण्यमायुष्यं श्रवणात्पठनाजपात्
२२ सहस्रस्मृतिलावेदाः सांगामंत्राश्च कोटिशः ॥ पुराणशास्त्रस्मृतयः श्रुताः स्फुः पठितास्तथा २३ जप्तास्तेकाक्षरं श्लोकं
पाठं वा पठतः प्रिये ॥ नित्यं सिद्धाति सर्वेषामविनाशिका मुताखिलं २४ नानेन सदृशं सद्यः प्रत्यं सर्वकर्म सु ॥ इदं भद्रं त्वया गोप्यं
पाठ्यं सार्थं कसिद्धये २५ नावैष्णवाय दातव्यं विकल्पापहतात्मने ॥ भक्तिश्रद्धाविहीनाय विष्णुसामान्यदर्शिने २६ देयं पुत्रा
यशिष्याय मुहुरेदं हितकाम्यया ॥ मत्प्रसादादनेन देयं हीयं त्यल्पमेधसः २७ कलौ सद्यः फलं कल्पयामनेष्यति नारदः ॥ लोका

संटी ५६ कानां भाग्यहीनानां येन दुःखं विनश्यति १८ द्विवैषु वैष्णवे चेतदार्थवर्ते भविष्यति ॥ नास्मिन्मोः परं सत्यं नास्मिन्मोः परं तपः १९
 नास्मिन्मोः परं ज्ञानं नास्मिन्मोः परं जपः ॥ नास्मिन्मोः परं स्थानं नास्मिन्मोः परं पदं ३० नास्मिन्मोः परं ध्यानं नास्मिन्मोः परं तपः १९
 स्मवः ॥ किं तस्य वदुर्भिर्मनैः शस्त्रैः किं वदुर्विद्वरैः ३१ वाजपेयसहस्रैर्वा भक्तिर्यस्य जनादने ॥ सर्वतीर्थमयो विष्णुः सर्वशास्त्रमयः प्रभुः
 ३२ सर्वकाममयो विष्णुः सत्यं सत्यं वदाम्यहं ॥ आब्रह्मस्यार सर्वसंसारमेतन्मयोदितं ३३ पावकं च ॥ ध्यात्वा स्युः गृहीतासि
 कृतार्थास्मि जगत्प्रभो ॥ यन्नयेदं श्रुतं पूर्वतदस्य सुदुर्लभं ३४ अहो वत महत्कष्टं समस्तमुखदेहगौ ॥ विद्यमानेऽपि सर्वे शोभता
 : क्षिप्यति संसृते ३५ यमुद्दिश्य सदानाथो महेशोऽपि दिगंबरः ॥ जटिभस्मलिप्तांगस्य पत्नी वीक्ष्योजनैः ३६ अहो वत महत्कष्टं
 देवो लक्ष्मीकातामधुद्विषः ॥ यत्तत्तं विन्यते नित्यं तया योगेश्वरे न हि ३७ ततः परं किमधिकं पदं श्रीपुरुषोत्तमोदय ॥ तमविज्ञायकं
 मूढा मज्जते ज्ञानमानिनः ३८ मुषितास्मि त्वयानाथ विरं पदयमीश्वरः ॥ प्रकाशितो न मे यस्य त्वदाद्यादिव्यशक्तयः ३९ अहो
 सर्वेश्वरो विष्णुः सर्वदेवो तमो तमः ॥ भवदादिगुणैर्दुर्लभैः सामान्यैश्च वीक्ष्यते ४० ॥ महीयसा हि माहात्म्यं भजमाना भजंति ये ॥ विष्णु
 तोषितशायया उपेक्षते कृपाप्रया ॥ ४१ ॥ मया पिबाल्येऽपि त्वः पञ्चादृष्टं बुद्धिताः ॥ दुःखादशक्ताः संपोष्टुं श्रियानाध्यासितापुरा

लो ५
 राम
 ५६

संटी ५७ ४२ तथा संविहितामश्च प्रजाभ्यो भवदादयः ॥ विलसंति सशक्राद्याः समुत्तमि त्रयोधराः ४३ तथा विना कदेव त्वं कैश्चर्यं
 कृपरिग्रहः ॥ सर्वभजंति जीवन्तो यातनास्त्रिवसे स्थिताः ४४ तामृते नैव धर्मार्थकाममोक्षो हि हरतः ॥ रुधिरानां दुर्गतानां क
 तो योगसमाधयः ४५ सच संसारसारैकः सर्वलोके
 ४६ अनौद्धत्येन शौचेन रूपेणार्जुवसंपदा ॥ कस्मेन त्वत्पतामेति देवदेवेन विष्णुना ॥ यस्यां
 देवतया प्याडुर्दोषायैतद्विमोहिताः ॥ नास्मिन्मोः परं सत्यं नास्मिन्मोः परं तपः १९
 द्यामक्तवित्त्वा किं तस्येश्वरप्रभो ॥ त्वन्नयत्वात्
 स्वनामैतत्पत्यहं दृष्टमध्वज ॥ नात्रैकेन त्वयं न स्यात्तत्फलं ब्रह्मि प्रभो ४७ श्रीमहादेव उवाच ॥ राम रामेति रामेति र
 मे रामे प्रनोरमे ॥ सहस्रनामतनुल्यं रामनाम वरानने ४८ इति श्रीशंकराचार्यविरचितायां पद्मपुराणोक्तं
 विष्णुसहस्रनामसंवादे विष्णोः सहस्रनामस्तोत्रं त्रिकापां समाप्तं ॥ रामायनमः ॥ गोपालाय ॥

राम
 ५७

सर्वोदया १३१४
सर्वोदया १३१४

पञ्चपुराणस्य विष्णु सहस्रनामश्लोकस्य सर्वत्रावकाशार्थं
देवदेवस्य नामधेयस्य पुस्तकं
देवदेवस्य नामधेयस्य पुस्तकं

~~जो सा नमस्कार है ना रुके बुरे बलना ना~~
~~सत सत्य का बुद्ध ने तत्त्वों में विवेक कहा ॥~~

